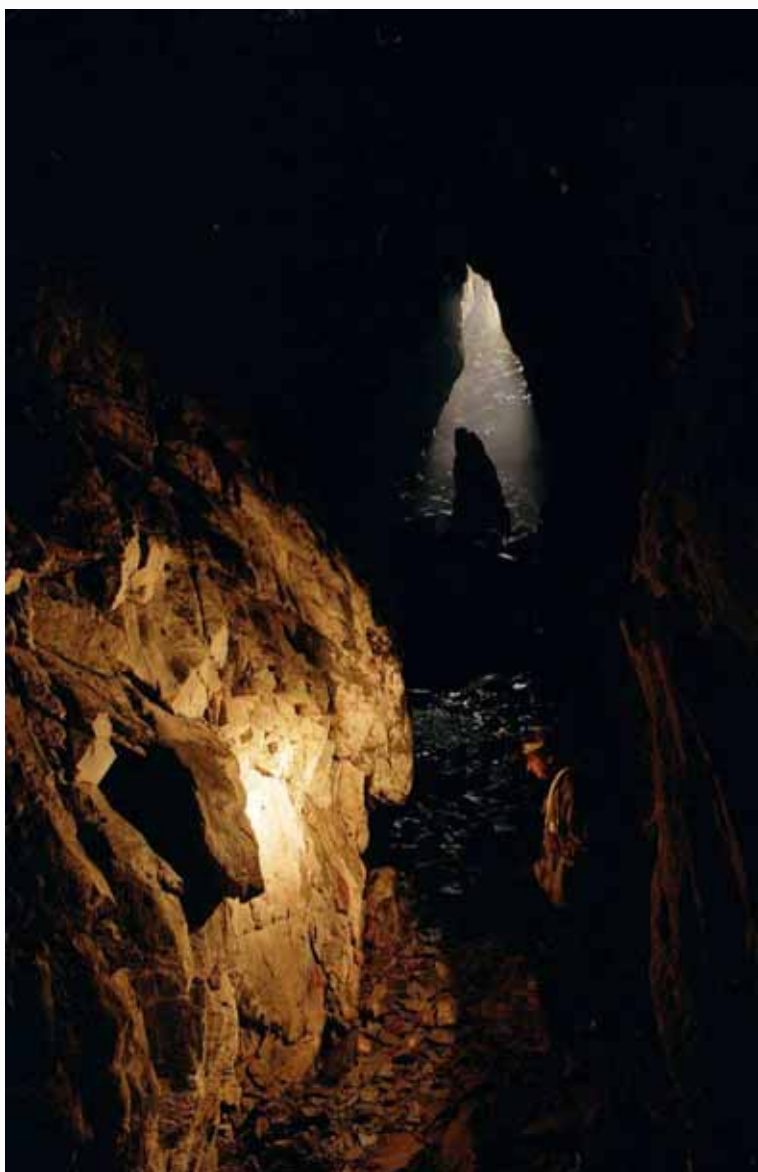

NIKU Rapport 23

Maleriene i Fingalshula, Gravvik i Nærøy

Terje Norsted

Terje Norsted. 2008. Maleriene i Fingalshula, Gravvik i Nærøy. – NIKU Rapport 23. 101 sider.

English title: The paintings of Fingal's Cave, Gravvik, the municipality of Nærøy. – NIKU Rapport 23. 101 p. In Norwegian with English abstract.

Oslo, oktober 2008

NIKU Rapport 23
ISSN 1503-4895
ISBN 978-82-8101-059-8

Rettighetshaver © Copyright Stiftelsen Norsk institutt for kulturminneforskning, NIKU.
Publikasjonen kan siteres fritt med kildeangivelse.

Redaksjon: Vigdis Andersen
Rapporten er ikke trykt, men er tilgjengelig som pdf-fil på www.niku.no

Kontaktadresse: NIKU, Storgata 2, 0155 Oslo
Postadresse: NIKU, P.O:Box 736 Sentrum, NO-0105 Oslo
Tlf: 23 35 50 00
Fax:23 35 50 01

Forsidebilde: Arve Kjersheim 1996.

Tilgjengelighet:	Åpen
Prosjektnummer:	1562497
Oppdragsgiver:	Riksantikvaren
Faglig godkjenning hos NIKU:	Merete Winness

Sammendrag

Maleriene i Fingalshula i Gravvik, Nærøy kommune i Nord-Trøndelag, ble oppdaget i 1961. De ble dokumentert i 1963 av arkeologen Sverre Marstrander og er forsøksvis blitt datert til tidlig bronsealder. Marstrandens artikkel om hula i tidsskriftet *Viking* (1965) har lenge vært vår primære skriftlige kunnskapskilde. En ny dokumentasjon ble gjennomført i 2004/2005 som ledd i Riksantikvarens Bergkunstprosjekt. Det meste av den foreliggende rapporten omhandler resultatene fra denne dokumentasjonen. Arbeidet var omfattende på grunn av hulas størrelse (lengde ca. 115 m) og fordi det ble oppdaget over dobbelt så mange malerier som tidligere registrert. Det samlede antallet figurer er 48. Dette er det høyeste som er registrert i noen norsk hule med malerier. Ca. 40 av figurene er menneskeliknende, mens 4 virker dyreliknende. De er fordelt på fire felt, hvorav ett er nyoppdaget. Rapporten inneholder detaljerte beskrivelser av hver enkelt figur samt kommentarer om deres teknikk og tilstand. I tillegg behandler rapporten faktorer i miljøet som bidrar til malerienes nedbrytning. Det legges vekt på feltenes form og lokalisering, særlig i forhold til deres mulige betydning i en rituell sammenheng. Maleriene blir forsøksvis tolket. Det understrekes at Fingalshula har en sjelden høy verdi som kilde til kunnskap og opplevelse, og at dette må være bestemmende for dens konservering og eventuelle tilrettelegging for besøk.

Abstract

The paintings inside Fingal's Cave, located in Gravvik, the municipality of Nærøy (Mid-Norway), were discovered in 1961. They were documented in 1963 by Sverre Marstrander and have been tentatively dated to Early Bronze Age. Marstrander's article in the periodical "Viking" of 1965 has for a long time been our primary written source of knowledge. A modern survey was organized in 2004/2005 as part of the National Rock Art Project. The main part of the present report deals with the results of this survey. The task was comprehensive due partly to the size of the cave (its length is about 115 meters), partly to the discovery of more than twice as many paintings as previously known, totaling 48 figures. This exceeds that of any of other known painted cave in Norway. Around 40 of these figures are anthropomorphs, while 4 appear as zoomorphic. They are spread over four panels, of which one panel is a new discovery. The report contains descriptions of every figure and comments on their technique and state of preservation. In addition, the report deals with environmental factors that contribute to the degradation of the paintings. The location and shape of the panels are discussed in connection with their assumed meaning in a ritual context. Furthermore, the paintings are subject to a general, tentative interpretation. The report promotes the view that Fingal's Cave has an uncommonly high value as a source of knowledge and experience, and underlines that this quality should determine the conservation strategy and an eventual re-opening to guided visits.

Innhold

Sammendrag.....	3
Abstract	3
Innhold	4
1 Innledning.....	5
2. Hula og malerienes egenart, kontekst og betydning.....	7
2.1 Bakgrunn: Marstrandens dokumentasjon.....	7
2.2. Stedfesting og beskrivelse.....	9
2.3 Kort om Fingalshulas geologi.....	12
2.4 Marstrandens undersøkelser i det indre kammeret	12
2.5 Malerienes typologi, alder og kontekst.....	14
2.6 Fingalshula som rituell arena.....	16
2.7 Tanker om malerienes mening.....	20
2.8 Malerienes materialer og teknikker	23
3. Nedbrytende faktorer i Fingalshula.....	24
3.1 Tanker om sårbarhet.....	24
3.2 Naturlige, nedbrytende miljøfaktorer.....	25
3.3 Målinger av klimaet i hula.....	27
4. De enkelte figurene. Særpreget og tilstand.	28
4.1 Generelt	28
4.2 Felt I	28
4.3 Felt II	39
4.4 Felt III	45
4.5 Felt IIIa.....	47
4.6 Felt IIIb	68
4.7 Felt IV	88
5 Konservering av Fingalshula.....	91
5.1 Betragtninger om bergkunstkonservering	91
5.2 Fingalshula som konserveringsobjekt	92
5.3 Direkte konservering i Fingalshula	92
5.4 Forebyggende konservering i Fingalshula.....	92
6 Kommentarer om tilrettelegging.....	94
6.1 Forutsetninger	94
6.2 Grendelagets forslag.....	95
6.3 Rasfaren.....	96
7. Fremtidig overvåking av Fingalshula.....	97
7.1 Generelt om overvåking.....	97
7.2 Fingalshulas overvåking.....	98
8 Sosiale aspekter.....	99
8.1 Forholdet til de besøkende.....	99
8.2 Guidingen.....	99
9 Litteratur.....	100

Ill. 1. Et utsnitt av den nordlige delen av Ytre Namdalen som i det vesentlige omfatter Nærøy kommune. Fylkesveiene er inntegnet. Kartet viser Fingalshulas beliggenhet i Tennfjord, helt nord i kommunen. Markøren med navnet "Nærøy" viser til byen/kommunesenteret Kolvereid. I midten øverst og helt til venstre ses henholdsvis litt av Leka og Vikna.

1 Innledning

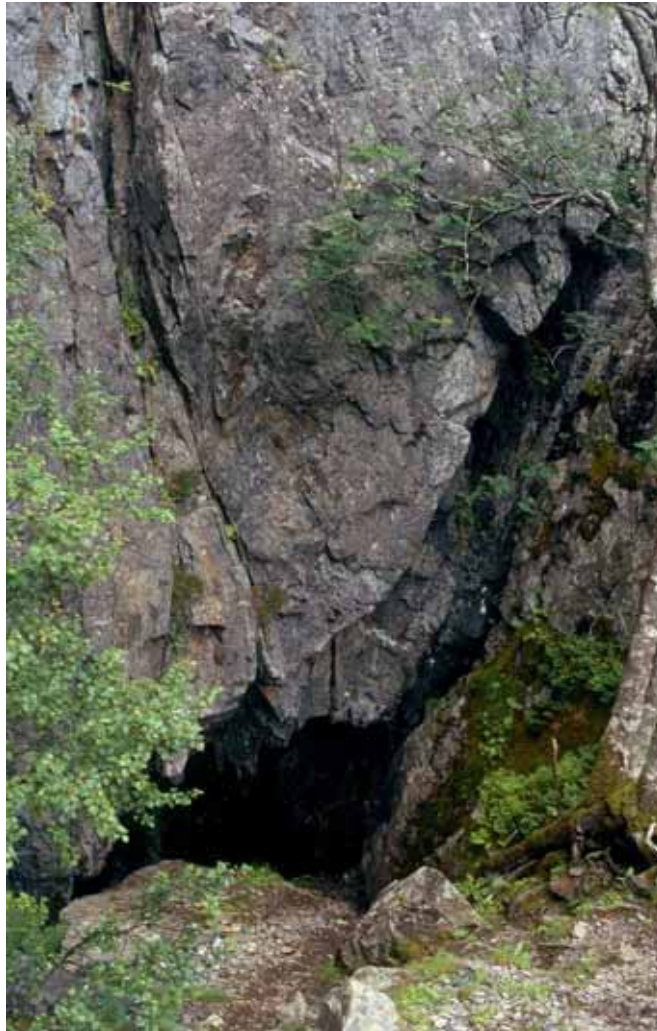
Helt siden starten i 1996 har Riksantikvarens Bergkunstprosjekt prioritert en ny og grundig dokumentasjon av hulemaleriene i Norge. Det er lagt stor vekt på å bygge opp ny faglig kompetanse på denne særegne gruppen kulturminner fordi:

- Det var tidligere et lavt kunnskapsnivå om hulemalerienes egenart og tilstand samt de nedbrytende faktorer i hulemiljøet.
- En god del av det eldre dokumentasjonsmaterialet ble ansett som mangelfullt.

I tillegg var det for liten forståelse for de norske hulemalerienes betydning, både nasjonalt og internasjonalt.

Fingalshula var den siste hula som ble dokumentert i løpet av prosjektperioden (1996-2005). Dette var et bevisst valg. Ingen av de øvrige lokalitetene er så kompliserte, innholdsrike og besværlige å dokumentere, og vi trengte rikelig erfaring fra tidligere, tilsvarende virksomhet.

Som innledende dokumentasjonsforsøk, ble Fingalshula besøkt 24. mai 1996 av Riksantikvarens arkeologer Elin Dalen og Inger Karlberg, fotograf Arve Kjersheim (NIKU) og konservator/forsker Terje Norsted (NIKUs prosjektleder)¹. Dette skjedde som ledd i en test, blant annet av det tekniske utstyret. Mens arbeidet foregikk, ble det konstateret at det fantes atskillige flere figurer i hula enn antallet som var kjent fra før.

Ill. 2. Fingalshulas åpning. Foto Terje Norsted 1996.

Dokumentasjonsmaterialet fra dette besøket ble nyttig da det året etter ble anmeldt hærverk i den innerste delen av hula. Ved en befaring med Økokrim 12.8.1997 ble det konstateret at skadene skyldtes folk som hadde vært i hula før 1996. Etter dette ble risikoen for skader tatt alvorlig, og Fylkeskommunen vedtok å stenge hula. Våren 1999 ble det satt en reell stopper for fri adgang ved at jernstigen innenfor åpningen ble trukket opp og låst til et tre.

I september 1998 ble hula undersøkt av en gruppe som blant annet inkluderte ekspertise fra Frankrike (hydrogeolog/professor Jean Vouvé fra

¹ Dette skjedde i sammenheng med tilsvarende arbeid i Solsemhula (22-23. mai). Rapport ble skrevet av NIKUs prosjektleder og er datert 25.6.1996.

L'université Bordeaux I og geolog Jacques Brunet fra Laboratoire de recherche des Monuments Historiques i Paris). Dette skjedde som ledd i et samarbeid mellom Frankrike og Norge som var rettet mot konservering av bergkunst i hulemiljøer². Under besøket ble det lagt vekt på å undersøke de klimatiske forholdene og deres betydning for fysiske og kjemiske prosesser som pågår mellom berg og luft. For øvrig gjorde hula et sterkt inntrykk på våre franske kolleger.

Den nye dokumentasjonen av hula og maleriene ble en usedvanlig omfattende og krevende oppgave. Den ble gjennomført i to perioder, 28.9.2004-6.10.2004 og 17.10.2005-21.10.2005. Botaniker Tommy Prestø (NTNU), arkeolog Melanie Wrigglesworth (NTNU/Vitenskapsmuseet), konservator Roar Sæterhaug (NTNU/Vitenskapsmuseet) og fotograf Arve Kjersheim arbeidet i hula i deler av den første perioden. NIKUs prosjektleder dokumenterte hver figurs karaktertrekk og tilstand ved hjelp av målsatt avtegning og verbal beskrivelse i hele perioden. Konservator Camilla Cecilie Nordby fra Tromsø Museum/Universitetsmuseet assisterte ved dette arbeidet. En del figurer i det innerste kammeret ble dokumentert i andre periode. Da ble NIKUs prosjektleder tidvis assistert av konservator Daniela Pawel fra NTNU/Vitenskapsmuseet. Samtidig foretok geolog Richard Binns bestemmelse av bergarter i hula og dens nærmeste omgivelser.

Oppdagelsen av dobbelt så mange figurer i forhold til det tidligere kjente antallet, førte til en økende, lokal interesse for å åpne Fingalshula på ny, men kun for strengt kontrollerte besøk. Gravvik Grendelag har, i forståelse med Nord-Trøndelag fylkeskommune, lansert en lokalt forankret skjøtselsplan som inkluderer en besøksordning. (Se pkt. 5. i denne rapporten.) I sammenheng med dette arrangerte Gravvik Grendelag og Nærøy kommune et åpent møte 16.10.2005. Her fortalte NIKUs prosjektleder om de norske hulemalerienes egenart og bevaring, mens en representant for Grendelaget gjennomgikk punkter i forslaget til skjøtselsplan. Dagen etter fikk medlemmer av Grendelaget en spesialomvisning i Fingalshula. Dette ble dekket av NRK-TV Trøndelag og vist på lokal-TV og riksnettet.

2 Hula og maleriens egenart, kontekst og betydning

2.1 Bakgrunn: Marstrandens dokumentasjon

Maleriene i Fingalshula ble oppdaget i 1961 av en representant for lokalbefolkningen, Trygve M. Johansen. Dette var oppdagelse nummer to i sitt slag i Norge. De første hulemaleriene ble registrert i Solsemhula på Leka i 1912.

Funnet i Fingalshula førte til at arkeolog Sverre Marstrander fra Vitenskapsselskapets Oldsaksamling dokumenterte hula og maleriene sommeren 1963. Dette dannet grunnlaget for artikkelen "Fingalshulen i

² NIKUs prosjektleder tok initiativ til dette samarbeidet. Det foregikk i årene 1997-2000, men kontakten er fremdeles opprettholdt.

Gravvik, Nord-Trøndelag”, publisert i Viking, bind XXIX (1965): 147-165. Artikkelen inneholder gode beskrivelser og tanker om tolkning, og røper forfatterens undring og engasjement.

Marstrandens arbeid på stedet omfattet en oppmåling av hula i plan og profil (ill. 5 og 6). Han nevner i artikkelen at figurene ble beskrevet, fotografert og kalkert ”for å skaffe tilveie et pålitelig billedmateriale” (s. 148-149). Han forteller også at det ble foretatt undersøkelser av grunnen i hulas innerste del ”for å kaste lys over den betydning hulen kunne ha hatt som boplass” (s. 149). Det ble imidlertid ikke funnet noe som tydet på at hula ble brukt som oppholdssted ”til visse tider av året i forbindelse med jakt og fiske” (s. 163). Hovedinntrykket sammenfattes slik: ”I kanskje ennå sterkere grad enn Solsemhulen trer Fingalshulens karakter av kultsted tydelig frem” (s. 163).

Marstrandens ”kalkering” dannet åpenbart grunnlaget for artikkelens gjengivelse av registrerte figurer. Denne ”kalkeringen” kan neppe ha vært identisk med metoden som vi vanligvis sikter til når denne betegnelsen brukes. En stor del av maleriene er så sårbare at pigmentet ville ha smittet av ved minste berøring. Videre er de fleste flatene med malerier fuktige i sommerhalvåret. Dessuten har disse flatene en grov tekstur som ikke gir feste for folier som anvendes til kalkering. Det antas at artikkelens illustrasjoner er basert på fotografier og skisser.

Marstrandens fotomateriale er svært interessant, blant annet fordi en del av motivene ble festet til fargefilm. Ett av fargebildene gjengis i artikkelen (ill. 7).

Uheldigvis ble figurenes mangelfulle konturer krittet opp i forbindelse med fotograferingen. Dette ble åpenbart gjort for å gjøre motivene mer forståelige på fotografiene. I ettertiden er det dannet et tynt sjikt av transparent sinter³ av kalsitt oppå en del av krittlinjene. Krittet er dermed innkapslet slik at det ikke kan fjernes. I andre områder hvor figurene ikke er dekket av sinter, ligger pigmentet ubeskyttet. Her ville forsøk på å fjerne krittet innebære en høy risiko for at figurene skades.

Marstrand registrerte 21 figurer. Ved dokumentasjonen i 2004-2005 ble det påvist mer enn det dobbelte, 48 i alt. En viktig årsak kan være at Marstrandens lyskilde ga en mer begrenset informasjon enn moderne halogenlykter. En annen sak er at vi i dag har oppnådd en bredere erfaring og dermed en utvidet kapasitet til å tolke observasjoner.

Uansett har Marstrandens artikkel dannet et solid grunnlag for senere forskeres skriftlige arbeider⁴. Man har respektert hans autoritet og stort sett

³ Sinter = materiale som er resultatet av en sammensmelting av mineralske partikler. I hulene er sinter av kalsiumkarbonat/kalsitt, kalt ”kalksinter”, svært vanlig. Tynne, transparente sinterlag oppå maleriens pigment fungerer i praksis som en beskyttende ”bergfernis”.

⁴ Se først og fremst: Kalle Sognnes: ”Prehistoric Cave Paintings in Norway”, i: Acta Archaeologica, vol. 53 (København 1982): 101-118 og Hein Bjartmann Bjerck: ”Malte menneskebilder i ”Helvete”. Betrakninger om en nyoppdaget hulemaling på Trenyken, Røst, Nordland”, i: Universitetets Oldsaksamling. Årbok 1993/1994 (Oslo 1995): 121-150.

sitert ham uten å føye til noe vesentlig nytt. Deler av Marstrandens materiale blir også utnyttet i den foreliggende rapporten.

Ill. 3. Enden av dalsøkket ovenfor Tennfjordvågen. Inngangen til hula ligger øverst i ura, bak en stor, lys steinblokk. Foto Terje Norsted 2004.

2.2. Stedfesting og beskrivelse

Fingalshula er den sørligste av de registrerte hulene med malerier i Norge. Marstrander beskriver beliggenheten slik: ”Hulen finnes på den halvøya som strekker seg vestover fra eidet ved Gravvågårdene og Gravvik kirke. På nordsiden skjærer det seg inn to små vik, Kallvika i øst og Tennfjordvågen i vest, som avgrenser et ganske ulendt og bratt fjellparti... Fra Tennfjordvågen i sørvest skjærer det seg inn et lite dalsøkk som ender i bratte kløfter og skar med svære urer. I den vestligste av disse kløftene, øverst i en svær ur finner vi inngangen til hulen...”(s. 149, se ill. 2 i foreliggende rapport).

Fingalshula ligger i utmarka til gården Vassli (gnr. 99, bnr. 4) i Gravvik, Nærøy kommune. Inngangen befinner seg ca. 150 m.o.h. Vi finner den ved foten av en ca. 30 meter høy, loddrett bergvegg som leder opp til toppen av

fjellet Ramntind (182 m.o.h.). Stien opp til hula følger en lav rygg som er orientert i retning ØNØ-VSV, ned en kort og bratt skråning, og videre oppover dalsøkket langs ura. På veien passerer et rasfarlig område. Inngangen ligger lavt, skjult bak de øverste blokkene, og ses ikke før vi er ved toppen av ura. Herfra er det vid utsikt mot vest. Det åpne havet kan skimtes like utenfor.

Ill. 4. Utsikten utover Tennfjord sett fra området foran åpningen av Fingalshula. Foto: Terje Norsted 1996.

Hula er i sin helhet orientert ØNØ-VSV. Åpningen vender mot VSV og er ikke mer enn maksimum ca. 2 m høy og 5 m bred (ill. 2). Inngangspartiet har en høyst uregelmessig form fordi store steinblokker har rast ned slik at venstre del⁵ delvis er sperret. Til høyre for blokkene fører en smal, bratt sti ca. 5 m ned til en avsats over en ca. 4 m høy, loddrett bergvegg. Jernstigen fører fra denne avsatsen ned til toppen av en ca. 35 m lang ur av grus, stein og mindre blokker. Denne er forholdsvis bratt (ca. 35 °) og ender ved hulas laveste punkt. "Her", skriver Marstrander, "står en i den ytre delen av hulen som danner et rom av imponerende dimensjoner. Lengden kan anslås til ca. 25 m⁶, bredden opp til 10 m⁷ og høyden under taket til vel 15 m. Bunnen er oppfylt av svære steinblokker fra vegger og tak som gjør det vanskelig å komme frem... Omtrent midt i dette rommet (ved C på planen) reiser det seg en iøynefallende blokk som nærmest har form som en kjempemessig bauta hvis spiss hever seg ca. 4,50 m opp over hulens bunn⁸. Den er kommet til å stå slik da den engang falt ned fra taket. Omtrent 60 m fra inngangen (ved D

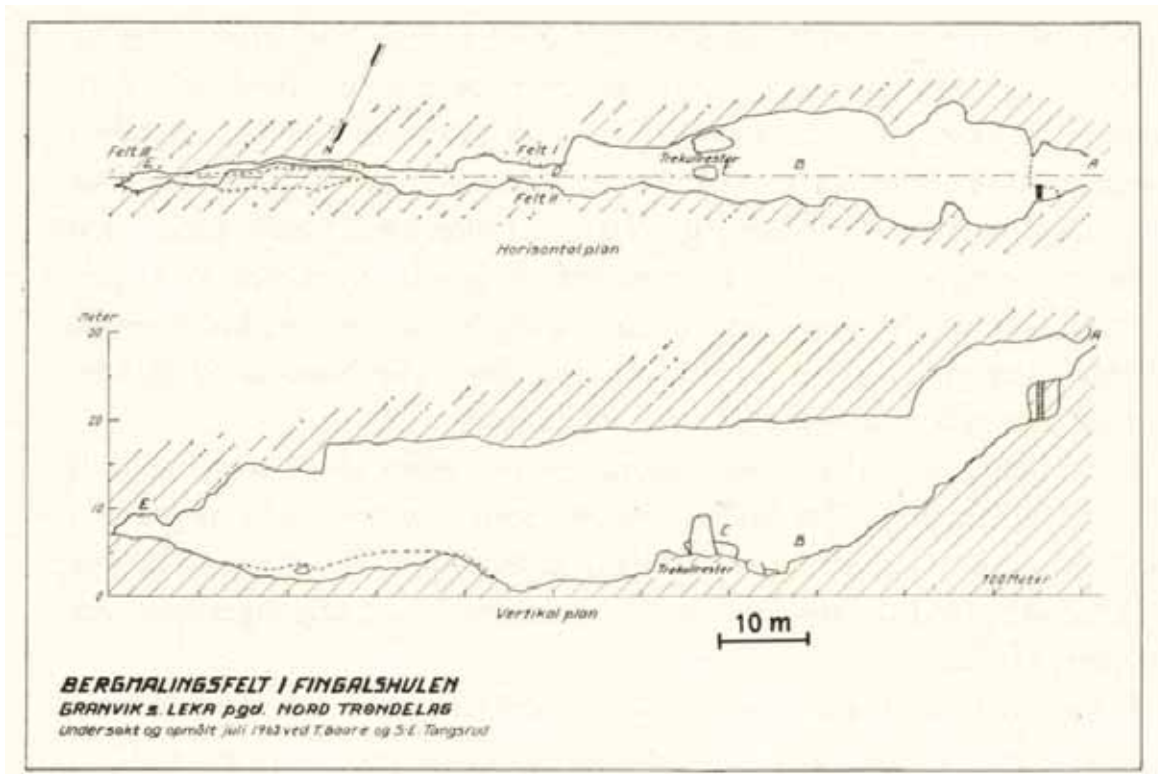
⁵ Venstre for den som står og betrakter inngangen utenfra.

⁶ Denne "hallen" strekker seg egentlig fra uras begynnelse og helt inn til en innsnevring ca. 60 m fra midten av lysåpningen, og er følgelig 55 m lang (kontrollmålt i 2004 av Roar Sæterhaug).

⁷ Den største bredden (ca. 25 m fra åpningen) er 10,45 m (kontrollmålt i 2004).

⁸ Bautaen befinner seg 43,9 m fra midten av lysåpningen (målt i 2004).

på planen) blir hulen trangere og får nå mere form av en korridor med loddrette vegger på begge sider. Den kan være opp til 4 m bred, men er som oftest smalere, bare en 2-3 m. I den ytterste delen av korridoren (de første 5-6 m innenfor punkt D) finner vi et parti hvor bunnen av hulen danner en nokså jevn flate med fine glatte bergvegger på begge sider. Her finner vi de to første feltene med malte figurer (feltene I og II på planen)” (s. 153-154.)

Ill. 5. Marstrand's plantegning og snitt av Fingalshula. Etter Marstrander 1965.

Etter å ha gjennomgått disse figurene, fortsetter Marstrander slik: ”Fra feltene I og II fortsetter hulen innover omtrent 50 m. Den blir stadig trangere og ender til slutt i et lite kammer, 5 m langt og omkring 1,5 m bredt (E på planen). En kan så vidt stå oppreist midt i rommet. – Denne innerste delen av hulen har en avstand av omtrent 110 m i rett linje fra åpningen⁹ og ligger i absolutt mørke... På veggene i kammeret finnes flere grupper med figurer (Felt III a-d). Flere steder har det dannet seg kalkskorper over farvestoffet som ofte gjør det vanskelig å følge omrisset av figurene... Felt III a aller innerst i rommet like ved den fjellsprekken som danner hele hulens avslutning, er uten sammenligning det som det knytter seg størst interesse til.” (s.157.) Deretter følger beskrivelsen av figurene inne i kammeret.

I den foreliggende rapporten gis det henvisninger til Marstrand's beskrivelser og motivtolkning av enkelte figurer.

⁹ Hulas lengde fra midten av lysåpningen til enden av det indre kammeret ble kontrollmålt i 2004. Den ble da beregnet til å være ca. 115 m. Dette synes å stemme overens med snitt- og plantegningene i Marstrand's artikkel (s. 148).

2.3 Kort om Fingalshulas geologi

I likhet med de andre registrerte hulene med malerier i Norge, er Fingalshula en brenningsgrotte. Den er blitt utformet av havet som har brutt løs berget, stykke for stykke. Dette har funnet sted i en svakhetssone (forkastning), der berget er særlig sårbart overfor en slik nedbrytning. I tillegg har strandgrus i bølgene slipt overflatene i hula og gitt dem en avrundet form. De fleste figurene er malt på slike vanneroderte flater. Det antas at nedbrytningen av berget skjedde under siste istid, nærmere bestemt mens breene smeltet eller vokste i forbindelse med forholdsvis korte varmeperioder (interstadialer). Det var flere slike perioder, især i tidsrommet ca. 40 000 - 25 000 år før vår tid.

I likhet med de øvrige brenningsgrottene som inneholder malerier, er Fingalshula utformet i en hard bergart. Men den oppdelte strukturen i forkastningen betinger at nedbør og frost stadig utløser ras fra området i berget over åpningen og fra taket inne i hula. Rasmassene har bygd opp ura ved inngangspartiet og skråningen som fører ned til hulas laveste del. Ellers er gulvet i store deler av hula dekket med svære, kantete rasblokker som gjør det vanskelig å ta seg fram.

Bergarten på stedet består i det vesentlige av en feltspat- og kvartsrik glimmergneis. Den geologiske undersøkelsen av Fingalshula¹⁰ viste at forkastningen er blitt utsatt for skjærbevegelser mens fjellgrunnen i området ble dannet. Dette har mylonitisert¹¹ bergarten. Skjærbevegelsen har ført til at berggrunnen omfatter tektoniske linser¹² inni den dominerende gneisen. Disse består for det meste av lys kvartsitt (særlig innerst i hula) og mørk grønn til svart amfibolitt (særlig ved felt I og II). De mange forekomstene av kalkrike utfellinger (utblomstringer¹³, sinter) tyder på at karbonatholdige bergarter finnes i berget over hula. Utfellingene stammer muligens fra den grønne amfibolitten som kan være kalkholdig.

2.4 Marstrandens undersøkelser i det indre kammeret

Marstrandens interesse var særlig konsentrert om kammeret innerst i hula (ill. 6, 7, 10, 24). Hans påvisning av de såkalte "palettsteinene" (ill. 6 og 7) i dette rommet må anses som viktig. Han beretter følgende om hva kammeret inneholdt: "Etter at malingene var undersøkt ble bunnlaget i det innerste kammeret gjennomgravet. Det viste seg bare å bestå av steril sand og grus. Ikke noe sted ble det påvist kulturlag eller gjort funn som kunne tyde på at hulen i kortere eller lengere tid hadde vært bebodd av mennesker."¹⁴ (s. 158-159.)... "Det ble derimot gjort enkelte andre iakttagelser av interesse. Før

¹⁰ Foretatt av geolog Richard Binns i 2005. Det meste av stoffet om geologien som presenteres her, er hentet fra hans rapport.

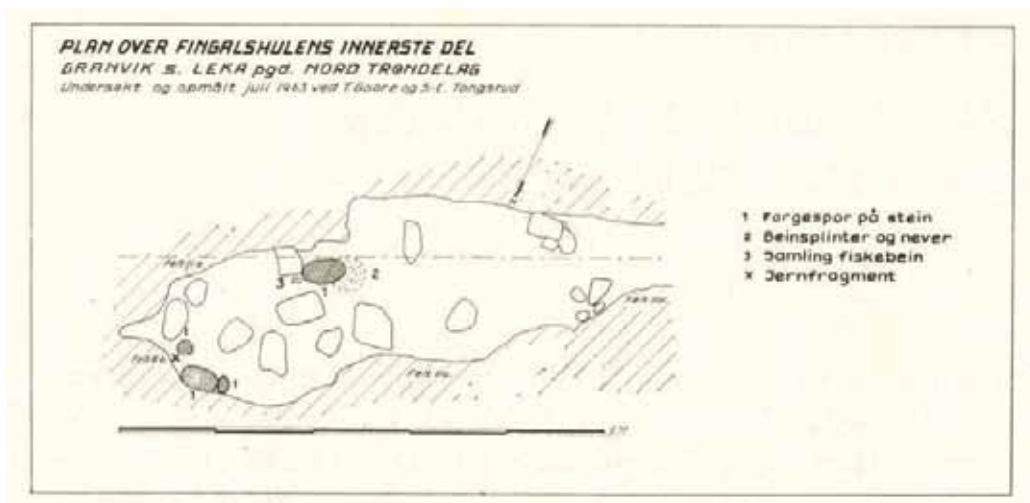
¹¹ Mylonitt: Bergart bestående av fullstendig oppknuste fragmenter, dannet ved intense jordskorpebevegelser.

¹² Tektonisk: Som har med jordskorpens struktur og bevegelser å gjøre. Linser: Avvikende bergarter som er innsluttet og danner linseformer.

¹³ Utblomstringer er en fellesbetegnelse for utfellinger som ikke har en sintret form.

¹⁴ Senere i artikkelen (s. 160) nevner Marstrander at det heller ikke i hulas ytre del ble funnet "tegn til at menneskene hadde hatt tilhold der i gammel tid."

undersøkelsen begynte lå det enkelte stein spredt utover bunnen av kammeret. Ved foten av Felt III b like innenfor fjellveggen, lå det på overflaten en stein som på en av sidene danner en flate på omtrent 22 x 16 cm. Flaten var nesten i sin helhet dekket av det samme farvestoff som figurene er malt med. Det ser ut som om steinen er anvendt som en slags palett hvor en har knust og rørt ut det farvestoffet som skulle brukes. Ved siden av ligger en større stein med en glatt, jevn flate på omtrent 38 x 24 cm og like inntil en mindre som begge synes å ha gjort tjeneste som "palettsteiner". Også på den motsatte veggen (sørveggen) ble det funnet en større og en mindre stein med flater hvor det må ha vært gnidd ut farver." (s. 159.)

Ill. 6. Marstrandens plantegning av det indre kammeret med markering av "palettsteinene". Etter Marstrand 1965.

Her må vi føye til en sluttnote i Marstrandens artikkel: "Ifølge meddelelse fra Materialprøveanstalten ved N.T.H. viser det seg at farvestoffet på palettsteinen består av hematitt (Fe_2O_3). Det ble ikke funnet spor etter organisk stoff, men en må gå ut fra at pigmentet er blitt rørt ut i et fettstoff, formodentlig dyrefett"¹⁵. (s. 165.)

Vi siterer videre: "Nær de største av palettsteinene ved Felt III b ble det ca. 18 cm dypt funnet en klump av et bløtt, rødligbrunt stoff. Professor Rolf Selmer-Olsen ved Geologisk institutt N.T.H., som velvilligst har undersøkt en prøve av stoffet, uttaler at det består av grus, sand og noe limstoff, at det synes å ha relativt friske bergartsfragmenter, men at både de grovere og finere stoffer inneholder betydelige mengder av en beinlignende organisk substans hvis karakter ennå ikke er brakt helt på det rene..."¹⁶ (s. 159.)

¹⁵ Malingens materialsammensetning vil bli behandlet senere i denne rapporten (pkt. 2.8).

¹⁶ Opplysningene tyder ikke på at "klumpen" inneholder stoffer som minner om malerienes materialer. Den kan muligens ha vært nedlagt i forbindelse med forhistoriske ritualer som fant sted i kammeret. Funnet ble liggende på Geologisk Institutt, NTH, og deretter overlatt til Ulf Moen, journalist i Adresseavisen, som ga det i gave til Malerlauget i Trondheim. I dag blir det oppbevart i et skrin i laugets kontor. Se Magne Rønningen: "Malerlauget med laug og landsforbund", Bergen 1994, s. 26. "Klumpen" ble inspisert av undertegnede i juni 2007. Den virker halvert og lagdelt, og forekommer nærmest krystallisert.

Ill. 7. Marstrandens fotografi av indre del av kammeret med de oppkrittene figurene 1, 2 og 3 i felt IIIb og en av "palettsteinene" (foto 1963). Etter Marstrander 1965.

2.5 Malerienes typologi, alder og kontekst

Om de malte menneskefigurene skriver Marstrander at de "tilhører en type som er vel kjent fra tidligere funn, først og fremst fra Solsemhulen i samme distrikt. Hodet er fremstilt som en rundaktig flekk, kroppen stolpeformet, armene står på skrå ut fra kroppen slik at de danner en spiss vinkel som gjerne er noenlunde parallell med de sprikende benene. Forskjellen mellom figurene i de to huler ytrer seg i grunnen bare i dimensjonene...¹⁷ Dessuten er en del av figurene i Solsemhulen falliske, noe som hittil ikke er påvist i Fingalshulen..."¹⁸ (s. 160.) Videre skriver han: "Det som gir malingene i Fingalshulen deres særlige betydning, er at de ved siden av menneskefigurene også viser utvilsomme eksempler på firbente dyrefigurer¹⁹. Som paralleller må en først og fremst nevne de telemarkske

¹⁷ Minste og største høyde for tydelige menneskefigurer i Solsemhula og Fingalshula er henholdsvis 28-80 cm og 18-48 cm. Forskjellen kan bero på at Solsemhula har flater som er bedre egnet til utforming av større figurer.

¹⁸ Det er senere påvist at tre av figurene i Fingalshula har sikre fallosmarkeringer.

¹⁹ Kombinasjonen menneske/dyr er også blitt registrert i Brusteinarkhula, Gildeskål (1994).

malingene... De forholdsvis små dyrefigurene er uten liv og klumpet i utformingen. Noen sikker zoologisk bestemmelse er det vanskelig å gi... ” (s. 160.)

Når det gjelder dateringen av maleriene, setter han dem i sammenheng med hellemaleriene i Telemark: ”Det kan vanskelig være tvil om at gruppen av hellemalinger i Telemark er sene. Alt tyder på at Engelstad har rett når han daterer dem til bronsealder... ”²⁰ (s. 161.) ”For datering av gruppen har vi ytterligere holdepunkter i oldsaksmaterialet fra Solsemhulen. Til tross for Hallströms innvendinger kan det ikke være noen grunn til å tvile på samtidigheten mellom funn og malinger her.²¹ Gjessing har som kjent pekt på at skiferpilen fra Solsemhulen er av en type som i Trøndelag og lengre sørpå er yngre enn steinalderen og som derfor gjør det sannsynlig at også Solsem-malingene er fra bronsealderen.²² På denne bakgrunn skulle vi ha grunnlag for å datere de nyfunne malingene i Fingalshulen til samme tidsrom.” (s. 162.)

Sognnes har senere forsøkt å datere maleriene i Solsemhula, Fingalshula og Skåren-Monsenhula på et stilistisk/typologisk grunnlag og ved å knytte dem til boplassrester og arkeologiske løsfunn innenfor en radius av ca. 15 km fra hulene.²³ Han fant ut at samtlige funn kan dateres til komplekset som ofte betegnes ”skiferkulturen”. Denne tidfestes av Sognnes til perioden 3500-1000 f. Kr., dvs. neolitikum og tidlig bronsealder/metalltid i Midt- og Nord-Norge. Han så det som sannsynlig at hulemaleriene skriver seg fra siste del av dette tidsrommet.²⁴

Skiferkulturen er blitt tolket som en indikasjon på et næringsgrunnlag som var basert på jakt og fiske, men det antas at befolkningen i Ytre Namdalen hadde begynt med jordbruk ved overgangen neolitikum/bronsealder.²⁵ I tillegg til skifergjenstander, er det funnet redskaper og avslag av flint fra denne overgangsperioden innenfor en radius av ca. 15 km fra både Solsemhula og Fingalshula.

²⁰ Eivind S. Engelstad: ”Østnorske ristninger og malinger av den arktiske gruppe”. Instituttet for Sammenlignende Kulturforskning. Serie B. XXVI. Oslo 1934, s. 114-115.

²¹ Gustaf Hallström: ”Monumental Art of Northern Europe I. The Norwegian Localities”, Stockholm 1928, s. 202-203. Siden det ikke er noen beviselig sammenheng mellom maleriene og løsfunn som kan skrive seg fra ritualer som foregikk i Solsemhula, mener Hallström at maleriene ikke kan dateres på grunnlag av løsfunnenes alder. Bjerck (op.cit.) minner om at dateringer av løsfunnene viser at aktivitetene i Solsemhula hadde en spredning på ca. 1750 år (ca. 1715-255 f. Kr.), og mener at maleriene kan stamme fra denne perioden (s. 148).

²² Gutorm Gjessing: ”Nordenfjeldske ristninger og malinger av den arktiske gruppe”. Instituttet for Sammenlignende Kulturforskning. Serie B. XXX. Oslo 1936, s. 180.

²³ Sognnes op.cit., s. 114-117. En oppstilling og kartfesting av disse funnene utgjør appendiks 1 og 2 i Ingrid Økland: ”Hulemalerier og rituell ”performance””. Hovedfagsoppgave i arkeologi. Universitetet i Tromsø. 2000.

²⁴ Sognnes op.cit. s. 117.

²⁵ Sognnes op.cit. s. 114-117.

2.6 Fingalshula som rituell arena

Analogt etnografisk materiale tyder på at mange fangstsamfunn har oppfattet oppsiktsvekkende formasjoner i landskapet som punkter hvor åndelige krefter var sterkt konsentrert. Det er kjent at fangstkulturer har lagt ritualer, og særlig ofringer, til slike kraftfulle punkter. Årsaken var troen på at det var størst mulighet til å komme i kontakt med åndsmakter på slike kraftsteder.

Huler utgjør så oppsiktsvekkende formasjoner i landskapet at de trolig har vært omfattet med ærefrykt. Antakelig ble Fingalshula, i likhet med andre norske huler med malerier, betraktet som et utpreget kraftsted. En forestilling om at huler er åpninger mellom den levende verden og en åndelig verden i bergets indre, har vært svært utbredt på global basis. Det er tenkelig at fangstfolk i området rundt Fingalshula oppfattet den slik for 3-4000 år siden.

Videre har det vært utbredt at hulenes betydning som åpning til det hinsidige innebar at menneskene som oppsøkte dem, hadde utsikt til nær kontakt med åndsmakter.²⁶ Disse menneskene kan ha forestilt seg at åndene holdt til bak bergflater inne i hula.²⁷ De kan også ha vært fortrolige med forestillingen om at det var en forbindelse mellom hula og det underjordiske dødsriket.

Hulenes betydning som kraftsteder gjorde dem egnet som arena for ritualer. Slike steder knyttet til et forvandlingspotensial. Dette betyr for eksempel at en offergave som var hentet ut av dagliglivet, fikk en helt ny betydning innenfor kraftstedets "virkefelt" (Stone 1995:38). Samtidig kunne kraftfulle steder bidra til å endre tilværelsen for mennesker som gjennomgikk prosessene som kalles overgangsriter. Disse ritualene var knyttet til en endring av sosial status, for eksempel innvielsen til voksenlivet. De foregikk gjerne utenfor samfunnets vanlige rammer og på steder som ble assosiert med det fremmedartede og utfordrende. Fingalshula – med sin ekstreme "annerledeshet" – kan ha vært en ideell arena for overgangsriter.

Også Marstrander hadde tanker om at Fingalshula var egnet som kultsted: "Alt tyder på at det er ønsket, eller snarere behovet for å komme i kontakt med naturens veldige makter som har vært foranledningen til besøket i hulen. Vi kan også tenke oss med hvilken ærefryktblandet gru sjamanen eller hvilken betegnelse vi nå vil gi ham, har nærmet seg hulens innerste og mørkeste del hvor han ved seremonier og maling av magiske bilder skulle sikre seg maktenes hjelp til lykke på jakt og fangst" (s. 163.).

Disse tankene om sjamanens betydning og virke forstås i lys av vårt kjennskap til sjamanismens ledende rolle i fangstsamfunn i det nordlige

²⁶ Flere eksempler nevnes i Bonsall & Tolan-Smith (1997).

²⁷ Clottes og Lewis-Williams (1998:85-86) hevder at dette må ha vært tilfelle med de paleolittiske hulene som inneholder bergkunst.

Eurasia. Dens utøvere fungerte blant annet som samfunnets rituelle spesialister. Deres viktigste oppgaver var å kommunisere med åndelige makter samt å løse sosiale og individuelle kriser, for eksempel helbredelse. Dette var betinget av kontakten med åndelige verdener. Denne skjedde først og fremst i en tilstand av transe (ekstase).

Ill. 8. Fingalshulas indre med "bautasteinen", sett mot åpningen. Foto: Arve Kjersheim 1996.

Hulenes forvandlingspotensial kan ha ført til at enkeltindivider besøkte åpningen eller våget seg inn for å ofre og bli styrket. Men gruppeseremonier, ledet av sjamanen, hadde trolig størst betydning for samfunnet som helhet. Det er vanskelig å forestille seg hvordan grupperitualer i hulas indre foregikk, men vi må gå ut fra at formen og innholdet ble preget av at den mørke og livløse hula danner en dramatisk kontrast til lyset og livet utenfor åpningen. Hulas indre ble trolig oppfattet som en unik rituell arena fordi den er avsondret fra avsporende inntrykk fra utsiden. Dermed kunne sjamanen

lettere fange gruppens oppmerksomhet ved bruk av forskjellige, dramatiske virkemidler. Blafrende ild fra lyskilder må ha gitt maleriene på veggene liv og bidratt til å skape en suggestiv stemning.

Hulenes form har antakelig spilt en viktig rolle for den rituelle prosessens forløp. Mange religiøse seremoniene omfatter et bevegelsesmønster som forholder seg til rommet (eller landskapsrommet) hvor de finner sted. I så fall kan den rituelle prosessen inkludere en markering ved ulike "stasjoner" underveis. Fingalshula omfatter flere mulige stasjoner.

Den første er selve åpningen. Den kan ha representert et symbolsk skille som bidro til å understreke fundamentale motsetninger i tilværelsen: Kjent-fremmed, orden-kaos, lys-mørke, liv-død. Det er kjent fra flere kulturer at hulenes åpning var et samlingssted for hele gruppen, især ved årstidsbaserte høytider og andre ritualer med et overgangspreg.²⁸ Dette betyr at åpningen også kan ha vært en viktig offerplass.²⁹

Den monumentale "bautaen" kan betraktes som neste stasjon. Den er strategisk plassert i midten av "hallen" og er oppsiktsvekkende i seg selv. I tillegg belyses den direkte av solstråler på ett bestemt tidspunkt hver vår og høst.³⁰ Det er ikke utenkelig at et ritual ble knyttet til både bautaen og lysinnfallet. To menneskeliknende figurer er malt på siden som vender mot åpningen.³¹

Stedet hvor "hallen" snevres inn og den trange gangen videre begynner, kan betraktes som den tredje stasjonen. Her er det lyset fra åpningen ennå så vidt merkbart. To av feltene med malerier (felt I og II) er plassert nettopp her, på begge sider av gangens begynnelse. Det er tenkelig at dette stedet var knyttet til overgangsritualer. Bjerck skriver om malerier som finnes på slike punkter, at de ofte er "plassert ytterst i hulemørket, gjerne knyttet til forgreininger og innsnevring i hula. Dette er steder som kan arte seg ulikt, men som alle kan symbolisere en overgang til noe annet..." (Bjerck 1995:140) Han peker på at maleriene følger et mønster: De er plassert i overgangssonen mellom lys og mørke. Hulas funksjon som grense mellom to verdener har antakelig spilt en symbolsk rolle ved overgangsritualer, og siden maleriene befinner seg ved mørkets begynnelse, kan de ha forsterket denne symbolverdien.³²

Før vi forlater denne tredje stasjonen, bør det nevnes at storparten av maleriene i felt I og II er plassert innenfor en forsenkning i berget. Slike formasjoner er velkjente i forbindelse med hellemalerier. Disse maleriene er svært ofte plassert under et overheng eller innenfor en forsenkning i

²⁸ Dette demonstreres i enkelte kulturer hvor ritualer som knyttes til huler, har overlevd. Mayaene i Guatemala og Mexico har fremdeles slike tradisjoner.

²⁹ Dette var, ifølge Manker (1957), tilfellet i den førkristne samekulturen.

³⁰ Bjørnar Sæternes, Gravvik (pers.medd., 2006).

³¹ Disse to figurene utgjør felt IV. Se pkt. 4.7.

³² Grensen lys-mørke er tydelig i bare to av hulene, Fingalshula og hula på Værøy i Lofoten. De øvrige har en vid form som gjør at skillet er vagt.

bergflaten. I begge tilfeller danner bergets form en "portal".³³ Siden denne kan gi en nøkkel til malerienes tolkning, vil vi komme tilbake til den.

Ill. 9. Felt II ligger rett innenfor stedet der hallen snevres inn og hula forsetter som en gang. Skillet mellom lys og mørke opptrer på dette stedet. Foto: Terje Norsted 2004.

Den fjerde og siste stasjonen er det indre kammeret i hula. På halvveien må vi krype på alle fire under en rasblokk som har kilt seg fast mellom veggene på et smalt punkt i gangen.³⁴

Åpningen til kammeret er trang. Det finnes malerier på begge sider av denne inngangen. (Disse ble ikke registrert av Marstrander.) Kammeret er i seg selv et bemerkelsesverdig rom. Her er vi nærmere 115 meter inne i berget, langt fra dagslyset.

³³ Se mer om dette i Terje Norsted: "De aller fleste er røde. Forhistoriske helle-malerier i Norge", i: Fortidsminneforeningen. Årbok 2006, s. 118.

³⁴ Denne blokken befinner seg 89,5 m fra midten av lysåpningen (målt i 2004).

Ill. 10. Det indre kammeret. Foto: Arve Kjersheim 2004.

Til tross for kammerets beskjedne størrelse, er det et overraskende stort antall malerier på veggene. Det er mulig at rommet kan ha vært tabubelagt siden det synes å danne en liten, separat hule inni den store. I så fall kan det ha vært forbeholdt sjamanens virksomhet.³⁵

2.7 Tanker om malerienes mening

Hulemalerienes forhold til dagslys og mørke var trolig betydningsfullt. Det er tankevekkende at de norske hulemaleriene bare kjennes fra lokaliteter hvor den indre delen er mørk. Det er ikke registrert malerier i store huler med en vid åpning som tillater lyset å slippe helt inn.³⁶

³⁵ Se mer om dette i Terje Norsted: "Hulemalerier i Norge. Egenart, kontekst, mening og konservering", s. 17.

³⁶ Det er tidligere registrert malerier i Norge som er blitt klassifisert som "hulemalerier", men som befinner seg inne i lyse, grunne, huleliknende formasjoner. Disse bør snarere betegnes "hellere". Slike lokaliteter er blitt revurdert og betegnet som hellere i Riksantikvarens Bergkunstprosjekt.

Maleriene i Fingalshula kan virke enkle og grove i formen. Men de er neppe tilsvarende enkle å tolke. De erfaringene og forestillingene som lå til grunn for dem, var trolig mer komplekse enn formspråket.

Dersom vi tar i bruk relevante, etnografiske analogier fra vår nære fortid, virker det sannsynlig at figurene i Fingalshula fungerte som metaforer. Dette betyr at de hadde en annen og mer nyansert mening enn den som kan leses direkte ut av motivene. Siden huler ofte er blitt oppfattet som kraftsteder, er det sannsynlig at disse metaforene var knyttet til en bakenforliggende, opphøyd virkelighet.

Ved en forsøksvis tolkning er det naturlig å starte med typer motiv. Siden hvert av dem blir behandlet senere i denne rapporten, vil vi foreløpig begrense oss til en relativt grov inndeling. Selv denne preges av usikkerhet fordi en rekke figurer er dårlig bevart og dermed vanskelige å forstå.

Under dokumentasjonsarbeidet er følgende figurtyper blitt beskrevet:

- 28 sikre, menneskeliknende figurer
- 12 sannsynlige, menneskeliknende figurer
- 3 svært usikre figurer; disse kan ha vært enten menneskeliknende eller dyreliknende eller en kombinasjon av begge
- 1 sikker, dyreliknende figur
- 3 sannsynlige, dyreliknende figurer
- 1 som ikke er klassifisert

I tillegg ble det observert atskillige ”formløse” fargeflekker. De fleste av disse ble registrert, men uten å få et figurnummer. Flere flekker i partier der nedbrytningen virker aktiv, kan representere svake, uforståelige rester av menneske- eller dyreliknende figurer. Samtidig kan vi ikke se bort fra at enkelte flekker stammer fra en enkel berøring av bergflaten med maling på hånden. Dette har muligens vært en betydningsfull handling.³⁷

Ved tolkningen av malerienes mening i forhold til hula som kraftsted, er det naturlig å trekke inn religiøse tradisjoner. En utbredt hypotese er at slike tradisjoner påvirkes av endrede, ytre omstendigheter og sosial uro, mens trosformer som knyttes til noe så stabilt som landskapets kraftsteder, preges av en langvarig, kulturell kontinuitet. Dette kan knyttes til hypotesen om at eldre forestillinger om kraftsteder har overlevd i modifiserte former i den førkristne samekulturen. Det er registrert at samene, i visse områder, markerte offerplassen ved kraftstedet med et særskilt ”monument”, for eksempel en utskåret trefigur eller en ringformet steinsetting (Manker 1957:13-14). Hvis slike skikker hadde røtter tilbake i forhistorien, er det tenkelig at hulemaleriene også var en form for markante ”monumenter”. I så fall kan de ha fungert som en referanse i kultiske handlinger.³⁸

³⁷ Clottes & Lewis-Williams (1998) legger vekt på betydningen av en slik berøring (s.95-99).

³⁸ Se også Terje Norsted: ”Hulemaleriene i Norge. Egenart, kontekst, mening og konservering”, s. 14-15.

Maleriene i Fingalshula består hovedsakelig av menneskeliknende (antropomorfe) og dyreliknende (zoomorfe) figurer. Uttrykket ”-liknende” er valgt med hensikt. Hvis motivene tjente som religiøse metaforer, var meningen knapt å ”illustrere” mennesker og dyr, men snarere å henvise til noe som var hevet over dagliglivet. Figurene hadde i så fall en ”overført” betydning som ble oppfattet og forstått av innvidde medlemmer av samfunnet.

Men hva fremstiller maleriene egentlig, og hva er det de viser til?

Vi har tidligere vært inne på fangstfolks tro på at mytiske og åndelige skapninger holdt til i berget. Samtidig har vi berørt forestillingen om at hulene var stedet der den sterkeste kontakten med disse åndsmaktene var mulig.³⁹ Det har vært foreslått at bilder i huler må knyttes til en hinsidig verden bak en ”membran” som utgjøres av hulas overflater (Clottes & Lewis-Williams, 1998:85-86). I tråd med denne hypotesen, kan figurene ha henvist til at kontakten med den åndelige verden både var mulig og viktig. Siden sjamanens virksomhet antas å ha vært essensiell for denne kontakten, kan hans/hennes hallusinasjoner og tolkninger av slike opplevelser ha dannet et viktig grunnlag for malerienes mening. Det er det mulig at sjamanen i transe ”så” at åndelige makter viste seg på huleveggen på en livaktig måte (Lewis-Williams 2001:210).

Det kan være vanskelig for oss å knytte de små, enkle maleriene i Fingalshula til en slik opplevelse. Men figurenes grove, skjematisk form kan betraktes som et uttrykk for tradisjon, og vi bør ikke se bort fra at de ble oppfattet som kraftfulle, åndelige metaforer for datidens mennesker.

Hvis sjamanen virkelig var den unike personen i samfunnet som vi antar i dag, kan det tenkes at han/hun utførte maleriene. Figurenes kommunikasjonskraft kan ha virket sterkt på datidens mennesker, og samtidig virket stimulerende på sjamanens overgang til transe.

De fleste av de menneskeliknende figurene som finnes i de norske hulene, virker statiske, selv når armer og bein spriker. De synes å opptre hver for seg, fjernt fra en jordisk virkelighet, ”svevende” på berget, uten forankring i tid, sted og handling. Men hvis vi betrakter figurene som opptre i grupper nærmere, kan vi ane at det foregår en form for samhandling mellom dem. Dette røpes av figurenes plassering i forhold til hverandre og deres sammenheng med bergflatens form. Det er ofte mulig å skille ut én bestemt figur som enten er større enn de andre og/eller er særskilt plassert i forhold til dem. I enkelte tilfeller opptre fremtredende figurer med attributt, for eksempel en mulig hodepryd eller et objekt som holdes i hånden.

Fingalshulas felt I og II utgjør to ”normale” grupper av menneskeliknende figurer. I likhet med enkelte, liknende grupper i andre norske huler, kan disse figurene oppfattes som deltakere i et grupperitual. Dette motivet er

³⁹ Mye tyder på at denne muligheten til åndelig kontakt omfattet alle markante åpninger i berget.

kjent fra bergkunst over store deler av verden. Men avbilder disse gruppene virkelig en reell kultisk handling? Neppe - en slik tolkning ville stemme dårlig overens med en metaforisk betydning.

Som tidligere nevnt, er nesten alle figurene i felt I og II plassert inne i forsenkede bergflater som kan assosieres med portaler. På lokaliteter med hulemalerier, kan portaler tolkes som åpninger mellom vår verden og den hinsidige. I tråd med dette, kan motivene i felt I og II knyttes til stedene i hula der kontakten med en åndelig verden ble oppfattet som kraftfull. Videre er det mulig at gruppene av menneskelignende figurer kunne tjene som en form for referanse ved reelle kultiske handlinger.

2.8 Malerienes materialer og teknikker

Fingalshulas malerier er, i likhet med alle registrerte hulemalerier i Norge, røde. Analyser har vist at pigmentet er et jernoksid.⁴⁰ Vanligvis består dette av hematitt, et mineral som kan utfelles i berget og forekomme i leiraktig jordsmonn. Det må knuses til et fint pulver og renses for urenheter. Hvis det skulle anvendes i maling, ble pulveret blandet med et bindemiddel i væskeform. Funn av drypprester i Fingalshula (og i andre huler) viser at malingen var flytende ved påføring.

”Palettsteinene” som Marstrander påviste i det indre kammeret, må trolig betraktes i sammenheng med produksjonen av maling. Funnet var merkverdig. Det ikke er oppdaget noe tilsvarende i øvrige, norske huler. En av steinene ses tydelig på Marstrandens fotografi. Dessverre er det ikke lenger mulig å påvise disse palettsteinene Da NIKUs prosjektleder besøkte Fingalshula for første gang i 1981, la han merke til dem. Ved Bergkunstprosjektets første befaring i 1996, ble de ikke påvist.

Hulemalerienes bindemiddel har vært tema for spekulasjoner. Det har vært vanlig å tro at mediet var av animalsk opprinnelse. For å få dette verifisert, ble avskallede fragmenter med maling, funnet på gulvet i kammeret, analysert ved Nasjonalmuseet i København i 2003.⁴¹ Det ble ikke påvist rester av noe bindemiddel som kunne knyttes til dyreriket. Derimot ble det fastslått at prøvene inneholdt relativt store mengder kalsiumkarbonat (mineralet kalsitt). Dette kan, når det er utrørt i vann, anvendes som bindemiddel i maling. Sannsynligvis ble maleriene i Fingalshula ble utført med pigment som ble blandet med det kalkholdige dryppvannet fra taket. Dette gir malingen en vedheft som forsterkes når også underlaget inneholder forekomster av kalsiumkarbonat – noe som er vanlig i Fingalshula. Dessuten kan bruken av dryppvann tillegges en symbolsk betydning: Det synes å komme fra en annen verden, i likhet med kilder. Troen på at dryppvann i huler besitter en særegen åndelig kraft, er kjent fra andre kulturer (Stone 1995:19).

⁴⁰ Pigment fra Solsemhula og Fingalshula er blitt identifisert ved SEM-analyser ved Kulturhistorisk Museum i Oslo (1997) og ved X-diffraksjon ved Geologisk Museum i Oslo (1997).

⁴¹ Analysene ble basert på gasskromatografi og SEM.

Det å tre inn i hula for å samle opp dryppvannet, blande det med pigmentet for deretter å male på bergflaten, har trolig vært ledd i en rituell prosess som har gjort malingen kraftfull i symbolsk forstand.

Kraften kan også knyttes til pigmentets farge. Globalt sett, er rødt den dominerende fargen i malerier på berg. Det røde pigmentet opptrer som et hyppig funnmateriale blant rester av boplasser og i graver fra forhistorisk tid. Det etnografiske kildematerialet viser at rødt blir assosiert med rituelle gjenstander og kroppsmaling, og det fremgår at fargen har en universell, sakral betydning på grunn av sin likhet med blod. Mange arkeologiske funn fra ulike deler av verden indikerer at "den røde okeren" var en attraktiv handelsvare allerede i paleolittisk tid.

Det har tidligere vært antatt at figurene ble formet på en svært primitiv måte. Dette angår imidlertid bare en del av dem. Ved nærmere betraktning, ser vi at de minste og enkleste figurene hovedsakelig består av rette linjer. Deres bredde, 12-15 mm, tilsvarer sporet etter en voksen fingertupp. Dermed er det høyst sannsynlig at de minste og enkleste figurene ble malt med fingeren. Større figurer, derimot, består gjerne av bredere linjer som ofte danner en kurvatur. Når disse linjene er tilstrekkelig godt bevart, ser vi at bredden varierer med en jevnhet som røper bruken av pensel. Denne variasjonen oppstår som følge av et vekslende trykk med hånden. Trolig besto penselen av en bunt med dyrehår som var festet inni en hard, rørformet stilk.

3 Nedbrytende faktorer i Fingalshula

3.1 Tanker om sårbarhet

Konserveringen av Fingalshula og maleriene må bygge på en bred forståelse for lokalitetens betydning i dobbelt forstand. Videre må den baseres på mest mulig kunnskap om materialene og deres sårbarhet, men også på de ulike nedbrytningsprosessene og hva som er deres årsaker.

"Sårbarhet" er en sentral faktor i all konservering. I alminnelighet viser begrepet til kulturminnets evne til å tåle naturlig og menneskeskapt påvirkning uten tap av de egenskapene som gjør at kulturminnet er verdifullt for oss. Sårbarhet kan knyttes til to andre begreper, "endring" og "skade".

"Endring" er et sentralt begrep fordi en konserveringsprosess består av en styring av endringer med sikte på å sikre kulturminnets kildeverdi, altså dets verdi som kilde til kunnskap og opplevelse. Begrepet "skade" henviser til en uønsket endring, uansett om den skyldes naturlig eller menneskeskapt påvirkning. Også endring som betraktes som skade, kan regnes som kilde til kunnskap om kulturminnets historie. Endring som skyldes naturlig nedbrytning, kan langt på vei aksepteres når det gjelder bergkunst fordi

bilder på berget underkastes landskapets naturlige prosesser. Dessuten blir sporene etter naturlig endring ofte assosiert med patina og alder.

I Fingalshula konfronteres vi med sårbarhet, endring og skade. Hula er et ekstremt sårbart kulturminne. Undersøkelser som ble foretatt mens maleriene ble dokumentert, indikerer at de fleste maleriene tåler svært lite av menneskeskapt påvirkning. Videre er både hula og maleriene i kontinuerlig endring som følge av de naturlige prosessene. Mye av denne endringen foregår som regel så sakte at følgene først kan observeres etter flere tiår.

En del av maleriene i det indre kammeret befinner seg under et mer eller mindre transparent sjikt av kalksinter med vekslende tykkelse (se fotnote 3). Dette virker til en viss grad beskyttende. De øvrige figurene er uten et slikt naturlig vern. Når disse kommer i kontakt med et overskudd av fuktighet, svekkes både pigmentpartiklenes innbyrdes bindkraft og deres vedheft til underlaget. Dette fører til at pigmentet spres gradvis utover bergflaten slik at figurenes konturer blir uklare. Denne utflytende formen preger mange av maleriene i Fingalshula. Dette gjør dem vanskelige å oppfatte, dokumentere og tolke.

Fuktigheten som opptrer på berget, skyldes fortrinnsvis kondens. Denne nedbrytningsfaktoren kan påvirke store flater. Vannsig, derimot, kommer helst ut av sprekker og opptrer lokalt. Vannsiget kan føre til at enkelte figurer blir helt eller delvis utvasket.

På flater som fuktes av kondens i mer enn halvparten av året, ligger pigmentet åpent. Dette gjelder figurene i felt I og II samt deler av felt III. Disse tåler ikke berøring. Kontakt kan gi avsmittning og svekkelse av fargen. Maleriene i eller nær inngangen til kammeret hører riktignok ikke til de mest sårbare, men er preget av slitasje etter hyppig kontakt.

Folk som har besøkt hula, har satt andre, tydelige spor etter seg som vanskelig lar seg utslette. Følgende kan observeres:

Spredte stier etter tråkk i hulas ytre del.

Søl av stearin og sotflekker etter fakler og bart lys. (NB! Noen sotflekker kan være forhistoriske!)

Tagging, dvs. bruk av fargestifter og kull samt innrissing med en stein eller et skarpt redskap, på eller nær figurene. (Flere eksempler ses i det indre kammeret.)

3.2 Naturlige, nedbrytende miljøfaktorer

Fingalshula kan gi inntrykk av å være et stillestående og lukket rom, men dette er langt fra tilfellet. Hulas indre blir kontinuerlig påvirket av klimatiske endringer utenfor. I alminnelighet beror graden av og typen påvirkning på åpningens størrelse og dens orientering i forhold til rådende vindretning. Når temperaturen utenfor er høyere enn den er inne i hula, strømmer den oppvarmede lufta innover oppe under taket inntil den kjølnes. Den kjølige lufta strømmer derimot ut nede langs gulvet. Hulas form betyr mye for

virkingen av de inngående luftstrømmene som formidler årstidenes skiftende klima.

Et annet forhold som forbinder det ytre og indre miljøet, er sprekk- og poresystemer i berget. Her foregår transporten av vann. Totalt sett er vannet den viktigste nedbrytende faktoren i hulene. Det opptrer i to former: Som kondensfukt (især på høytliggende bergflater) og som infiltrasjonsvann ("porevann").

Infiltrasjonsvannet er overflatevann som har trengt inn i berget. Her beveger det seg gjennom sprekker og porer under påvirkning av gravitasjon og kapillaritet. Det meste som når fram til hulas overflater, blir drenert gjennom sprekker i tak og vegger. Snøsmelting og kraftig regnvær gir sterk økning av takdrypp og utsig av vann fra sprekker i veggene. Felt II i Fingalshula treffes til stadighet av drypp fra taket. Terrenget over hula omfatter forsenkninger hvor vannet samles før deler av det absorberes i berget.

Infiltrasjonsvannet består i realiteten av svake saltløsninger. De fleste saltene er produkter av reaksjoner (ionedannelser) mellom vannet og de lettest løselige mineralene i berget. Hvis en slik saltløsning når fram til hulas overflater, vil klimaet i hula påvirke hva som skjer. Når den relative luftfuktigheten⁴² er lavest, kan fordamping av vannet føre til utfelling av saltkrystaller som danner sjikt på bergflaten. I Fingalshula består de fleste av disse sjiktene av hvite eller gulaktige karbonater.

Saltutfellinger er et karakteristisk trekk for alle de norske hulene som inneholder malerier. Disse utfellingene viser store variasjoner med hensyn til utbredelse, tykkelse, hardhet og tekstur. De begynner ofte som hvite "utblomstringer" langs spekker i berget. Etter hvert kan de spre seg og danne skorper som kan bli 2-3 cm tykke. Når tykkelsen overstiger ca. 5 mm, kan overflaten få et knudret eller blomkålaktig preg. I Fingalshula er flertallet av figurene i felt II og III malt på slike skorper av vekslende tykkelse, tekstur og farge. Det lyse underlaget gjør riktignok figurene godt synlige, men fremtiden deres er usikker på lang sikt. Utfellinger vil løsne fra berget før eller siden.

Kondens bidrar også til at det dannes utfellinger. Kondensen opptrer når varm forsommerluft strømmer inn i den kjølige og fuktige hula og kommer i kontakt med kalde bergflater. Dette fører til at deler av luftas vandampinnhold kondenserer og fukter flatene. Først blir vannet absorbert av den ytterste, delvis nedbrutte delen av berget ("forvittringshuden"), hvor det omdannes til en svak saltløsning. Denne vender tilbake til overflaten når den relative luftfuktigheten synker om vinteren. Dette fører til at det dannes et tynt utfellingssjikt. Vanligvis løses dette når flatene fuktes på ny om sommeren. Men det kan bli permanent og danne et lyst "slør".

⁴² Relativ luftfuktighet: Mengden vandamp som lufta inneholder i forhold til hva den kan inneholde ved samme temperatur. Mengden angis i prosent. Når lufta er mettet med vandamp, er den relative luftfuktigheten (RF) 100 %. I hulene er både temperaturen og RF lavest om vinteren. Dette kan føre til at det meste av vannet fordampes fra hulas overflater.

Overskudd av kondensfukt samler seg gjerne i dråper som siger nedover bergveggen i samme løp, år etter år. I utfellinger som skyldes kondens, kan det ses mørke spor etter disse dråpene. Slike spor kan også ses i Fingalshula, men ikke i partier hvor det finnes malerier.

Ulike typer utfall i selve berget kan bidra til at malerier blir skadet eller ødelagt. Den mest omfattende og dramatiske typen utfall er ras fra tak og vegger. Hovedårsaken er vannoverskudd og krystallvekst i dype sprekker. Rasene forekommer vanligvis ved snøsmelting eller under og etter et kraftig regnvær. Jordskjelv kan også føre til ras.

En annen type utfall opptrer i forbindelse med sprekker, og især der hvor sprekke krysser hverandre og danner ”øyer”. Disse kan løsne hvis det oppstår en spalte bak.

Den tredje kategorien utfall har som oftest en liten målestokk, men er mest utbredd. Den skyldes at den forholdsvis porøse forvittringshuden løsner lokalt som følge av krystallvekst under overflaten. Krystallene kan bestå av salter eller is. De skaper et press på grunn av behovet for et større volum. Vanligvis ligger malerier som skades av denne nedbrytningen, på nakent berg. I kap. 4 omtales slike utfall i forbindelse med gjennomgangen av figurene.

3.3 Målinger av klimaet i hula

Det ble foretatt lokale klimamålinger mens vi arbeidet i hula i 2004. Dette ble gjort ved fire punkter: Ved åpningen, ved bautaen, ved felt I/II og inne i det indre kammeret (felt III). Målingene viste at lokalklimaet ved punktene inne i hula var tydelig påvirket av klimaet utenfor. Målingene viste også variasjoner mellom punktene. Disse variasjonene må skyldes beliggenhet i forhold til luftstrømmen. Her er to eksempler:

- 1. oktober (solskinn, lite vind): 14,5 °C og 45 % RF ved åpningen / 6 °C og 91 % RF ved bautaen / 12 °C og 77 % RF ved felt I/II / 11 °C og 80 % RF i kammeret.
- 4. oktober (gråvær, en del vind): 12 °C og 69 % / 6,5 °C og nær 100 % / 6 °C og nær 100 % / 5 °C og nær 100 % (målt ved samme punkter).

Kontinuerlig klimamåling er i teorien en relativt enkel form for overvåking av dype huler. Men metoden er ikke uten problemer i praksis. Det har vist seg at klimaloggere ofte slutter å måle når den relative luftfuktigheten nærmer seg 100 %. Dette er en alvorlig ulempe fordi verdier mellom 95 og 100 % kan forekomme i ukevis i huler sent på sommeren og tidlig om høsten. Merkelig nok har enkelte loggere begynt å registrere på ny når klimaet blir tørrere ved overgangen høst/vinter. Dette har gitt oss følgende viktige informasjon om klimaet i vinterhalvåret:

- Den relative luftfuktigheten kan i kuldeperioder bli redusert til 80-85 %. Dette gir forutsetning for fordamping og utfelling.
- Det kan bli minusgrader inne i hula. Dette betyr at frostsprengning er en viktig nedbrytningsfaktor.

Vi foretok en klimamåling i Fingalshula fra høsten 2004 til sommeren 2005, men på grunn av en teknisk feil fikk vi dessverre ingen pålitelige resultater.

4 De enkelte figurene. Særpreget og tilstand

4.1 Generelt

Den verbale dokumentasjonen som danner grunnlaget for denne rapporten, bygger på visuelle observasjoner, inkludert bruk av 10x forstørrelse. Videre ble det brukt et egnet metallredskap til å fastslå om figurene befinner seg i områder hvor det er bompartier.⁴³

Dokumentasjonsmaterialet inkluderer skisser og notater gjort på stedet.⁴⁴ Dessuten består det av fotograf Arve Kjersheims serier av fargenegativer i 6x6 format. Som utfyllende dokumentasjon ble det tatt dias og fargenegativer i 24x36 format.

Konservatorenes feltarbeid ble fordelt på følgende måte:

- Camilla Cecilie Nordby: Felt I, figur 1-6 / felt III B, figur 13-17.
- Daniela Pawel: Felt III B, figur 12.
- Terje Norsted: Felt II, figur 1-6 / felt III A, figur 1, 2a og b, 3-16 / felt III B, figur 1-11 / Felt IV, figur 1 og 2.

I rapportens kap. 4 blir beskrivelsene innledet med en karakteristikk av hvert felt. Deretter følger en gjennomgang av hver enkelt figurs plassering, mål, antatte motiv, særtrekk og tilstand.⁴⁵ Det henvises til Marstrandens nummerering og omtale av figurene.

4.2 Felt I

Felt I (ill. 11) ligger i området der hula snevres brått inn og blir til en korridor med høye og bratte vegger på begge sider. Feltets minste avstand til midten av lysåpningen 65,3 m.⁴⁶ Felt I og II befinner seg rett overfor hverandre. Felt I er plassert på høyre side (når man står vendt innover). I dette området merkes skillet mellom svakt dagslys og stummende mørke. Gulvet på stedet består av grus, spredte rullesteiner og stein som har falt ned fra taket.

⁴³ Bomparti = en skaldannelse i bergets øvre sjikt. Skallet dekker et underliggende hulrom som gir en karakteristisk "bomlyd" når man banker lett på det med et egnet metallredskap. Slike bompartier vil før eller siden skulle av.

⁴⁴ Dette dokumentasjonsmaterialet vil bli overlatt til Riksantikvarens arkiv.

⁴⁵ I alle beskrivelser skal venstre og høyre oppfattes som venstre og høyre for betrakteren.

⁴⁶ Målt i 2004.

Ill. 11. Felt I. Foto: Arve Kjersheim 2004.

Marstrander registrerte fem figurer i felt I. Vi oppdaget seks i alt. Hele feltet er ca. 1,7 m høyt og 2,1 m bredt. Det avsluttes øverst av et smalt, skrånende overheng. Til venstre (nærmest hulas indre) begrenses feltet av en tilnærmet vertikal forhøyning som skråer ut fra feltets øvrige bergflate. Begge disse utstikkende formasjonene gir feltet en innramming og bidrar til å skape et portalliknende preg. Bergflaten innenfor "portalen" heller svakt utover, er svært kupert, og omfatter mange kryssende sprekker. Langs de fleste er det hvite, blomkålaktige og piggete "utblomstringer". Ellers består det meste av overflaten i feltet av gamle, gulhvite til lys brunlig oker utfellinger. Disse har en vekslende tykkelse, er stedvis halvtransparente og nesten sløraktige. Det ses en god del partier med naken bergflate med amfibolittens mørke, grågrønne farge. Disse rene bergflatene kan tidligere ha vært dekket av gamle utfellinger som har de skallet av før figurene ble malt.

I perioden da felt I ble dokumentert, ble det observert vannsig fra noen av sprekkenes. Samtidig lå det kondensfukt på overflaten i hele feltet.

Marstrander har på en grov måte angitt figurenes konturer med kritt. Han har også brukt krittet til å gi dem numre. Oppkrittningen inkluderer ikke vår figur 6 (som han ikke registrerte). Han har også skrevet "Felt I" 34 cm skrått ovenfor og til venstre for figur 2. Det finnes en tagging skrått ovenfor og til venstre for Marstrandens angivelse (avstand: 52 cm). Her er det skrevet "Kristian 77" med en bred blyant.

Ved innmålingen av figurene i felt I gikk vi ut fra deres minste avstand til gulvet. Men siden gulvnivået varierer sterkt, gir ikke denne avstanden det rette bildet av figurenes plassering i forhold til hverandre. Derfor valgte vi også å måle figurenes avstand til en horisontal (vatret) nivålinje. Denne metoden ble også brukt til felt II og III. Avstanden til nivålinjen ble notert, men er ikke inkludert i denne rapporten. Figurenes plassering i forhold til en nivålinje vil være til hjelp ved en korrekt grafisk fremstilling av feltene.

4.2.1 Felt I, figur 1 (Marstrandens figur 1)

Figur 1 (ill. 12) ligger helt til venstre i feltet, på den skrå forhøyningen som bidrar til å ramme inn feltet. Figuren er vendt mot de andre, men plasseringen på en egen flate og ved feltets grense bidrar til å skille den ut. Den er menneskeliknende, er fremstilt frontalt, og har skrånende armer og bein. Videre heller den lett mot høyre og er 25 cm høy. Figurens maksimale bredde (over armene) er 22 cm. Linjebredden i tydelige deler (torsoen) er 1,5-2 cm. Minste høyde over gulvet er 77 cm.

Ill. 12. Felt I, figur 1. Foto: Arve Kjersheim 2004.

Linjebredden og tydelig pigmentavsetning på topper i overflatens tekstur indikerer påføring med pensel. Til tross for en viss fragmentering, er fargen for det meste tydelig. Figuren er med andre ord lett å oppfatte. Den er særlig fargekraftig i hodet som har en tilnærmet hjerteform. Store deler av venstre arm er fargesvak. Den høyre mangler det meste av indre halvdel. Begge bein er utydelige.

Pigmentet er helt ubeskyttet og vil komme til å smitte av ved berøring.

Figurens underlag består for det meste av utfellinger. Resten utgjøres av nakent berg. Den venstre halvdel av hodet, deler av venstre arm, deler av venstre bein og en stor del av høyre bein innerst mot skrittet ligger direkte på berget. Flere sprekkdannelser krysser figuren. En skrå sprekke går tvers over midten av venstre bein. En annen krysser skrått over ytre del av det høyre, mens en tredje går tvers over hodet og langs høyre arms ytre del. Vannsig fra sprekkeene har vasket ut fargen i partiene nedenfor.

Marstrandens oppkrittning av figuren er mest synlig rundt hodet og langs torsoen og høyre arm. Tallet 1 og bokstaven S (under tallet) er skrevet med kritt til venstre for figurens hode.

Det ble registrert ett bomparti rett til venstre for hodet. Dette representerer neppe noen fare for at selve figuren blir skadet ved utfall.

Det er en fargeflekk straks til venstre for venstre bein som trolig skyldes berøring av berget med farge på hånden. En ganske stor flekk, ca. 10 cm under figuren, samt flere mindre flekker i samme område kan stamme fra sig av pigment, men noe kan ha vært menneskeskapt. To små flekker på utstikkende partier lavere ned skriver seg trolig fra malingdrypp.

4.2.2 Felt I, figur 2 (Marstrandens figur 2)

Denne figuren (ill. 13) er menneskeliknende og befinner seg ca. 50 cm skrått opp til høyre for figur 1 og 64 cm skrått opp til venstre for figur 3. Den er fremstilt frontalt og har skrånende armer og bein. Det er en langstrakt ansamling av farge mellom beina som trolig skriver seg fra en kjønnsmarkering.⁴⁷ Mye av fargen kan også skyldes pigmentsig fra torsoen.

Figuren er 36 cm høy. Den største bredden (over beina) er 27 cm. Linjebredden veksler mellom ca. 2,5 cm (torsoen) og ca. 1 cm (armer og bein). Dette indikerer at figuren er malt med pensel. Avstanden til gulvet er ca. 115 cm.

Figuren er malt på utfellinger som er vekslende opake⁴⁸ og halvtransparente. Litt av hodet og det meste av venstre arm ligger på nakent berg. Figuren har for det meste en klar, rød farge og er lett å oppfatte selv om begge armene, og

⁴⁷ Marstrander tolket ikke dette som en kjønnsmarkering. Han har ikke trukket inn en slik mulighet ved beskrivelsen av figurene i hula.

⁴⁸ Opak: Ugjennomsiktig, i motsetning til transparent.

spesielt den venstre, er utydelige. Manglende farge i venstre del av hodet og i venstre arm skyldes hovedsakelig utfall i bergflaten. Figuren omgis av en svak, rød fargetone som skyldes utflytning av pigment under kondensperioder.

Marstrander har skrevet tallet 2 skrått opp til venstre for hodet. Krittkonturen er tydelig rundt store deler av figuren.

Ill. 13. Felt I, figur 2. Foto: Arve Kjersheim 2004.

I en avstand av 28 cm til venstre for hodet er det en klar pigmentflekk som i størrelse tilsvarer avtrykket av en fingertupp. 20 cm under figuren er det en større flekk (ca. 5 x 7 cm) som også virker menneskeskapt. Lengre ned, ca. 35 cm under figuren, er det flere små flekker som trolig skyldes drypp av maling.

4.2.3 Felt I, figur 3 (Marstrandens figur 3)

Figur 3 (ill. 14) er menneskeliknende, er fremstilt frontalt, og har skrånende armer og bein. Den heller svakt mot høyre og er malt på en tilnærmet loddrett del av berget. Denne har en ujevn og til dels grov overflate som omfatter halvtransparente og sløraktige utfellinger. Figuren befinner seg 64 cm skrått nedenfor og til høyre for figur 2, 36 cm skrått nedenfor og til venstre for 4, og 22 cm til venstre for 5. Den ligger bare 20 cm over gulvet og er dermed den laveste figuren i feltet. Den er 31 cm høy. Maksimal bredde

(over armene) er 18 cm. Linjebredden veksler og er maksimalt 2 cm. Figuren ble sannsynligvis malt med pensel.

Hodet, overkroppen, høyre arm og den indre delen av venstre arm har en uvanlig tydelig farge. Den er derimot ganske utvasket langs venstre del av hodet, i torsoens midtparti og især ved overgangen torsoen/venstre bein. En del av pigmentet har spredd seg utover flaten omkring figuren. Men alt i alt er formen lett å oppfatte.

Ill. 14. Felt I, figur 3. Foto: Arve Kjersheim 2004.

Figuren var helt fuktig mens dokumentasjonen pågikk. Pigmentet er uten beskyttelse og vil komme til å smitte av ved berøring.

Rett ovenfor hodets høyre del er det – i en avstand av 1 cm – et fremspring i berget som tilhører det smale overhenget. I underkant av fremspringet er det et par løse deler av berget som vil komme til å falle av. Videre går det ved enden av høyre bein en bred, skrå sprekk som er forbundet med et skifte i dybdenivået. Rett til høyre for hodet og høyre arm er det en annen, markant sprekk.

Marstrandens oppkrittning av konturen er tydelig unntatt ved overgangen torsoen/venstre bein. Krittlinjens fravær på dette stedet vitner om pågående vannsig. Nummeret – tallet 3 – er plassert rett til venstre for hodet.

4.2.4 Felt I, figur 4 (Marstrandens figur 4)

Figur 4 (ill. 15) forestiller en menneskeliknende figur, men er ikke enkel å oppfatte. Marstrander har utelatt hodet og høyre arm på sin illustrasjon, men også disse delene ble observert av oss. Hodet er uten hals, og det ser ut som om armene går rett ut fra hodets nedre del. Ellers spriker armer og bein skrått utover på "normal" måte.

Figuren ligger 36 cm skrått opp til høyre for figur 3 og 18 cm over figur 5. Bergflaten på stedet heller utover ca. 80°. Figurens høyde er 18 cm. Den største bredden (over armene) er 12 cm. Torsoen er ca. 1,5 cm bred. Minste avstand til gulvet er 66 cm.

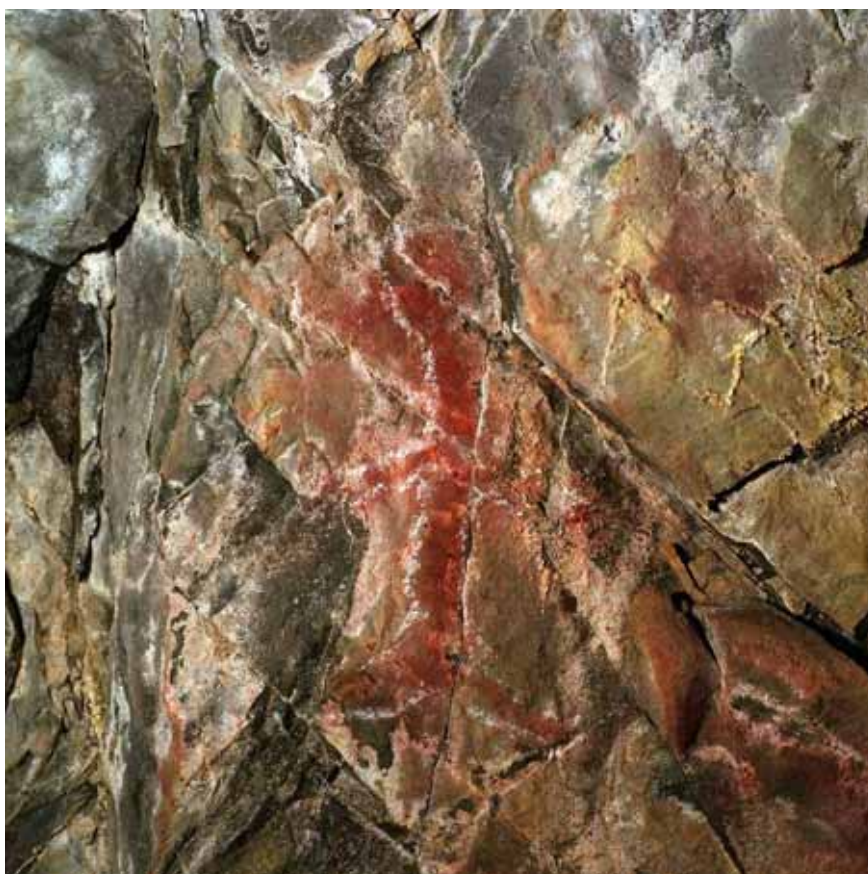
Ill. 15. Felt I, figur 4. Foto: Arve Kjersheim 2004.

Store deler av figur 4 ligger under en utfelling som ser ut som et spettet slør. Dette gjelder torsoen, venstre arm, beina og en stor del av høyre arm. Hodet er bare i liten grad berørt. Ytre halvdel av høyre bein dekkes av en nesten opak utfelling og anes bare så vidt. Litt av den øverste delen av hodet er malt på et nakent bergparti som er segmentformet og virker som en øvre innramming. Fra dette partiet går det en kraftig, skrå sprekk som krysser ytterste del av høyre arm. En annen og mindre sprekk går skrått nedover mot venstre og krysser midten av torsoen, der det finnes et gammelt, lite utfall. Overgangen mellom nedre del av torsoen og venstre fot ligger på et bomparti. Dette befinner seg mellom sprekken som krysser torsoen og et

gammelt, stort utfall nedenfor. Store deler av venstre fot er malt i dette utfallet.

Det meste av pigmentet er ubeskyttet og vil komme til å smitte av ved berøring.

Marstrandens krittkonturering skimtes langs hodets venstre del, torsoens høyre del og beina. Tallet 4 skimtes så vidt ovenfor figuren.

Ill. 16. Felt I, figur 5. Foto: Arve Kjersheim 2004.

4.2.5 Felt I, figur 5 (Marstrandens figur 5)

Figur 5 (ill. 16) er menneskeliknende. Den er fremstilt frontalt, har skrånende armer og heller svakt mot høyre. Både hodet og halsen er svært langstrakte. Hodet er uklart i formen og synes å helle noe mot venstre. Langs dets venstre side avtar fargen og sprer seg utover en utfelling. Halsen virker som en fortsettelse av torsoen. Den venstre armen er forholdsvis smal og uklar i formen. Den høyre er høyst mangelfull, dels på grunn av utvasking, og dels som følge av et ferskt utfall på midten. Begge bein er relativt smale og korte. De spriker sterkt.

Figuren har stedvis mangler i fargen på grunn av fremvekst av nyere, hvite utblomstringer. Disse dekker især figurens nedre del.

Figuren ligger på en tilnærmet vertikal, oppsprukket bergflate og befinner seg 17 cm under figur 4. Avstanden til gulvet er 26 cm. Figuren er 23 cm høy og 15 cm bred (over armene). Halsen og torsoens linjebredde er ca. 2 cm.

Figuren var fuktig mens den ble dokumentert. Pigmentet er ubeskyttet og vil komme til å smitte av ved berøring.

Figuren ligger på utfellingene som veksler mellom å være opake (delvis piggformede), halvtransparente og sløraktige. Halvparten av venstre bein er malt på et nakent bergparti. En kraftig skrå sprekk krysser midten av hodet. En annen sprekk utgår fra denne sprekken og nedover langs høyre side av halsen og torsoen. Den krysser innerste deler av høyre arm og høyre bein underveis. En tredje sprekk krysser midten av høyre arm (hvor det er et utfall). En fjerde, tynnere sprekk skrår over halsens nedre del. Begge beina ender i to sprekker. Utfellingene har flere små utfall i forbindelse med disse sprekkenes.

Marstrandens oppkrittning av figurens kontur er tydelig rundt hele. Tallet 5 er plassert rett til høyre for hodet.

Det er en del svake pigmentrester på flatene rundt figuren. Dette skyldes trolig spredning som følge av kondensfukt. På et utspring i bergflaten, 7 cm fra figurens høyre fot, er det en 4 cm lang, tydelig pigmentflekk. To cm ovenfor denne er det en mindre flekk med tydelig avrenning. Videre er det en stor (ca. 9 x 9 cm) og relativt svak pigmentflekk med en rødfiolett⁴⁹ fargetone 7 cm til høyre for figurens hode.

4.2.6 Felt I, figur 6

Figur 6 (ill. 17) ble ikke registrert av Marstrander. Den er menneskeliknende, men virker uvanlig. Det er mulig at dette skyldes en delvis oppmaling.

Figur 6 befinner seg nærmest hulas åpning og markerer dermed den ytre grensen for felt I. Den ligger 52 cm til høyre for figur 5, er 19 cm høy og ca. 10 cm bred. Den er så uklar at linjebredden er umulig å måle. Minste avstand til gulvet er 42 cm.

Figuren ligger på en svakt utoverhellende flate og skrånar mot venstre. Hodet er svakt i fargen, men aksentuertes av to korte, krumme og kraftige konturlinjer på hver side. Overgangen til halsen er uklar. En skrå, utflytende linje som går fra halspartiet og nedover mot venstre, skal antakelig forestille venstre arm. På høyre side anes en svak, tilsvarende linje som trolig er rester etter høyre arm. Tvers over figurens bryst går det en nesten horisontal, fargesterk linje som er 8 cm lang. Den kan være et sekundært innslag.

⁴⁹ Noen av pigmentflekkene i felt 1 har et noe fiolettaktig preg. Dette kan skyldes pigmentets reaksjon med komponenter i utfellingen.

Torsoen er også fargesterk, men utflytende. Den er plassert nede i en naturlig, langstrakt forsenkning i overflaten.⁵⁰ Nederst til høyre på torsoen går det en kort, skrå linje nedover og utover, men det er usikkert om den skal forestille et bein. Linjen kan være en sekundær ”retusjering”.

Figur 6 er malt oppå en ujevn bergflate som er dekket av en relativt tykk, lys brunlig oker utfellingsskorpe med en pigget og blomkålaktig overflate. Det går smale sprekker tvers over figurens bryst og nedover langs torsoen, og det er hvite utblomstringer med en pigget overflate langs disse sprekke. Noen nyere, halvtransparente innslag av sinter ses nederst på figuren.

Ill. 17. Felt I, figur 6. Foto: Arve Kjersheim 2004.

En god del pigment har seget utover flatene omkring figuren på grunn av kondensfukt. Figuren var fuktig mens den ble dokumentert. Pigmentet vil komme til å smitte av ved berøring.

4.2.7 Felt I, andre observasjoner

Ca. 10 cm til venstre for hodet til figur 6 er det en stor lys rød/rødfiolett flekk (skimtes på ill. 11) som er ganske svak i fargen. Den er ca. 27 cm høy og ligger på gråhvite utfelling. Til venstre for denne er det et parti med nakent berg som er innfarget rødlig brunt. Utfelling ved dette partiet er

⁵⁰ Bevisst bruk av bergets form er ikke uvanlig i paleolittiske hulemalerier i Sør-Europa. Vi kjenner svært få slike eksempler i Norge. I Fingalshula er det enda ett, nemlig figur 15 i felt IIIb.

også innfarget. Her kan det dreie det seg om svake rester av en eller to figurer som er nesten utvasket av lokal fuktighet.

I tillegg er det flere tydelige pigmentflekker på en takket formasjon (ses nederst på ill. 9) som stikker opp av gulvet straks nedenfor figur 6. Flekkene har en utbredelse på ca. 15 x 10 cm. De ligger på utfellinger med en lys brunlig farge. Flekkenes klare røde kulør flyter over i denne brunfargen. Det dreier seg ikke om drypp av maling. Pigmentet ble sannsynligvis påført med hånden.

Hvis vi følger huleveggen fra felt I mot høyre og inn i et "hjørne" i hallen, støter vi på utfellinger av jernhydroksid (rust). Denne forekomsten er svært porøs og smitter av. På et sted lavt nede og nærmere felt I, er hydroksidet blitt brukt til å male en enkel menneskefigur. Denne er laget med fingeren og stammer fra vår tid.

Ill. 18. Felt II. Foto: Arve Kjersheim 2004.

4.3 Felt II

Felt II (ill. 18) måler i alt 80 x 175 cm. Det befinner seg 64 m fra midten av lysåpningen.⁵¹ Den minste avstanden mellom felt I og II er nøyaktig 2 m.

Marstrander registrerte – i likhet med oss – 6 figurer i felt II. Bare figur 4 og 6 har klare, menneskeliknende trekk. Hvorvidt de øvrige var ment å være menneskeliknende, er ikke helt sikkert.

Bergflaten i felt II er relativt glatt og har myke former. Den er gjennomfuret av sprekker som enten er tilnærmet vertikale eller skrå. Langs de aller fleste er det hvite utblomstringer av kalsitt. Sig av pigment har gitt en del av dem en lokal, rosa innfarging. I enkelte områder er det også sløraktige utfellinger. Ellers preges felt II av at figurene stort sett ligger på nakent berg med en mørk, grønnlig fargetone. Det ble ikke registrert løse partier i feltet.

Det meste av felt II var svært fuktig mens dokumentasjonen foregikk. Årsaken er kondens på flatene og dryppvann fra taket. Dryppvannet kan bestå av både infiltrasjonsvann og kondensvann. Det faller dels på selve feltet, dels på gulvet foran. Når dryppene treffer feltet, renner vannet nedover bergflaten. Dette er den viktigste årsaken til at de fleste figurene er svært utvasket og uklare.

Feltet avgrenses helt til høyre av en tilnærmet vertikal forhøyning som begynner nede ved gulvet. Høyere oppe bøyer den av mot venstre, slik at den danner en skrånende avgrensning over feltet. Helt til venstre er det en annen og kraftigere, utstående formasjon. Figur 1 er plassert på denne. Dette betyr at den befinner seg i periferien i forhold til de øvrige figurene. Disse er plassert i den mellomliggende, forsenkede flaten. Denne forsenkningen danner en tydelig portalform. Systemet av riss og utblomstringer i portalen kan minne om et nettverk eller et filter.

4.3.1 Felt II, figur 1 (Marstrandens figur 1)

Figur 1 (ill. 19) er svært uklar, men det anes at den er menneskeliknende. Det er svake fargerester i området hvor hodet, armene og torsoens øvre del skulle ha vært, men disse restene gir ingen sikre holdepunkter. Fargesporene som trolig utgjør rester av torsoens nedre del, er relativt tydelige, men uten konturer. Overgangen til beina er også uklar. Venstre bein er relativt tydelig, og konturene anes. Høyre bein er mest tydelig i partiet nærmest torsoen. En fargeflekk antyder ytterste del.

Hvis både svake og tydelige fargerester inkluderes, kan figurens fulle høyde beregnes til 36 cm. Minste avstand til gulvet er 69 cm.

Figuren ligger stort sett på nakent berg som heller noe innover. Smale utfellinger, rødfarget av sigende pigment, har grodd fram langs sprekker på

⁵¹ Målt i 2004.

stedet. Disse er dype og finnes især i figurens underkant. En av dem krysser "skrittet" og midten av høyre bein. Infiltrasjonssvann fra denne sprekken har vasket ut ytterste del av beinet. Det ses sløraktige utfellinger på stedet. Dessuten har et halvtransparent sinterparti vokst fram langs øvre høyre del av figuren.

Ill. 19. Felt II, figur 1. Foto: Arve Kjersheim 2004.

Overflaten på stedet var svært fuktig mens figuren ble dokumentert. Berøring vil komme til å gi avsmutting av pigment.

Marstrandens krittkonturering er helt utvasket. Til venstre for figuren er bokstaven A skrevet med oransje fargeblyant.

4.3.2 Felt II, figur 2 (Marstrandens figur 2)

Figur 2 (ikke illustrert) befinner seg ca. 50 cm til høyre for nr. 1 og ligger på en flate som heller svakt innover. Den er svært utvasket av fuktighet. Siden den har en vertikal hovedform og tilhører et felt som synes å bestå av menneskeliknende figurer, er det rimelig å anta at figur 2 hører til samme kategori. Fargen er relativt tydelig i enkelte deler, især i midtaksen (torsoen). For øvrig er den fullstendig konturløs. En flekk oppe til høyre er trolig en rest av høyre arm. Det ses ingen spor etter den venstre. Hodet og beina kan ikke skilles ut. De mest synlige forekomstene av pigment ligger på utfellinger. Disse er stort sett konsentrert langs sprekker.

Det er et lite, utspringende nivåskifte nederst. Sannsynligvis hadde figuren sin nedre begrensning her. Fargerester nedenfor stammer trolig fra sig av pigment. Avstanden fra dette nivåskiftet til øverste pigmentrest er ca. 36 cm. Dette var trolig figurens opprinnelige høyde. Avstanden fra nivåskiftet til gulvet er 65 cm.

Marstrandens oppkrittning er vasket bort. Figuren var helt våt mens dokumentasjonen foregikk. Pigmentet vil smitte av ved berøring.

4.3.3 Felt II, figur 3 (Marstrandens figur 3)

Figur 3 (ikke illustrert) ligger straks nedenfor nr. 2. Den er også svært utydelig. Pigmentet har spredd seg utover den fuktige bergflaten. Det er sannsynlig at også denne figuren var menneskeliknende. Det er vanskelig å oppfatte dens øvre avslutning fordi det har seget mye pigment ned fra figur 2. Ved å ta utgangspunkt i en fargekonsentrasjon øverst og måle avstanden ned til stedet hvor fargen taper sin styrke, kan figurens høyde forsøksvis beregnes til å ha vært ca. 45 cm. Avstanden fra figuren til gulvet ble satt til 27 cm.

Figuren ligger stort sett på en naken bergflate som heller svakt utover og fremtrer som en bred, vertikal og uklar fargeflekk. Overgangen hode/torso kan ikke ses. Fra et punkt ca. 2/3 nedover på figuren går det en fragmentert, men tydelig, skrå linje nedover mot venstre. Denne kan være en rest av venstre bein. En annen, smal linje skrå oppover mot høyre høyere oppe på figurens andre side. Det ser ut som om disse to linjene hører sammen og at de utgjør et langstrakt objekt, men dette er ikke nødvendigvis tilsiktet. Svake pigmentrester (oppå en utblomstring) er muligens rester av venstre arm.

Figuren var svært fuktig mens dokumentasjonen foregikk. Pigmentet vil smitte av ved berøring.

Marstrandens konturering er ikke lenger synlig. Tallet 3, plassert rett til venstre for figurens øvre del, er derimot lett å se.

4.3.4 Felt II, figur 4 (Marstrandens figur 4)

Figur 4 (ill. 20) er tydelig menneskeliknende. Den har et fullt forståelig hode med hals. Torsoen, armene og beina er også klare selv om fargen stedvis er svekket. Noe pigment er vasket bort i hodets øvre del, torsoens nedre del og ytterst på både armene og beina. Videre har mye pigment seget utover bergflaten slik at figuren er konturløs.

Figur 4 ligger til høyre for – og litt lavere enn – nr 2. Avstanden mellom dem er 15 cm. Figur 4 ser ut til å være 32 cm høy. Avstanden til gulvet er ca. 90 cm.

Ill. 20. Felt II, figur 4. Foto: Arve Kjersheim 2004.

Bergflaten på stedet er tilnærmet vertikal, men omfatter også avrundete partier. Sprekker med tilhørende utblomstring krysser midten av høyre arm, ytre del av høyre bein, samt midten og ytre del av venstre bein.

Bergflaten på stedet var svært fuktig mens dokumentasjonen foregikk. Pigmentet vil smitte av ved berøring.

4.3.5 Felt II, figur 5 (Marstrandens figur 5)

Figur 5 (ill. 21) ligger ca. 40 cm til høyre for nr 3. Nr. 5 er korsformet, men de "vertikale" korsarmene er skrå. Marstrander omtaler figuren slik: "Defekt menneskefigur hvor benpartiet mangler. Utformningen avviker noe fra det vanlige skjema ved at venstre arm⁵² er hevet opp i været, mens høyre holdes i vanlig stilling på skrå ut fra kroppen" (s. 156). Oppfattelsen av figuren som menneskeliknende, virker rimelig.⁵³ Den vertikale korsstammen kan oppfattes som hode, hals og torso. Det ses ingen rester etter beina. De ble trolig sløffet helt. Den skrå armstillingen kan assosieres med en gestus.

Figurens høyde er 27 cm. Avstanden til gulvet er ca. 70 cm. Fargen er sterk og tydelig midt i hodet, skulderpartiet og venstre arm. Høyre arm og nedre

⁵² Marstrander holder seg til heraldisk beskrivelse, dvs. at høyre og venstre er høyre og venstre for figuren, og ikke for betrakteren.

⁵³ En liknende figur som er mer regelmessig korsformet finnes i Troillholet på Hamnøya i Vevelstad. Jf. også skrålinjen over brystet til figur 6 (ill. 17) i felt I i Fingalshula.

del av torsoen er svakere. Torsoens farge taper seg nederst. Dens nedre del ligger på nakent berg. Ellers befinner figuren seg på et ujevnt utfellingsslør. Venstre arm ender i en sprekkrelatert utblomstring med en blomkålaktig overflate. En liknende utfelling finnes nedenfor figuren. Dersom den opprinnelig hadde bein, ville rester ha vært synlige på denne utfellingen.

Ill. 21. Felt II, figur 5. Foto: Arve Kjersheim 2004.

Figuren er lite berørt av sprekkdannelser. Men den var – især i øvre halvdel – svært fuktig mens den ble dokumentert. Pigmentet vil smitte av ved berøring.

Det ses rester av Marstrandens oppkrittning langs nedre del av venstre arm, langs nedre/høyre del av hodet, langs høyre arm og langs torsoen. Til høyre for hodet skimtes tallet 5.

4.3.6 Felt II, figur 6

Figur 6 (ill. 22) er klart menneskeliknende. Den ligger rett til høyre for figur 5. Avstanden mellom dem er 16 cm. Figur 6 heller mot venstre og er fremstilt frontalt med skrå, sprikende armer og bein. Bare deler av figuren er tydelige. Med en beregnet høyde på 48 cm, er figur 6 den lengste i Fingalshula. Maksimal linjebredde midt på torsoen (best bevarte del) er 3 cm. For øvrig har linjene en varierende bredde. Torsoen danner en svak kurve. Dette tyder på at figuren ble malt med pensel.

Det aller meste av figuren ligger på nakent berg. De sparsomme forekomstene av utfellinger på stedet kan faktisk ha vært et utgangspunkt for figurens plassering: Et langstrakt, halvtransparent sinterlag danner et presist underlag for 2/5 av torsoen, mens armene er malt oppå to skrånende, sprekkrelaterte utblomstringer som utgår fra torsoen.

Ill. 22. Felt II, figur 6. Foto: Arve Kjersheim 2004.

Hodet er fargesvakt og uten kontur. Det samme er tilfellet med halsen, torsoens brystparti og armene. Fargen er mest tydelig der hvor den ligger på forekomster av sprekkrelaterte utblomstringer. Det er vanskelig å se hvor høyre arm ender. Derimot har torsoens midtre del en klar og tydelig rødfarge samt en presis kontur. Dette skyldes denne delens nøyaktige plassering oppå en utfelling, noe som må ha gitt en god vedheft. I torsoens nedre del er fargen tydelig bare på flekker av utfellinger langs høyre side og i skrittpartiet. Det samme er tilfellet med beina. Det er vanskelig å se hvor høyre bein ender.

Figurens avstand til gulvet er 38 cm. Den var svært fuktig mens den ble dokumentert. Pigmentet vil smitte av ved berøring.

Marstrandens krittkonturering ses rundt hodet, langs høyre side av halsen, og langs armene, torsoen og beina. Tallet 6 er skrevet rett til høyre for figurens hode/hals. Romertallet II er skrevet på et bergparti til høyre for og skrått ovenfor figuren i en avstand av ca. 75 cm.

4.3.7 Felt II. Andre forekomster

15 cm til høyre for figur 4 er det en relativt stor, uformelig fargeflekk. Størrelsen ble beregnet til ca. 12 x 8 cm. Flekken kan oppfattes som en mulig rituell "markering" og ble ikke tatt med blant nummererte figurer. Det samme er tilfellet med tre mindre fargeflekker i området rundt figur 5.

4.4 Felt III

4.4.1 Felt III. Generelt

Felt III omfatter figurene i det indre kammeret og på bergflatene nær ved – eller i – passasjen som leder inn til kammeret. Som nevnt påviste vi atskillig flere figurer i denne delen av hula enn Marstrander gjorde. Han har registrert de klareste, men har oversett eller utelatt figurer som er mindre tydelige. Det store antallet nye figurer har krevd en endret nummerering, men vi har fortsatt brukt Marstrandens hovedinndeling i felt IIIa og IIIb. Gruppe a befinner seg på sørveggen, mens gruppe b er plassert på nordveggen i kammeret. Marstrander brukte også betegnelsene gruppe/figur c og d om to av figurene på nordveggen, men dette har vi sett bort fra. Det er ikke noen betydningsfull avstand mellom disse to og figurene i gruppe b.

4.4.2 Felt III i forhold til kammeret

Før vi går nærmere inn på felt III og hver av figurene, må det gis noen tilleggsopplysninger om kammeret (ill. 6, 7, 10, 23 og 24).

Avstanden fra midten av åpningen til innerste punkt er ca. 6 m. Største bredde er ca. 1,5 m. Taket er tilspisset på langs, og spissen danner en åpen sprekk. Det er mulig å stå oppreist bare i midtre og ytre del av rommet. Takhøyden avtar i den indre delen, og taksprekken ender i en liten, trang åpning innerst. Denne er også tilspisset.

Gulvet består av strandgrus. Steiner av ulik størrelse er spredd utover. De fleste er avrundet og må ha ligget her siden hula ble dannet. En av steinene har to brede, parallelle furer. Disse kan være naturlige, men kan også assosieres med sliping av redskaper. Som nevnt har vi ikke påvist rester etter tillaging av maling på noen av disse steinene. I dag bærer de preg av å være grundig omrotet.

Spor på veggene viser at gulvnivået tidligere steg brått innerst i kammeret. Her har gulvet faktisk vært opptil 35 cm høyere enn i dag. Dette betyr at den lille "hula" innerst hadde en langt mindre åpning. Det antas at nåværende situasjon skyldes Marstrandens graving på stedet.

Ved passasjen inn til kammeret (ill. 23) er det på søndre side en kraftig, nedhengende bergformasjon. Sør for den er det en romdannelse i retning

SSØ. Åpningen er altfor trang til at det går an å presse seg inn. Vi observerte ikke spor etter mennesker i dette rommet.

Kammeret bærer preg av å være et avsondret sted. Ferden dit, gjennom hele hula, er stedvis besværlig, især hvor den går over fuktige og spisse rasblokker. Videre er passasjen inn til kammeret bratt og trang. Under våre opphold inne i dette rommet, hadde vi en beklemmende følelse av å befinne oss langt inne i berget. At kammeret har hatt en helt spesiell betydning, viser det forbausende antallet malte figurer som dekker store deler av veggene.

Ill. 23. Ytre del av inngangen til kammeret. Til høyre en trang passasje som ender blindt. Foto: Arve Kjersheim 2004.

Storparten av veggflatene har en høyst ujevn morfologi. Noen av figurene er plassert i "rader" (se ill. 25). Den innerste delen av sørveggen har tre slike rader. De to nederste befinner seg på en bergflate som danner et dypere nivå enn området ovenfor. Bergets form gjør at de to nederste radene virker "innrammet", slik at de synes å befinne seg inne i en portal.

Maleriene inne i kammeret viser større variasjoner i motiv og form enn hva som ellers er tilfellet i de øvrige delene av hula. Mange av kammerets malerier er også bedre bevart, spesielt i forhold til felt II.

Ved dokumentasjonen av figurene som utgjør de nederste radene, måtte vi bøye oss ned eller sitte. Arbeidsstillingene var i det hele tatt besværlige under denne virksomheten. På grunn av rommets størrelse og form var det vanskelig å oppnå riktig avstand ved fotograferingen.

Ill. 24. Det indre kammeret sett mot åpningen. Felt III a og b befinner seg på henholdsvis venstre/søndre og høyre/nordre vegg. Foto: Arve Kjersheim 2004.

4.5 Felt IIIa

4.5.1 Felt IIIa. Generelt

Felt IIIa omfatter 16 registrerte figurer. Feltet er ca. 4,65 m langt og 1,48 m høyt. Høyden er målt fra gulvnivået og opp til høyeste figurs øverste punkt.

Innenfor felt IIIa er det få glatte bergpartier som gir mulighet til å forme figurer med presise linjer. Veggene har mange utspringende partier, ujevnheter og vekslinger i dybdenivået, men også formasjoner med myke avrundinger. Storparten av bergflaten er dekket av utfellingene som i farge varierer fra lys grålig oker til nesten hvit. Det antas at disse utfellingene hovedsakelig består av kalsitt (kalsiumkarbonat). Deres tekstur er for det

meste ru eller grov og nuppet, av og til nesten blomkålaktig. De fleste utfellingene danner tydelige skorper. Bare i mindre områder ses utfellinger som er tynne eller halvtransparente og finere i teksturen. Her skimtes den underliggende bergflatens mørke, grålige farge. I et lite parti (lokalisert til figur 9 og 11) er berget dels nakent, dels dekket med sløraktig utfelling. Dette partiet var trolig dekket av tykkere utfellinger som har skallet av i en forholdsvis tidlig periode.

Ill. 25. Utsnitt av felt IIIa. Store deler av overflaten er kupert og dekket av grove utfellinger. En horisontal fordykning skiller den øvre raden og de to nedre. I øvre rad ses især figur 2a/b og 3, i nedre blant annet 7 og 8 i midtre rad, og 9 og 10 i nedre. Foto: Arve Kjersheim 2004.

De fleste figurene i felt IIIa er ”fernissert” av et tynt, transparent, sintret sjikt. Dette sjiktet beskytter pigmentet slik at det ikke – eller i alle fall i liten grad – vil smitte av ved berøring. I områder som er fuktige, kan det periodevis være en fare for avsmitting. I teorien kan vannet på overflaten virke løsende på bergfennissen.

Ved nummereringen av figurene i felt IIIa, var det naturlig å begynne innerst i kammeret og øverst på veggen. (Marstrander fulgte samme prinsipp.) Vi

startet med øvre rad (rad 3) og fulgte den utover til et naturlig skille. Deretter flyttet vi oss til raden under og brukte samme prosedyre. Dette betyr at nummereringen i felt IIIa begynner med seks mer eller mindre sikre figurer som utgjør tredje rad. Disse ble ikke registrert av Marstrander. Vi har betegnet dem nr. 1-6. De to radene nedenfor omfatter fem tydelige figurer, Marstrandens nr. 1-5. Disse måtte nummereres på ny av oss og ble betegnet nr. 7, 8, 9, 10 og 12. En separat figur (ikke registrert av Marstrander) rett over Marstrandens nr. 5/vår nr. 12, ble betegnet nr. 11 av oss. Deretter følger figurene 13-16 i retning utover mot passasjen. Ingen av disse ble registrert av Marstrander. De ligger på omtrent samme høydenivå og er ikke relatert til radene. Figur 16 er plassert ganske nær passasjen.

4.5.2 Felt IIIa, figur 1

Figur 1 (ill. 26) befinner seg innerst i tredje rad. Den er klart menneskeliknende, men viser enkelte særtrekk. Stillingen tyder på at den er fremstilt fra siden. I tillegg indikerer lemmenes form et bevegelsesmønster. Figuren synes å bevege seg mot venstre, mot kammerets innerste punkt.

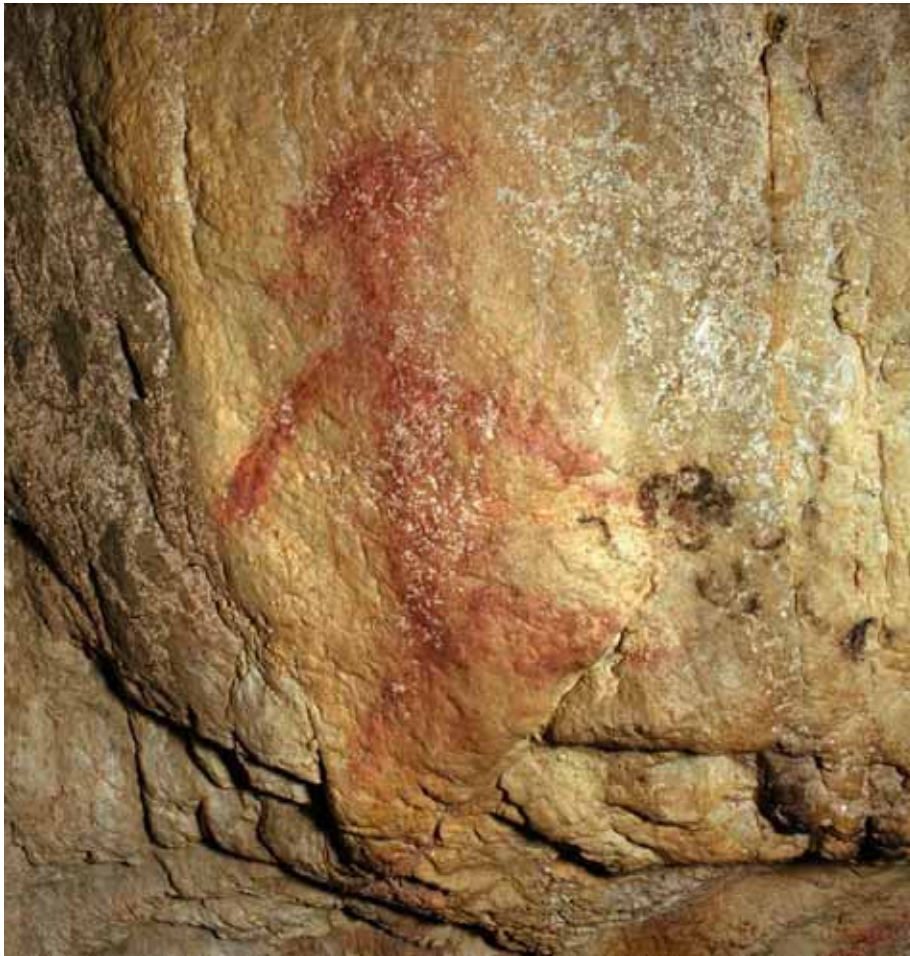
Det meste av figuren er fargesterk. Hodet har en uregelmessig form. I øvre del har det utvekster på begge sider. Disse likner en hattebrem. Til venstre har "bremmen" en tynn, nedhengende fortsettelse. Venstre arm skrår utover og nedover og danner en vinkel på ca. 40° i forhold til torsoen. Den bøyer seg svakt og ser ut til å avsluttes før bergflaten heller innover mot et dypere nivå. Det er en svak fargerest på dette lavere nivået, 6 cm fra armens avslutning. Høyre arm utgår fra torsoen lavere ned enn den venstre og danner omtrent samme vinkel som den venstre i forhold til torsoen. Ved enden av den høyre armen er det en separat, tynn linje som er tilnærmet vannrett og buet. Linjen kan oppfattes som et objekt som holdes i hånden. Torsoen er relativt bred. Dens venstre side er avgrenset med en fargesterk, lett buet linje, mens den høyre siden er uten kontur. Venstre bein skrår utover parallelt med venstre arm og er tydelig langs oversiden. Langs undersiden har pigmentet seget nedover, slik at formen er konturløs. Det høyre beinet er forholdsvis bredt og nesten horisontalt. Dette bidrar til å gi figuren et dynamisk uttrykk. Konturen langs beinets overside ser ut til å danne to konvekse kurver (lår og legg?), mens undersiden har en knekk (kneet?). En del lokal utvasking av fargen gjør denne tolkningen usikker. Videre er det usikkert om en fargekonsentrasjon mellom beina representerer pigmentsig eller en rest av en kjønnsmarkering.

Det samlede inntrykket er at maleriet fremstiller en menneskeliknende figur som beveger seg, er sett fra siden, bærer hodepryd og holder et objekt i hånden. Liknende figurer er kjent fra hellemalerier i andre deler av verden⁵⁴, men er tidligere knapt registrert i Norge.

Figurens mål er ikke lett å beregne nøyaktig fordi deler av pigmentet har seget utover. Fargerestene har en høyde på 35,5 cm. Hodet er maksimalt 11

⁵⁴ De mest kjente eksemplene finnes i det sørlige Afrika.

cm høyt. Bredden over armene (minus ”objektet”) er 22 cm, mens objektet er 6 cm langt og 1 cm bredt. Den venstre armens linjebredde ser ut til å være ca. 2 cm. Figurens avstand til gulvet er 76 cm.

Ill. 26. Felt IIIa, figur 1. Foto: Arve Kjersheim 2004.

Linjenes varierende bredde tyder på at figuren ble malt med pensel.

Det er en skorpepreget utfelling i området hvor figuren er plassert, men den har en relativt fin tekstur. Dens lyse, grålig oker farge er karakterisk for hele raden som figur 1 tilhører.

Pigmentet er stedvis usedvanlig godt bevart. Det har en noe kjølig fargetone. Avslitte fargepartier er blitt utvisket av sigende fuktighet, hovedsakelig som følge av kondens.

Deler av figuren (over halvparten av hodet, torsoen, midten av venstre arm, øvre del av høyre arm samt øvre del av høyre bein) er oversådd med hvite flekker. Disse skyldes krystallisering i teksturens fordypninger. De bidrar til at figuren oppfattes som noe uklar.

Objektet i figurens venstre hånd er halvveis skjult av små, svarte, ringformede avtrykk som trolig består av sot. Disse ligger utenpå sinteren og stammer fra vår tid. Avtrykkene virker forstyrrende.

Ill. 27. Felt IIIa, figur 2a +b. Foto: Arve Kjersheim 2004.

4.5.3 Felt IIIa, figur 2a + b

Figur 2a (ill. 27) er en uklar, menneskeliknende figur, mens figur 2b (ill. 27) utgjøres av en stor, langstrakt fargeflekk med en tilnærmet vertikal akse. Denne flekken befinner seg 10 cm over menneskefigurens høyre hånd (den venstre for betrakteren). Mye tyder på at a og b utgjør to elementer i samme motiv. Figur b skal sannsynligvis forestille et objekt som holdes i figuren a's hånd.

Figur 2a befinner seg til høyre for figur 1. Nederste del av 2b ligger omtrent på høyde med hodet til figur 1. Avstanden mellom 1 og 2b er 26 cm.

Både a og b ligger på en utfelling med grov tekstur, og flaten er tett oversådd med hvite, krystallinske flekker (jf. fig. 1). Det er svært vanskelig å få en klar oppfatning av motivets form. Bare ytre halvdel av 2a's venstre arm og den ytterste delen av beina er lite berørt av de flekkene. Men det ses tydelig at 2a er frontalt fremstilt. Videre kan det observeres at hodet er tilnærmet rundt og at armer og bein er rettet skrått utover på "normal" måte. Det kan også ses at den venstre armen ender med en utvidelse som kan tolkes som en hånd. Begge bein avsluttes som "subbing"⁵⁵ på deler av berget som ligger i et litt dypere nivå enn flaten hvor resten av figuren befinner seg. Subbingen tyder på penselbruk. Venstre arms linjebredde, 2,5 cm, indikerer også at figuren ble malt med pensel.

Figur 2b – objektet – er tre ganger bredere i øvre halvdel enn i nedre (6 mot 2 cm). Det synes å være en jevn overgang mellom de to delene. Hele figuren er 22 cm høy. Det er vanskelig å forstå hva den skal forestille. Sannsynligvis er den et langstrakt objekt som holdes i hånden til a. Med litt velvilje kan den tolkes som en fakkel.

Det er vanskelig å fastslå nøyaktige mål for den menneskelignende figuren. Høyden har antakelig vært 45 cm. Minste avstand til gulvet er 80 cm.

Figur a var delvis fuktig mens dokumentasjonen foregikk. Det ses enkelte smale spor etter sigende kondensdråper blant krystallflekken. Fukten kan påvirke bergfernisen, så deler av pigmentet kan smitte av ved berøring.

En sjenerende, svart sotfleck skjuler en del av hodet. Mindre, liknende og svakere flekker finnes i samme område. I tillegg er det svake sotflekker i nedre del av figuren.

4.5.4 Felt IIIa, figur 3

Figur 3 (ill. 28) er også menneskelignende. Den befinner seg til høyre for 2a, men noe lavere ned. Hodet er i samme høyde som ytre del av den høyre armen til 2a. Avstand: 12 cm. Den øverste delen av figur 3 – hodet, armene og øvre halvdel av torsoen – ligger på en grov utfelling hvor ansamlinger av hvite krystaller tilslører formen. Likevel er det mulig å ane at figuren er fremstilt frontalt, at hodet er rundt, og at armene stikker skrått ut. Nedre halvdel av torsoen er den tydeligste delen. Nedenfor denne, i en avstand av 29 cm fra toppen av hodet, heller bergflaten brått innover, slik at beina ligger i et noe dypere nivå. Begge fremstår bare som fargeflekker, og det er vanskelig å oppfatte venstre beins avslutning. Denne synes å overlape avslutningen til det høyre beinet til 2a. Her gjør berget en avrundet overgang innover til en lavere, dypere flate hvor figurene i de to nederste radene befinner seg.

⁵⁵ "Subbing" brukes i malertekniske beskrivelser og henviser til at løs penselbruk bare har avsatt farge på teksturens topper.

På grunn av de fragmenterte beina, er figurens nøyaktige høyde uviss. Den anslås til å være ca. 45 cm. Armene er korte, så bredden er bare 18 cm. Figurens minste avstand til gulvet er 78 cm.

Ill. 28. Felt IIIa, figur 3 (midt i bildet). Til venstre stikker armen til figur 2a fram. Foto: Arve Kjersheim 2004.

Fra laveste del av torsoen og videre nedover er enkelte deler av figuren dekket av en nyere utfelling. Denne er lysere og grovere enn den eldre, grålige oker utfellingen som resten av figuren ligger på.

Den bevarte fargen som antyder det høyre beinet, ligger på toppene i teksturen. En slik avsetning av farge skyldes vanligvis bruk av en pensel som holdes løst. Den tydeligste delen av torsoen er 3 cm bred. Bredden er også en indikasjon på penselbruk.

Oppå og ovenfor hodet er det svarte streker som er laget med et kullstykke. Disse er relativt nye.

Ca. 12 cm til høyre for hodet er det en tydelig, separat fargeflekk.

4.5.5 Felt IIIa, figur 4

Figur 4 (ill. 29) er relativt liten og svært fragmentarisk bevart. Fargerestene tyder på at den var menneskeliknende. Den er plassert til høyre for det høyre beinet til figur 3. Det meste av nr. 4 ligger på den innoverhellende avrundingen som danner overgangen til den dypere liggende flaten hvor de to nedre radene befinner seg. Avstanden til beinet til figur 3 er 13 cm. Etter de bevarte restene å dømme, kan figur 4 ha vært 17 cm høy. Minste avstand til gulvet er 75 cm.

Ill. 29. Felt IIIa, figur 4 (i venstre halvdel) og 6 (til høyre for midten). Under nr. 4 ses øvre del av blant annet figur 11. Foto: Arve Kjersheim 2004.

Hodets øverste del er bare bevart i form av et sirkelsegment. Det er mulig å skille ut venstre arms begynnelse, høyre arms avslutning, torsoens øverste og nederste del og sparsomme rester av beina. Venstre arm og torsoens øverste del er mest fargesterke. Figurens fragmenterte tilstand skyldes en sterk belastning av fuktighet.

Pigmentet kan smitte av ved berøring.

Figuren er delvis dekket av store sotflekker som kan stamme fra åpen flamme. Flekkene ligger utenpå gamle overflater og er fra nyere tid.

4.5.6 Felt IIIa, figur 5

Figur 5 (ill. 30) er menneskeliknende og høyest beliggende blant figuren i rad 3. Det venstre beinets avslutning ligger rett til høyre for hodet til figur 3. Avstanden mellom dem er 27 cm.

Figur nr. 5 er fremstilt frontalt. Den er relativt klar, i alle fall med hensyn til hodet, armene og torsoens nedre halvdel, men den har ingen tydelig kontur. Hodet er relativt stort og noe tilspisset. Dets venstre side skråner og flyter sammen med begynnelsen av venstre arm. Begge armene er forholdsvis lange. De har en svak kurvatur og er mer utoverrettet enn vanlig. Torsoens form ser ut til å ha en knekk på midten. Dette gir inntrykk av at figuren er halvt foroverbøyd. Beina er bare flekkvis bevarte, men det ses at de har vært forholdsvis korte. Dette skyldes at berget på stedet har en innoverhellende, avrundet form.

Ill. 30. Felt IIIa, figur 5. Foto: Arve Kjersheim 2004.

Hele figuren ligger på en gammel, grålig oker utfelling. I tillegg preges figuren av at flaten har tallrike, små, hvite flekker som skyldes krystallisering og som gjør figuren vanskelig å oppfatte. Kun beina og torsoens aller nederste del er uten disse flekkene. Lokal påvirkning av fuktighet har etterlatt lite pigment i begynnelsen og avslutningen av høyre arm og i øvre del av torsoen.

Figur 5 er 38 cm høy. Bredden over armene er også 38 cm. Minste avstand til gulvet er 110 cm.

Svarte streker på deler av armene og torsoen skyldes tegning med en kullbit. I tillegg er det mange tynne innrissinger i området der høyre arm og øvre del av torsoen befinner seg. Alt dette preges av å være fra vår tid.

Ill. 31. Utsnitt av felt IIIa. I den innerste, nedre delen av feltet er figurene relativt tett gruppert i tilnærmet horisontale rader. I dette området danner figurene de to nedre, horisontale radene. I midtre rad ses figur 7, 9, 11 og 13, i nedre rad figur 8 (litt høyere plassert), 10 og 12. Foto: A. Kjersheim 2004.

4.5.7 Felt IIIa, figur 6

Figur 6 (ill. 29) er svært fragmentarisk bevart. Sannsynligvis dreier det seg om en menneskeliknende figur som er sterkt redusert på grunn av vannsig. I tillegg er en del av figuren dekket av sotflekker. Den ser ut til å være fremstilt frontalt og er plassert 10 cm til høyre for figur 5.

Den tydeligste fargeflekken ser ut til å utgjøre øvre del av torsoen. Det er også mulig å skille ut høyre arm, høyre bein og venstre beins begynnelse, selv om disse delene har en mye svakere farge. Fargeflekkene utgjør et areal som måler 29 x 16 cm. Minste avstand til gulvet er 70 cm.

To sotflekker dekker nedre del av torsoen. En mindre, svakere sotflekk ses på torsoens øverste del.

4.5.8 Felt IIIa, figur 7 (Marstrandens figur 1)

Figur 7 (ill. 32) er klart menneskeliknende. Hodet, armene og øvre halvdel av torsoen har en tydelig farge og stedvis forholdsvis klare konturer. Nedre del

av torsoen og høyre bein skimtes bare som svake fargerester. Det ses at figuren er fremstilt frontalt og at armer og bein holdes skrått.

Ill. 32. Felt IIIa, figur 7. Foto: Arve Kjersheim 2004.

Figuren er plassert innerst i rad 2. Minste avstand til gulvet er 60 cm. Hodet, armene og torsoens øvre del er plassert på en flate som heller svakt innover. De lavere delene ligger derimot på en flate med en gradvis økende helling innover. Det meste av disse flatene dekkes av en gammel, blomkåaktig utfelling med en blek grålig oker farge. Det ses tydelig at pigmentet er avsatt på denne grove teksturens topper – en indikasjon på bruk av pensel. Det kan også observeres at venstre arm er formet av fire relativt smale strøk med vekslende bredde. Armene er for øvrig uvanlig brede og synes å være tilspisset mot endene. Straks over høyre arms avslutning ses fargeflekker som kan ha forbindelse med figuren.

Hodet har en uvanlig form. Det er sirkelrundt og omfatter et halsparti. Men hodet ser samtidig ut til å ha utvekster på begge sider. Disse gir en form som minner om en hattebrem (jf. felt IIIa, figur 1, ill. 20). Samtidig kan det ses at hodet har to sidestilte punkter med kraftigere farge som kan gi inntrykk av å danne øyne. Dette kan selvsagt være tilfeldig, men se også felt IIIb, figur 1, ill. 43.

Figuren har stedvis mangler i fargen på grunn av fremvekst av hvite utblomstringer. Disse dekker især figurens nedre del.

Figuren er beregnet til å være 21 cm høy. Den har tre sjenerende sofflekker. En av dem dekker delvis enden av høyre arm. En annen befinner seg på nedre del av torsoen, mens en tredje – som er temmelig langstrakt – befinner seg der hvor venstre bein kan ha vært.

Restene etter Marstrandens oppkrittning viser at kontureringen hans var svært summarisk. Rett til venstre for hodet ses tallet "1", skrevet med kritt.

4.5.9 Felt IIIa, figur 8 (Marstrandens figur 2)

Figur 8 (ill. 33) skal muligens forestille et dyr, men beskrivelsen nedenfor vil vise at motivet like gjerne kan være noe helt annet. Marstrander mente imidlertid at det dreide seg om "et firfotet dyr". Han beskriver det slik: "Selve kroppen og benene hvor to enkle streker betegner benparene kan det ikke være tvil om. Forpartiet av kroppen fortsetter i et nokså lite hode med spiss snute. Men her er figuren delvis dekket med kalkavleiringer som gjør det vanskelig å trekke opp detaljene med full sikkerhet... Den kan mest sannsynlig tolkes som fremstilling av en bjørn..." (s. 157).

Figuren befinner seg i nederste rad (rad 1) og på en flate som ligger dypere enn flaten hvor nr. 7 er plassert. Den heller også noe innover (ca. 75°). Figurens "hode" (ifølge Marstrandens tolkning) ligger rett under torsoen til figur 7. Avstanden er 8 cm. Minste avstand fra nr. 8 til gulvet er 37 cm.

Ill. 33. Felt IIIa, figur 8. Foto: Terje Norsted 2004.

Figurens underlag består for det meste av et forholdsvis tynt og til dels halvtransparent sjikt av hvit utfelling med en relativt glatt overflate. I figurens ytterkanter er utfellingen tykkere og grovere. I ytterkantene har en

nyere utblomstring – Marstrandens ”kalkavleiring” – grodd fram. Den har spredd seg utover pigmentet og har en vekslende tykkelse.

Figuren har en bred, sentral ”kropp” med en skråstilt akse. Den skrå mot høyre ca. 10 °. De øvrige figurelementene stikker ut fra kroppen. Denne snevres brått inn i høyre del og fortsetter i aksens retning som en ”utstikker” i omtrent halv bredde. Den er mer eller mindre skjult under nyere utfelling, men det skimtes at den på halvveien endrer retning og skrår steilt nedover mot høyre. Den ser også ut til å være tilspisset ytterst. På undersiden av den sentrale kroppen er det to andre utstikkere. Disse er rettlinjede og virker noe fragmentariske fordi de delvis er dekket av utblomstring. De skrår 75-80 ° mot venstre. I figurens høyre del anes en liknende, parallell utstikker som er nesten fullstendig tildekket av utblomstringen. På oversiden av den sentrale kroppen er det enda en utstikker. Denne går rett ut fra kroppen, men bøyer av og peker deretter skrått oppover mot venstre. Det er også rester av maling ved denne utstikkerens høyre side, ved siden av stedet der den skilles fra kroppen. Videre har kroppen en relativt kort, uformelig forlengelse helt til venstre.

Figuren omfatter fire fargeflekker med en rødere og varmere tone enn den blålige nyansen som preger nesten hele figur 8. En av flekkene ligger isolert ut mot venstre, mens de øvrige er plassert mer sentralt, langs en kraftig, vertikal sprekke som krysser midten av figuren. Alt er sannsynligvis fra samme tid. Den dominerende, blålige nyansen skyldes antakelig en kombinasjon av to årsaker: Kjemiske reaksjoner som følge av kontakten med kalkholdige utfellinger⁵⁶, samt det faktum at en mørk bunnfarge kjølner når et lyst og halvt gjennomskiktig sjikt ligger over den.

Figur 8 er svakt beslektet med 12 (ill. 37). Sistnevnte har en form som kan minne om en fugl. Men 8 har en form som ikke gir et tilstrekkelig grunnlag for å oppfatte den som en dyrefremstilling.

Arealet som opptas av de synlige restene av figuren, måler 18 x 28 cm.

Små avskallinger ses langs den vertikale sprekken som krysser midten av figuren. Marstrandens krittkonturering finnes bare langs enkelte nedre deler av figuren. Den var ikke fuktig mens dokumentasjonen fant sted, men noe av pigmentet kan smitte av ved berøring.

4.5.10 Felt IIIa, figur 9 (Marstrandens figur 3)

Figur 9 (ill. 34) er klart menneskeliknende. Den er fremstilt frontalt med skrånende armer og bein. Den ser ut til å holde et langstrakt objekt i sin venstre hånd.

⁵⁶ Liknende eksempler på fargeforandring som delvis skyldes reaksjonen på kontakt med utfellinger, kjennes fra flere helle- og hulemalerier i Norge.

Figuren befinner seg i rad 2 og straks til høyre for nr. 7, men litt lavere ned. Minste avstand mellom dem er 10 cm. Avstanden fra figur 9 til gulvet er 42 cm. Bergpartiet hvor figuren er plassert, heller innover ca. 75°.

Figuren skrår litt mot høyre. Noe av den ligger på en gammel utfelling med en relativt fin tekstur. En utblomstring med en grov overflate ligger under deler av figuren. Denne utfellingen har fortsatt å vokse utover figuren. Halve hodet og den venstre armens ytre del er nesten helt usynlig. Den høyre armens ytre halvdel er nesten helt dekket. Også torsoen er delvis tildekket, slik at den smalner inn på midten. Det meste av venstre bein er sterkt fragmentert, dels på grunn av utfellingen, dels på grunn av en avskalling ned til nakent berg. En liknende, større avskalling finnes til venstre for avslutningen av høyre bein. Dette beinet er den klareste av lemmene selv om den på midten delvis er skjult under en sotflekk. Mindre, svakere sotflekker berører venstre arm og venstre bein. Figuren er relativt fargesterk i alle deler som ikke berøres av utfelling og sot.

Ill. 34. Felt IIIa, figur 9. Foto: Arve Kjersheim 2004.

Til høyre for hodet er det en langstrakt fargeflekk med en vertikal akse. Den kan ikke forbindes med noen annen figur. Flekken er svært tydelig i øverste del. Lengre ned er den fragmentert, men det anes at den ender eller krysser stedet hvor høyre arms hånd må ha vært. Lengre ned skimtes rester av farge som muligens kan ha representert en fortsettelse; disse restene ses til høyre

for høyre bein. Det dreier seg sannsynligvis om et objekt som holdes. Dette ble ikke registrert av Marstrander.

Medregnet objektet, er figuren 33 cm høy. Marstrandens konturering ses i figurens øvre parti og langs høyre bein. Figuren var ikke fuktig mens den ble dokumentert, men noe av pigmentet kan smitte av ved berøring.

4.5.11 Felt IIIa, figur 10 (Marstrandens figur 4)

Ifølge Marstrander forestiller figur 10 (ill. 35) et dyr: "Kroppen og benene er klare og tydelige, men hodet er delvis skjult under en kalkskorpe. Det ser imidlertid ut til å være utstyrt med gevir idet en tydelig kan se dets fremstikkende spisser på den andre siden av kalkavleiringen, lengst til venstre på figuren. Figuren viser et dyr av hjorteslekten, kanskje helst en elg" (s. 157-158).

Ill. 35. Felt IIIa, figur 10. Foto: Arve Kjersheim 1996.

Marstrandens tolkning av figuren som et hjortedyr, virker plausibel. Dyret er sett fra siden, med hodet vendt mot venstre. Kroppen er ikke bare konturert, men helt utfylt med maling. Beina er karakterisert med to vertikale linjer. Det ses ingen antydning til hale. Geviret er så tildekket av senere utblomstring at bare takkene ytterst kan ses. Av hodet er bare mulepartiet synlig.

Bergflaten på stedet heller innover ca. 75°. Figurens kropp og bein ligger på nakent berg, delvis med sløraktige utfellinger. Resten befinner seg på en gammel, halvtransparent utfelling med en relativt fin tekstur. Nyere, hvit

utblomstring med grov overflate dekker ikke bare storparten av hodet og geviret, men også halsen, øvre del av kroppen og noe av bakbeina. Alt som ikke er tildekket, har en kraftig, blålig rødfarge. Figuren var ikke fuktig mens dokumentasjonen fant sted, men noe av pigmentet kan komme til å smitte av ved berøring. Marstrandens konturering med kritt er tydelig.

Figuren ligger i nederste rad, rett under nr. 9. Avstanden fra 9 (det høyre beinets avslutning) til 10 (den synlige delen av kroppen) er 9 cm. De synlige delene av hele figur 10 ligger innenfor et areal som måler 13 x 26 cm. Avstanden til gulvet er 25 cm.

Ill. 36. Felt IIIa, figur 11. Foto: Arve Kjersheim 2004.

4.5.12 Felt IIIa, figur 11

Figur 11 (ill. 36) befinner seg i rad 2 og forestiller en uklar, menneskeliknende figur. Den ligger rett til høyre for figur 9. Avstanden er 5 cm. Minste avstand mellom figur 11 og gulvet er 51 cm. Flaten hvor figuren er plassert, heller innover ca. 75°.

Figur 11 virker høyst fragmentert fordi halvparten delvis er dekket med en nyere, lys utblomstring. Men det ses at figuren har et relativt stort hode, hvorav øvre del er fargesterk. Begynnelsen av venstre arm og litt av torsoens øvre del er også tydelige. Resten av venstre arm kan bare så vidt anes. Torsoens nedre del og beina skimtes flekkvis. Det ser ut til at beina spriker

skrått på vanlig måte. En stor del av høyre arm har en klar farge, men merkelig nok ser det ut til at den hovedsakelig peker rett nedover. Siden fargen er avgrenset langs en sprekke, er vannsig fra sprekken trolig årsaken til armens uvanlige retning. På høyre side av sprekken er det svake rester av det som trolig var armens opprinnelige, ytre del. Dette indikerer at armen har skrådd som vanlig.

Figuren ser ut til å være 26 cm høy. Den øverste delen av den (særlig hodet) ligger på en gammel utfelling med en relativt jevn overflate. Det meste av de øvrige delene ligger på utfelling med en grovere tekstur. Den yngre utblomstringen som dekker store deler av figuren, har også en grov overflate. Rett ovenfor den ytre delen av venstre arm er det et par utfall ned til nakent berg.

4.5.13 Felt IIIa, figur 12 (Marstrandens figur 5)

Denne figuren (ill. 37) ligger i rad 1 og befinner seg til høyre for, og litt lavere enn, figur 10. Minste avstand mellom dem er 11 cm. Avstanden til gulvet er 12 cm. Veggpartiet der figuren finnes, heller innover ca. 75 °.

Ill. 37. Felt IIIa, figur 12. Foto: Arve Kjersheim 2004.

Det er uvisst hva figur 12 skal forestille. Den består hovedsakelig av tre sprikende "armer". Marstrander skriver: "De tre "armene" kan følges med sikkerhet og kunne gjøre det nærliggende å tenke på en adorant-figur. Men det er unektelig påfallende at figuren i så fall måtte tenkes fremstillet liggende i horisontal stilling" (s. 158). Etter vår oppfatning kan motivet neppe

være en liggende adorant. Det dreier seg snarere om en dyrefigur. Det er nærliggende å tolke den som en fugl.

Figuren ligger for det meste på gammel, blek grålig oker utfelling med en relativt fin tekstur. Dens venstre deler ligger på nakent berg eller sløraktig utfelling. Nyere, grov utblomstring dekker noe av figuren. Men alt i alt er den ganske tydelig. Det meste av fargen er sterk og klar og har en blålig tone.

Figuren har en sentral "kropp" som heller svakt nedover mot venstre og utvider seg noe i den venstre halvdelen. I dens avslutning til høyre er det et krysningspunkt. Herfra stikker "vingene" rett ut på over- og undersiden. Begge krummer seg slik at endene peker rett mot venstre. Disse linjene er jevnbrede. Nær krysningspunktet stikker enda en linje ut mot høyre. Den er relativt kort, krummer seg noe nedover. Det forestiller kanskje et fuglehode med nebb. Både "hodet" og den øvre "vingen" dekkes delvis av utblomstringer.

Figuren måler 21,5 x 21 cm. Marstrandens konturering med kritt er tydelig. Figuren var ikke fuktig mens den ble dokumentert. Deler av pigmentet kan periodevis smitte av ved berøring.

Ill. 38. Felt IIIa, figur 13. Foto: Arve Kjersheim 2004.

4.5.14 Felt IIIa, figur 13

Figur 13 (ill. 38) er svært fragmentert, men det ses at den er menneskelignende. Den er fremstilt frontalt og har skrånende armer og bein. Den ligger til høyre for både figur 11 og 12. Den er mye større enn begge, ca. 30 cm høy, og strekker seg over både rad 1 og 2. Den ligger for seg selv på et utstikkende, nedhengende bergparti. Overflaten heller ca. 60° innover i øvre halvdel og ca. 85° innover i den nedre. Figurens minste avstand til gulvet: 70 cm. Den dekkes av gamle, blek grålig oker utfellinger med en grov tekstur.

I tillegg ligger det nyere, lyse utfellinger over store deler av flaten. Disse varierer mellom å være dekkende, halvtransparente og sløraktige. De bidrar til å skjule eller svekker en god del av fargen. Denne er klar og tydelig bare i hodets høyre del. Ellers er det lett å skille ut hodet, høyre arm og høyre bein. Den venstre armen er nærmest skjult, mens restene av venstre bein bare består av spredte fargeflekker. Der hvor venstre arm ser ut til å ende, danner en gruppe flekker en kort, tverrstilt, skrånende form som kan være restene av et objekt som holdes i hånden.

4.5.15. Felt IIIa, figur 14

Figur 14 (ill. 39) er nesten sammenhengende, men virker så formløs at den er vanskelig å bestemme. Det dreier seg trolig om restene av en menneskefigur, men rudimenter av armer kan ikke ses. Det anes mulige rester etter venstre bein. Fargen er svært utvisket på grunn av fuktighet. Stedet var fuktig mens dokumentasjonen foregikk, og pigmentet kan periodevis smitte av ved berøring. Underlaget har ingen grov tekstur, men bergflaten på stedet er svært kupert og omfatter sprekkdannelser.

Ill. 39, figur 14 (i midten av bildet). Foto: Arve Kjersheim 2004.

Figurens høyde er 24 cm. Den ligger 30 cm til høyre for figur 13. Avstanden til gulvet er 70 cm.

4.5.16 Felt IIIa. Fargerester mellom figur 14 og 15

Det ses en sammensatt, men udefinerbar fargeflekk 58 cm til høyre for figur 14 (ill. 40). Den er 70 cm over gulvet. Det kan muligens dreie seg om rester av et hode og en høyre arm som har tilhørt en menneskeliknende figur.

Fire fargeflekker befinner seg på en flate som er relativt glatt og som til dels er omgitt av utoverragende bergpartier. Det var vanskelig å oppfatte noen forståelig innbyrdes sammenheng mellom disse flekkene. To av dem ligger rett over hverandre med 17 cm avstand. De befinner seg 20 cm til høyre for, og litt lavere enn, figur 14. Minste avstand til gulvet: 50 cm.

Lengre til høyre og noe lavere ned er det et parti med 7 mer eller mindre tydelige fargeflekker. Selv om de ligger samlet, ga de ingen assosiasjoner til et bestemt motiv. Den nederste flekken er 23 cm fra gulvet og 8 cm lavere enn avslutningen til figur 15's venstre bein. Avstanden mellom flekken og beinet er 22 cm.

En skal ikke se bort fra at disse flekkene representerer svake rester etter menneskeliknende figurer eller andre typer bestemte motiver.

Ill. 40. Figur 15 (i bildets høyre halvdel). Bemerk fargeflekker i venstre halvdel. Foto: Terje Norsted 2004.

4.5.17 Felt IIIa, figur 15

Figur 15 (ill. 40) er menneskeliknende og fremstilt frontalt, mens armer og bein skrår utover på vanlig måte. Figuren er plassert på et bergparti nær passasjen, 2,05 m fra figur 14 og 2,45 m fra 13. Avstanden til gulvet er 31 cm.

Figur 15 ligger på en ujevn flate som er dekket av gamle, blekt grålig oker utfellinger som veksler i tykkelse og grovhet. I enkelte partier er det nyere, hvite utblomstringer med en grov tekstur. Disse dekker midtre del av begge armene og mye av det høyre beinets indre del.

Figuren er ikke fargesterk, men det meste av den er tydelig. Enkelte deler er sterkt fragmenterte, dels fordi de dekkes av nyere utblomstring, dels fordi de er utvisket av fukt. Hodet er ganske fargesvakt. Halsen virker markert. Torsoen er tydelig og har en linjebredde på ca. 2,5 cm. Armene er nesten helt borte. Beina er fragmentariske, men lette å oppfatte.

Figuren var fuktig mens den ble dokumentert, men pigmentet ser ut til å være beskyttet av en transparent kalksinter.

Figur 15 ligger på en ujevn flate som er dekket av gamle, blekt grålig oker utfellinger som veksler i tykkelse og grovhet. I enkelte partier er det nyere, hvite utblomstringer med en grov tekstur. Disse dekker midtre del av begge armene og mye av det høyre beinets indre del.

Figur 15 befinner seg i overgangssonen der passasjen utvider seg og kammeret begynner. Det er ikke så trangt her som inni selve passasjen, men vi må regne med fare for ufrivillig kontakt som gir slitasje.

4.5.18 Felt IIIa, figur 16

Figur 16 (ill. 41) er menneskeliknende og fremstilt frontalt. Armer og bein peker rett ut til siden. Figuren er plassert ytterst i felt IIIa, og befinner seg ca. 80 cm innenfor stedet der passasjen er på det trangeste.⁵⁷ Figuren har utvilsomt vært utsatt for mye berøring.

Bergflaten hvor nr. 16 er plassert, er dekket av gamle, lys grålig oker utfellinger. Nyere hvite utblomstringer med en grov tekstur dekker en god del av figuren. Dette gjelder det meste av hodet og venstre arm samt ytre halvdel av venstre bein. Svake sofflekke (gamle?) ligger over den indre delen av venstre bein og noe av høyrebeinets ytre del. Øvre halvdel av figuren var fuktig mens den ble dokumentert. Fukten har gjennom tidene bidratt til svekkelse av fargen.

Figuren heller 65-70° mot høyre. Et par fargeflekker er de eneste restene etter hodet. Venstre arm er også representert med to flekker. Høyre arm er konturløs, men likevel tydelig. Torsoen er uklar i øvre del, men såpass

⁵⁷ Passasjens minimumsmål: Bredde ca. 45 cm, høyde ca. 80 cm.

tydelig i den nedre at linjebredden – 2,5 cm – kan måles. Venstre beins indre del er tydelig, men konturløs, og den ytre delen er bare en flekk. Høyre bein er tydelig, men uten kontur.

Ill. 41. Felt IIIa, figur 16. Foto: Terje Norsted 2004.

Figur 16 har antakelig vært 18,5 cm høy. Minste avstand mellom figur 15 og 16 er 51 cm. Figur 16 er plassert litt høyere på veggen enn nr. 15. Minste avstand fra figur 16 til gulvet er 56 cm.

4.6 Felt IIIb

4.6.1 Felt IIIb. Generelt

Felt IIIb omfatter alle registrerte figurer på nordveggen i kammeret. Det samlede antallet er 17. De fleste er blitt tolket som menneskeliknende. Hele feltet er ca. 6,45 m langt. Avstanden fra gulvet til høyeste figurs øverste punkt er ca. 1,40 m.

Marstrander registrerte 5 figurer i feltet, men foretrakk å dele det opp på grunn av avstanden mellom dem. Hans figur 1,2 og 3 tilsvarer våre nr. 1, 2 og 3. Marstrandens IIIc er identisk med vår figur 13, mens hans IIId tilsvarer vår nr. 16.

Figurenes plassering er ikke så regelmessig som i felt a. Det er ikke mulig å gruppere noen av dem i rader. Dessuten er underlagets topografi mer variert i b enn i a. Mange gamle utfellinger brer seg utover i felt b, men de har en mindre utpreget skorpekarakter enn tilfellet er i felt a. Teksturen er heller ikke så grov.

Felt b hadde flere fuktige partier enn a mens dokumentasjonen foregikk, og det virker som om nedbrytningen er mest aktiv i felt b. Pigmentet synes å være mindre beskyttet av bergferniss, og dermed mer utsatt for avsmitting.

Beskrivelsen av felt IIIb begynner med tre figurer som utgjør en gruppe aller innerst på nordveggen (Marstrandens nr. 1, 2 og 3). De har vært utsatt for mye fuktighet. Dette har ført til at det meste av pigmentet har spredd seg utover. Mye har seget nedover, især fra figur 1 (den øverste). Dette har ført til at overflaten på stedet er mer eller mindre rødfarget. Et utskytende, avrundet bergparti rett under figurene er rødfarget på oversiden. Dette kan skyldes drypp av vann som inneholder pigment, men også drypp fra selve malerprosessen.

Ill. 42. Parti på det indre kammerets sørvegg hvor vi finner begynnelsen av felt IIIb. Dette partiet danner en "fondvegg" i hulens innerste del og omfatter figur 4 (linjene i venstre halvdel) og figurene 1-3 (til høyre for midten av bildet). Foto: Arve Kjersheim 2004.

4.6.2 Felt IIIb, figur 1

Figur 1 (ill 42 og 43) er menneskeliknende, men har et merkverdig preg. Den er fremstilt frontalt. Til tross for at den har en svært utflytende kontur, er rødfargen i øvre del ekstremt sterk og mett. Nedre del er mer eller mindre utvasket og vanskelig å forstå.

Hodet er utflytende i formen, og pigmentet er spredd utover flaten. På oversiden har hodet to tynne, uklare linjer som peker oppover og skrått utover. Disse kan, for enkelhets skyld, betegnes ”antenner”⁵⁸. To lyse, sidestilte flekker midt på hodet virker som en tilsiktet markering av øynene, men kan også skyldes en tilfeldighet. En sprekklignende fordypning på tvers skiller hodet fra resten av figuren. Armene er utflytende, men fargesterke, og stikker rett ut til siden. De er svært brede og minner om utbredte vinger. Kroppen nedenfor er både fargesterk og utflytende, og omfatter i tillegg flere linjer som stikker ut og peker skrått nedover. Selv de laveste virker for nært hodet til å assosieres med bein. Det er i det hele tatt vanskelig å forstå hvor beina begynner. Torsoen (hvis den sentrale kroppsdelen virkelig skal være en menneskeliknende torso) har en smalere, vertikal forlengelse nedover. Denne berører underveis den venstre armen til figur 2 og smalner inntil den opphører helt. Det kan dreie seg om vanlig pigmentsig. Figurens nedre del forlenges ut mot venstre i form av en stor, utflytende flekk som bare er fargesterk på midten. Den befinner seg der hvor det ville vært naturlig at det venstre beinet var – forutsatt at figuren skulle være menneskeliknende.

Ytre halvdel av høyre arm ligger på nakent berg med sløraktig utfelling. Resten er på relativt tynne, men dekkende utfellinger med en lys grålig oker farge. Teksturen er middels grov. Hovedparten av pigmentet ligger nede i dens fordypninger – karakteristisk for maling som har vært mye utsatt for fuktighet. Dessuten var området svært fuktig mens dokumentasjonen foregikk. Pigmentet smitter av ved berøring.

Rester av Marstrandens oppkrittning ses langs hodet og armenes overside.

Det var problematisk å bestemme figurens mål. Fra toppen av hodet (minus antennene) og ned til berøringen av figur 2's venstre arm er høyden 21,5 cm. Bredden over armene/vingene er 18 cm. Avstanden til gulvet (målt fra berøringen av figur 2) er 72 cm.

4.6.3 Felt IIIb, figur 2

Figur 2 (ill. 42 og 43) er utvilsomt menneskeliknende. Hodet er rundt, og halsen er tydelig markert. Armene peker rett ut til siden, mens beina skrår noe nedover. Torsoen har en tydelig forlengelse som tilsvarer en fallosmarkering. Torsoen og lemmene er formet med nesten jevnbrede linjer. Bredden er ca. 1,3-1,5 cm. Dette indikerer at figuren er malt med fingeren.

⁵⁸ Begrepet ”antenner” blir av og til brukt om elementer som stikker ut fra toppen av hodet til menneskeliknende figurer i bergkunst. Uttrykket er nøytralt og understreker at vi ikke vet hva det egentlig dreier seg om.

Malingen har vært lagt tykt på, og fargen er kraftig over det hele, unntatt i venstre del av hodet, hele venstre arm og den ytre delen av venstre bein. De ligger på samme utfelling som figur 1. Det har seget mye pigment fra disse delene. Resten ligger på nakent berg og er godt bevart.

Ill. 43. Felt IIIb, figur 1 (øverst) og 2. Foto: Arve Kjersheim 2004.

Figur 2 er 17 cm høy. Minste avstand ned til gulvet er 60 cm.

Marstrandens oppkrittning ses tydelig langs delene som ligger på nakent berg. Ca. 20 cm til høyre for figuren er det skrevet AJ med oransje fargeblyant.

4.6.4 Felt IIIb, figur 3

Figur 3 (ill. 42 og 44) befinner seg rett nedenfor figur 1 og skrått nedenfor til venstre for figur 2. Avstanden mellom nr. 2 og 3 er 8 cm. Figur 3 er også menneskeliknende. Den er uklar på grunn av sterk påvirkning av fuktighet. Nesten hele figuren ligger på samme utfelling som figur 1. Bare ytterste del av høyre arm og høyre bein befinner seg utenfor og på et parti som dekkes av en annen utfelling som er halvtransparent.

Hodets øverste del fortoner seg som en forlengelse av torsoen. Det er vanskelig å påvise venstre arm fordi det går to fragmenterte linjer ut mot venstre fra torsoens øvre del. Den øverste er rettet ut mot siden og ser ut til å ha vært buet, mens den andre peker mer nedover. Den høyre armens

ytterste del er synlig som 4-5 tynne, parallelle linjer som danner en svak bue. Dette kan være spor etter strøk, utført med et grovt, penselliknende redskap. Torsoen er utflytende i formen. Beina er også utydelige, men det anes at de skrår nedover på vanlig måte. På ytre del av det høyre beinet ses spor etter strøk. Under "skrittet" er det en forlengelse som antakelig skal være en fallosmarkering.

Ill. 44. Felt IIIb, figur 3. Foto: Arve Kjersheim 2004.

Nyere, halvtransparente sinterlag dekker noe av venstre arm(er), litt av den høyre armens ytre del, samt skrittet, beina og fallosmarkeringen. Dette har ført til at fargen på disse stedene nærmest er rødfiolett. For øvrig er fargen klart rød.

Den venstre delen av figuren er berørt av en stor, tynn avflaking i utfellingen. Den deler de utstikkende kroppsdelen til venstre og gjør dem vanskelige å forstå. Den ytterste delen av venstre bein ligger til venstre for utfallet. Det ses at også denne delen har smale spor etter strøk.

Det er vanskelig å bestemme målene til figur 3. Fargerestene har en høyde som anslås til å være 24 cm. Bredden ser ut til å være den samme. Minste avstand til gulvet anslås til å være ca. 40 cm.

Marstrandens oppkrittning har etterlatt en linje som går tvers over midten av torsoen. Han har med andre ord utelatt den nedre, uklare delen. I artikkelen hans er figur 3 illustrert i form av en halvfigur.

En stor, kraftig sotfleck dekker hode- og skulderpartiet og gjør disse delene vanskeligere å oppfatte. I tillegg ses noen små, nesten halvsirkelformede avtrykk. Disse finnes ved enden av høyre arm. De er utført med kull (jf. felt IIIa, figur1).

Den øvre delen av figuren var fuktig mens den ble dokumentert. Mye av pigmentet er ubeskyttet og vil komme til å smitte av ved berøring.

Til høyre for figuren, i en avstand av 8 til 25 cm, er det flere små, røde flekker som kan ha vært påført med fingertuppen⁵⁹.

På den utstikkende avsatsen 7 cm nedenfor det venstre beinet til figur 3, er det en stor rød flekk. Den er konturløs, fuktpåvirket og måler ca. 5 x 5 cm. Den ligger ikke på et sted som kan ha vært innfarget av pigmentsig, så den må skyldes menneskelig aktivitet.

Ill. 45. Felt IIIb, figur 4. Foto: Arve Kjersheim 2004.

4.6.5 Felt IIIb, figur 4

Figur 4 (ill. 45) har et ubestemmelig motiv. Det utgjøres av en kombinasjon av rette og buede linjer, og gir ingen assosiasjoner til noe som er menneske-

⁵⁹ Liknende avtrykk finnes i Sandenhula (Værøy) og Helvete (Røst).

eller dyreliknende. Figuren må nærmest karakteriseres som geometrisk. Som sådan er den sjelden blant motiver som er kjent fra norske huler.⁶⁰ Figurens rødfarge er bare bevart lokalt og flekkvis. Ellers er den helt eller halvt utvisket, eller overgrodd av dekkende eller halvtransparente sinterlag. Selv om figuren er fragmentert, kan det observeres flere jevne overganger i linjebredden. Dette tyder på at figuren ble malt med pensel.

Figur 4 ligger på en flate som er svært kupert. Øverst er den nesten loddrett. I nedre del heller den ca. 70 ° innover. Figurens øvre del består hovedsakelig av to elegante, buede linjer som møtes. Den høyre linjen ender til venstre for midten av torsoen til figur 2. Avstanden er 21 cm. Fra buenes møtepunkt går det en rett linje skrått nedover mot høyre. Denne møter en annen rett linje som går i motsatt retning og fortsetter videre nedover. Den laveste linjen ender 50 cm over gulvet.

De bevarte restene av figuren dekker et areal som er 37 cm høyt og 31 cm bredt. Flere fargeflekker utenom de beskrevne delene tyder på at figuren kan ha vært noe større og mer komplisert enn dagens utseende gir inntrykk av.

Figur 4 berøres av diverse utfellinger. Lyse, blomkålaktige utblomstringer finnes langs sprekkdannelser. Disse dekker noe av figurens linjer. Ellers ligger figuren på en tynn, lys grålig utfelling. Samtidig har et transparent sinterlag bredt seg utover det meste av figuren. Men pigmentet kan, i alle fall delvis, smitte av ved berøring.

En avskalling i utfellingen som berører den høyre buen, er eldre enn figuren. Malingen er påført nede i utfallet. Et par andre utfall som er yngre, har ført til en betydelig fragmentering av de rette linjenes øvre del. Den nedre delen av buelinjen til venstre er oppdelt på grunn av en markant fordypning i bergflaten.

Ca. 8 cm under figurens laveste punkt er det en skrå, ca. 12 cm bred hylle i berget. Det ses en god del brunlig rød farge oppå denne formasjonen.

4.6.6 Felt IIIb, figur 5

Figur 5 (ill. 46) virker menneskeliknende og er formet av relativt smale linjer. Den er ganske svak i fargen. Rester av hodet ser nærmest ut som en fortsettelse av torsoen. Hele venstre arm kan anes. Den er nesten vinkelrett på torsoen, og er uforholdsmessig lang og tynn. Høyre arms indre del er borte. Resten skimtes flekkvis, men det kan anes at den – i motsetning til venstre arm – skråer nedover. Venstre bein er krumt og rettet ut mot siden. Av høyre bein skimtes bare en svak flekk. Den smale linjebredden tyder på at figuren er blitt malt med fingeren.

Nederste del av figur 5 er rett til venstre for hodet til nr 1. Avstanden er 58 cm. Figur 5 er 33 cm høy. Avstanden til gulvet er 102 cm.

⁶⁰ Hittil er bare én sannsynlig geometrisk figur blitt beskrevet i en norsk hule, nemlig i Helvete, Røst.

Det meste av figuren ligger på en tilnærmet loddrett bergflate. Nederst, hvor skrittet og høyre bein er plassert, rundes den av og skråner innover.

Ill. 46. Felt IIIb, figur 6 (i venstre halvdel) og 5 (til høyre for midten). I nedre del skimtes noe av figur 7.
Foto: Arve Kjersheim 2004.

Figuren ligger på en lys grå utfelling som bare stedvis er fullstendig dekkende. Et par smale sprekker som krysser figuren, er tilgrodd med hvite, grove utblomstringer. Den ytre delen av venstre bein er fragmentert på grunn av et utfall som har blottlagt nakent berg. Et par sotflekker finnes på venstre arm.

4.6.7 Felt IIIb, figur 6

Figur 6 (ill. 46) er formløs. Den kan ikke assosieres direkte med et menneskeliknende, dyreliknende eller geometrisk motiv, men forestiller trolig en rest av noe menneskeliknende. Figuren består av en horisontalt rettet "hovedform" (brede, utstrakte bein?) og brede fargerester som stiger opp fra dens midtparti (nedre del av en torso?). Hovedformen er klart rød, mens resten er uklar og svakt brunlig rød.

Figuren ligger til venstre for den utstrakte venstre armen til figur 5. Avstanden fra figur 6 til figur 5's torso er 13 cm. Nr. 6 ser ut til å være 22 cm bred. Figuren er 98 cm fra gulvet.

Flaten som figur 6 er plassert på, er tilnærmet vertikal. 2/3 av figuren ligger på en tynn utfelling som er halvtransparent. Den har tallrike små utfall.

Venstre tredjedel av figurens hovedform ligger på en lys, nesten dekkende utfelling med en noe grov tekstur. Denne utfellingen har også utfall.

Ill. 47. Felt IIIb, figur 8 (til venstre) og 7. I nedre venstre hjørne skimtes en del av figur 10. Foto: Arve Kjersheim 2004.

4.6.8 Felt IIIb, figur 7

Figur 7 (ill. 47 og 48) befinner seg til venstre for figur 4. Motivet er ikke fullt forståelig. Det likner mest av alt en byksende dyrefigur som beveger seg mot venstre. Midtpartiet består av en nesten oval "kropp" som er 10,5 cm lang. Den er utfylt med farge. Kroppen forbindes med usedvanlig lange "bakbein", formet av én linje med buktninger som er rettet skrått nedover mot høyre. Fra kroppen stikker det ut forholdsvis korte "forbein" i form av en krum linje som er rettet mot venstre. (Den ser ut som to smale linjer på grunn av forvitring.) En, lang, krum "halslinje" er rettet skrått oppover mot venstre. Den ender i en uformelig fargekonsentrasjon som kan tolkes som et hode.

Forbeina berører nesten ett av beina til figur 8. Nr. 8 er menneskeliknende, og er fremstilt halvt liggende. Det er ikke umulig at de to figurene egentlig forholder seg til hverandre og utgjør en egen scene.

Figur 7 gir problemer med artsbestemmelsen. Det er ikke mulig å se noe gevir. Det dreier seg trolig om et firfotet dyr. Det meste av fargen er relativt svak. I visse partier er den bare flekkvis bevart.

Figuren ligger innenfor et areal som måler 29 x 22 cm. Dens egen lengde ser ut til å være ca. 33 cm. Avstanden til gulvet er 72 cm.

Figur 7 ligger stort sett på en utfelling som er lys grå og dekkende (øvre halvdel) eller halvtransparent (nedre halvdel). Det er noen avskallinger ned til nakent berg som berører øvre del av bakbeina. Halsen og forbeina var våte mens dokumentasjonen fant sted. Pigmentet kan smitte av ved berøring.

Ill. 48. Felt IIIb, figur 7. Foto: Arve Kjersheim 2004.

4.6.9 Felt IIIb, figur 8

Nr. 8 (ill. 47 og 49) ligger rett til venstre for nr. 7 og forestiller en menneskeliknende figur. Kroppens akse heller ca. 25 ° mot venstre. Ingen andre figurer i hula inntar en slik stilling. Figuren skal trolig oppfattes som halvt liggende, eventuelt som fallende. Hodet, til venstre, har en tilnærmet sirkelform og en diameter på 6 cm. Halsen er kort og smal. Det meste av torsoen er tydelig. Den har en bredde på 3,5 cm. Den ene armen (figurens venstre) er rettet oppover. Den er smal innerst, men omfatter en bred, markant utvidelse ytterst. Denne kan forestille en rest av et objekt som holdes eller en hånd med sprikende fingre. Den andre armen som er rettet nedover, er uklar. Det nederste beinet er så ubestemmelig at det knapt er mulig å skille ut. Spredte fargeflekker angir det øverste beinets form. Som nevnt er dette beinet i nær kontakt med forbeina til figur 7. Bare en tynn sprekk og en smal stripe etter vannsig atskiller de to figurene. Dersom de skal oppfattes samlet, kan de assosieres med dyr og menneske i en dramatisk situasjon.

Figur 8 varierer med hensyn til tydelighet. Bare deler av hodet og øvre arm samt det meste av torsoen har partier med relativt kraftig farge. Tilstanden skyldes påvirkning av fukt og utfall i underlaget. I figurens øvre halvdel består underlaget av dekkende og nesten halvtransparente utfellinger med relativt jevn overflate. I nedre del er utfellingene derimot ekstremt grove og vekslende i farge. Her ses en god del avskallinger og sprekkdannelser.

Ill. 49. Felt IIIb, figur 8. Foto: Arve Kjersheim 2004.

Mesteparten av figuren ligger på en vertikal flate. Denne er avrundet og skråner innover i figurens nedre del. Pigmentet er for det meste beskyttet av lokale forekomster av transparent sinter.

På grunn av tilstanden var det vanskelig å beregne figurens størrelse. Den ser ut til å dekke et areal som måler 20 x 32 cm. Figuren i seg selv ser ut til å være 33 cm lang. Avstanden til gulvet er 74 cm.

4.6.10 Felt IIIb, figur 9

Figur 9 (ill. 50) er sammensatt av konsentrasjoner av en brunlig rødfarge. Det er antakelig en innbyrdes sammenheng mellom disse konsentrasjonene, men det var ikke mulig å skille ut et bestemt motiv. Figuren strekker seg utover et areal som måler 22 x 20 cm. Den befinner seg 12 cm til høyre for figur 10. Avstanden til gulvet er 27 cm.

Figur 9 ligger på utfellingene av vekslende tykkelse, tekstur og farge. Den krysses av tre sprekker som er overgrodd av utblomstringer med en grov overflate. Disse har spredd seg utover og bidrar til at figuren er vanskelig å oppfatte. Den var fuktig mens den ble dokumentert. Pigmentet kan smitte av ved berøring.

Ill. 50. Felt IIIb, figur 9 (til høyre for midten av bildet) og 10 (øverst til venstre). Foto: Arve Kjersheim 2004.

4.6.11 Felt IIIb, figur 10

Figur 10 (ill. 50) er menneskeliknende. Den er plassert skrått nedenfor til venstre for nr. 8 (avstand: 10 cm) og litt ovenfor og til venstre for nr. 9 (avstand: 12 cm).

Overflaten på stedet består av utfellingene med vekslende tykkelse og farge. Teksturen er ekstremt grov. I tillegg er bergflaten kupert. Dette har ført til at figuren virker oppdelt. Konturen mangler helt, og fargen er klar i bare noen få partier.

Hodet har en svak farge. Det synes å gå i ett med et markert skulderparti. Den venstre armen skrår, men holdes relativt nær kroppen. Det meste av den høyre er utvisket på grunn av fuktighet. Mesteparten av torsoen er godt synlig. Det venstre beinet virker nærmest som en utoverbuet forlengelse av torsoen. Av høyre bein er bare den indre delen synlig.

Figur 10 er 37 cm høy. Avstanden til gulvet 32 cm.

Figuren var helt fuktig mens dokumentasjonen foregikk. Pigmentet kan komme til å smitte av ved berøring. Det er to sotflekker på hver side av figurens nedre del.

Ill. 51. Felt IIIb, figur 11. Foto: Arve Kjersheim 2004.

4.6.12 Felt IIIb, figur 11

Figur 11 (ill. 51) er menneskeliknende. Den er fremstilt frontalt, men formen er vanskelig å definere fordi mye av den dekkes av rosa stearin. Denne stearinen har rent nedover fra en skrå hylle 8-12 cm ovenfor figurens hode. En sotfleck på veggen ovenfor hylla viser hvor lyset har stått.

Stearinen dekker det meste av hodet og torsoen samt deler av venstre bein. Det ser ut til at den allerede er innkapslet i en transparent sinter. Dermed kan den være vanskelig å fjerne uten fare for at pigment går tapt.

Figuren ligger på en utfelling med vekslende tykkelse, tekstur og farge. En nyere utfelling langs torsoens høyre side dekker det meste av høyre arm og bein. Videre er mye pigment vasket vekk av fuktighet. Den var våt mens den ble dokumentert.

Det er vanskelig å oppfatte hodets form, men det anes at det hadde en diameter på ca. 6 cm. Det anes også at halsen var markert. Venstre arm skrår utover, men avslutningen er usikker. Rester av høyre arm skimtes så vidt. Beina har varierende tydelighet, men det ses at de spriker skrått utover på vanlig måte.

Det venstre beinet ender 5,5 cm over enden til figur 12's høyre arm. Videre er halsen til figur 11 rett til venstre for hodet til nr. 8 (avstand: 56 cm). Figur 11 ser ut til å være 30 cm høy. Avstanden til gulvet er 62 cm.

Ill. 52. Felt IIIb, figur 12. Foto: Arve Kjersheim 2004.

4.6.13 Felt IIIb, figur 12

Figur 12 (ill. 52) er ufullstendig, men virker menneskeliknende. Den befinner seg rett til venstre for figur 10. Avstanden mellom de to figurenes torso er 63 cm.

Figur 12 befinner seg på en nesten vertikal flate som har en uvanlig grov tekstur. En stor sprekke går skrått ned mot høyre like over figuren. Vann som har kommet fra denne sprekken, har bidratt til at nr. 12's hode er sterkt redusert. Figuren ligger på gamle, lyse utfellinger som preges av mange avskallinger. Disse har ført til at deler av figuren er gått tapt. Dette gjelder især ytre halvdel av venstre arm og området hvor beinas øvre deler trolig har vært. Figuren er innkapslet i både transparent og mer dekkende sinter. Den dekkende andelen er farget blek rosa. Den skjuler deler av hodet, midten av venstre arm, innerste del av høyre arm, deler av torsoen og begge bein. I området hvor det høyre beinet kan ha vært, er det i tillegg søl av stearin.

Armene er figur 12's tydeligste kroppsdeler. De har en bredde på 13 cm, peker rett ut til siden og er overraskende brede (2,5 cm). Det ses at den høyre har et vertikalt "ledd" ytterst. Den venstres ytre halvdel er mangelfullt bevart, men det anes at det samme er tilfelle med den. Dette kan markere hender eller objekter som holdes i hver hånd. Armenes form gjør at de minner om vinger, så det er grunn til å spørre om figuren egentlig skal være fullstendig menneskeliknende. Det fragmenterte hodet gir ingen hjelp i tolkningen. Videre er torsoen bare delvis bevart og svak i fargen. Spredte fragmentene av rødfarge aller nederst minner lite om sprikende bein.

Figurens høyde kan ikke beregnes. Avstanden fra armene til gulvet er 25 cm.

4.6.14 Felt IIIb, figur 13 (Marstrandens figur IIIc)

Denne figuren (ill. 53) er relativt godt bevart og utvilsomt menneskeliknende. Den ligger 48 cm til venstre for figur 12 og er 34 cm høy. Avstanden til gulvet er 52 cm.

Figur 13 minner om figur 1 i felt IIIa (ill. 26). Begge ser ut til å være fremstilt fra siden, og begge synes å være i bevegelse (mot venstre). Nr. 13 er forholdsvis fargesterk og gir et godt grunnlag for en slik tolkning. Rikelig med fargespor tyder på at figuren skal holde et objekt i sin høyre hånd (den venstre for betrakteren).

Figuren er malt på et forholdsvis flatt fremspring i bergveggen. Dette dekkes for det meste av en utfelling med vekslende tykkelse og farge. Teksturen er grovest (blomkålaktig) utenom selve figuren. Øverst på fremspringet er det flere avskallinger i utfellingen. Nesten halvparten av hodet er malt innenfor det største av disse utfallene. Her ligger fargen direkte på nakent berg. Det samme er tilfellet med to mindre utfall litt høyere opp.

Hodet er forholdsvis stort (10 cm høyt) og uregelmessig i formen. Dets øverste del ligger på en lys brunlig oker utfelling og har en dyp, ren rødfarge. Noe av fargen er fortrent av et par senere utblomstringer. Hodet ser ut til å gå direkte over i torsoen. Denne er jevnbred, har en klar og dyp farge samt en svak kurvatur på midten. En skrå sprekke krysser torsoens nedre halvdel. Langs sprekken er det et smalt, fargeløst parti.

Den venstre armen er relativt tynn og svært fragmentert, men det ses at den skrår nedover. Ytterst forbindes den med andre fargerester som danner en tilnærmet vertikal form. Denne har størst bredde øverst. Det dreier seg trolig om rester av et objekt som figuren har holdt i hånden⁶¹. Videre starter en fragmentert, tynn linje straks til venstre for dette objektet og fortsetter oppover idet den danner en krumming mot venstre. Også denne linjen ser ut til å henge sammen med figuren.

Ill. 53. Felt IIIb, figur 13. Foto: Arve Kjersheim 2004.

Den høyre armen er relativt tynn og tydelig bare i ytre halvdel. Den er delt på midten på grunn av et utfall.

Venstre bein er så tydelig at vi kan ane at det tar et skritt. Det er nesten horisontalt i den indre delen, mens den ytre skrår nedover ca. 45°. På midten mangler det noe på grunn av en avskalling.

Det høyre beinet ligger på en sløraktig utfelling. Beinet er tydelig selv om det mangler noe innerst på grunn av et utfall. Den indre delen er relativt bred. Beinet avtar i bredde utover. Dets indre del er forholdsvis langt og skråt

⁶¹ Også Marstrander registrerte dette objektet (se hans illustrasjon av figurene). Han nevner det imidlertid ikke i teksten.

nedover ca. 60 °, mens ytterste del skrår tilsvarende oppover. Beinet ser dermed ut ha et bøyd kneledd som forsterker inntrykket av bevegelse.

Tvers over innerste del av det høyre beinet er det en tynn, rød linje som stikker ut på begge sider. Denne ser ut til å være plassert med hensikt.

Figuren har en variert uttrykksform. Dette tyder på at den ble malt med pensel. Store deler var fuktige mens dokumentasjonsarbeidet foregikk. Pigmentet vil komme til å smitte av ved berøring.

Det er svake spor etter Marstrandens oppkrittning langs torsoen og beina. Videre er det flere tynne riss i øvre halvdel av torsoen. Disse er neppe gamle.

Ill. 54. Felt IIIb, figur 14. Foto: Arve Kjersheim 2004.

4.6.15 Felt IIIb, figur 14

Denne figuren (ill. 54) er ubestemmelig. Bare 4-5 spredte konsentrasjoner av den opprinnelige, klare rødfargen er bevart. Disse kan under tvil tolkes som rester av en menneskefigur. Ved å gå ut fra denne tolkningen, ser det ut til at den øverste fargekonsentrasjonen markerer hodet, mens en annen på midten utgjør en rest av torsoens øvre del. En større, vertikal konsentrasjon nedenfor kan oppfattes som nedre del av torsoen. En fargerest til venstre for torsoen kan forbindes med den høyre armens avslutning. Rester etter venstre arm og beina saknes helt. Dette kan forklares med at berget i

figurens underkant rundes av innover. Dessuten preges bergflaten på dette stedet av en aktiv forvitring.

Figur 14 ligger på et relativt jevnt fremspring i bergflaten, og det meste av den befinner seg på en lys, grålig brun utfelling med ru tekstur. Figuren er diffus fordi mye av pigmentet har seget utover på denne utfellingen. Arealet med pigmentrester er ca. 23 cm høyt og ca. 13 cm bredt. Avstanden til gulvet er ca. 93 cm.

En dyp, skrå sprekk tangerer hodet og krysser den midtre (manglende) delen av høyre arm. Sprekken står i forbindelse med andre sprekker som delvis omgir figuren. Det høres bomlyd innenfor en stor del av bergpartiet der figuren er plassert. Dersom dette skaller av, kan opptil 90 % av figuren gå tapt.

Pigmentet i de mest fargekraftige partiene kan smitte av ved berøring.

4.6.16 Felt IIIb, figur 15

Både figur 15 og 16 (ill. 55) ligger i overgangssonen der passasjen ender og kammeret begynner. Begge befinner seg lavt nede på bergveggen. Flaten skråner noe innover. Den er ujevn og dekkes av et utfellingssjikt med en lys, brunlig farge og vekslende tykkelse.

Figur 15 (ill. 55) er menneskeliknende, men er bare delvis tydelig. Den er fremstilt frontalt og har skrå, sprikende armer og bein. Torsoen heller noe mot høyre. Av hodet ses bare svake, blålig røde rester av en kontur. Hele den midtre delen av hodet utgjøres kun av et søkk i flaten. Dette ser ut til å være eldre enn figuren, men det ses ikke fargerester nede i søkket. Trolig er det snakk om en bevisst bruk av en bergformasjon.⁶² Halsen er knapt markert.

Videre nedover er figuren preget av at et nyere, halvtransparent sinterlag har spredd seg utover flere deler, gjort dem mindre synlige og farget dem blålig røde. Dette gjelder den indre delen av venstre arm, hele høyre arm, øvre og nedre del av torsoen samt det venstre beinet. Bare enkelte deler har klare fargerester: Den ytterste delen av venstre arm, skrittet og deler av høyre bein. Torsoen er svært fargesvak på midten.

Det venstre beinet er muligens bøyd i kneleddet. Det høyre er tydeligere og ser ut til å være bøyd. Linjen som danner dette beinets "lår", fortsetter litt utover kneet, men dette kan skyldes unøyaktig bruk av penselen.

Langs midten av det høyre beinets "legg" går det en mikrosprekk hvor det har grodd fram en utblomstring. Et par mindre utblomstringer ses nederst på torsoen.

Pigmentet som ligger under sinteren, smitter ikke av ved berøring.

⁶² Jf. felt II, figur 6 (ill.17).

Figurens høyde har antakelig vært ca. 36 cm. Avstanden til gulvet er 23 cm.

Bokstavene AD er risset inn på ytre halvdel av venstre bein og skrittpartiet. Disse rissene er smale. Mellom venstre arm og venstre bein er det to bredere, rissete linjer som skråner svakt mot høyre.

Ill. 55. Felt IIIb, figur 16 (til venstre) og figur 15. Foto: Arve Kjersheim 2004.

Ca. 19 cm nedenfor figurens venstre bein er det en pigmentflekk som i størrelse tilsvarer et avtrykk av en fingertupp. Det kan dreie seg om malingdrypp.

4.6.17 Felt IIIb, Figur 16 (Marstrandens figur IIIId)

Denne figuren (ill. 55) er menneskeliknende. Den er fremstilt frontalt og med skrå armer og bein. Armene virker mye lengre enn beina. Marstrander trodde at armen til figur 15 er "leggen" til figur 16. Dermed er det lett å få inntrykk av at nr. 16 er i bevegelse, løpende. Dette er en misforståelse – det er ganske enkelt en kontakt mellom figur 15's venstre arm og nr. 16's høyre bein.

Figur 16 ligger på et svært ujevnt underlag med flere små nivåforskjeller. Flaten preges av grålige utfellingene som stedvis er halvtransparente. Det

foregår en aktiv forvitring der figuren er plassert, og deler av den er blitt svak i fargen. Et halvtransparent sinterlag dekker figurens halsparti, den øvre delen av torsoen, den indre halvdelen av venstre bein og noe av høyre bein. Konturen er nærmest utvisket.

Hodet er rundt. Det heller noe mot høyre og er blålig rødt. Bare en liten rest av halsen er synlig. Torsoen er loddrett og har vært mellom 4 og 5 cm bred. Dens øverste del og den venstre armens innerste del er også blålig rød. Venstre arms ytre del er svak og uformelig. Høyre arm er tydeligere, men har også en svak farge. Beina er synlige, men det er vanskelig å se hvor de ender. Svake fargespor gir inntrykk av at begge bein var bøyd i kneleddet. I så fall anes et slektskap med figur 15.

Figurens høyde anslås til å være ca. 34 cm. Figuren er ca. 44 cm over gulvet.

Deler av pigmentet kan smitte av ved berøring. Øvre halvdel av hodet ligger på et bomparti.

Rester av Marstrandens oppkrittning er så vidt synlige. Et par rissede linjer berører venstre bein. Ca. 16 cm til venstre for dette beinet er det skrevet PH med oransje fargeblyant.

Ill. 56. Felt IIIb, figur 17. Foto: Arve Kjersheim 2004.

4.6.18. Felt IIIb, figur 17

Denne figuren (ill. 56) er plassert inne i selve passasjen som fører inn til kammeret. Den er ufullstendig bevart, men skal trolig være menneskeliknende. Hodet og venstre arm er mest synlige. Det er svake rester av torsoen og det som kan ha vært høyre bein. Denne reduserte tilstanden skyldes trolig en kombinasjon av fuktighet og slitasje.

Bergflaten som figuren er plassert på, heller noe utover. Den er fullstendig dekket av utfellinger med en ruglet og piggete tekstur. Fargen varierer og er preget av spor etter vannsig. Disse sporene er særlig tydelig på og ved siden av figurens høyre del.

Hodet er det eneste av figuren som har rester av en sterk, klar rødfarge. Dette er ca. 7 cm høyt, men uten kontur. Den venstre armen skrår nedover på vanlig måte. Avstanden fra figurens laveste fargeflekk og ned til gulvet er 123 cm. Minste avstand til figur 16 er ca. 89 cm.

En gruppe skrå sprekker krysser figurens venstre arm, midten av torsoen og videre nedover mot høyre. Langs sprekkene er det fargerester som kan stamme fra høyre bein. Mens figuren ble dokumentert, kom det vann ut fra dette sprekkssystemet.

Deler av figurens pigment kan smitte av ved berøring.

4.7 Felt IV

4.7.1 Felt IV. Generelt

Felt IV (ill. 57 og 58) består av to relativt små figurer som er malt på den kraftige, spisse "bautaen" som står oppreist omtrent midt i den store hallen. Begge figurene befinner seg på flaten som vender mot åpningen. Selve bautaen er fra omkring 4,5 til 6 m høy, avhengig av hvor målet tas. Terrenget rundt den er lavest mot SV og høyest mot NV, og består nesten utelukkende av skarpe rasblokker av varierende størrelse. Det er ikke lenger noe "gap" i hvelvet over bautaen, så senere ras må ha ført til at det ble utslettet.

Bautaen befinner seg 43,9 m fra midten av lysåpningen og 19,1 m fra felt I. Den er opptil 2,3 m tykk (i hulas akseretning) og har en form i nedre halvdel som grovt sett er nesten kvadratisk i tverrsnitt. Den består i det vesentlige av svart hornblendegneis

De to malte figurene er vanskelige å se fordi bautaens ytterside er overgrodd med grønnlig mikrovegetasjon og store mengder små, hvite utfellinger. I tillegg ses tallrike forekomster av brunlig røde eller klart røde innslag som bidrar til å "kamuflere" figurene. En del av disse forekomstene kan være organiske, men flertallet ser ut til å være mineralske. De er i så fall naturlig hematitt. Dette opptrer som klare korn eller smale innfyllinger i sprekker.

Det er problematisk å identifisere menneskeskapte, malte innslag utenom de to figurene. Noen enkle, røde forekomster, for eksempel en linje 15 cm til venstre for figur 2, kan være laget med en finger.

Ill. 57. "Bautaen". Bildet viser siden som vender mot hulas åpning. De to figurene som utgjør felt IV, befinner seg på denne siden. Foto: Arve Kjersheim 2004.

Bautaens ytterside så ikke ut til å være fuktig mens figurene ble dokumentert, men det er uansett fare for at pigmentet kan smitte av ved berøring.

Figurene ble ikke registrert av Marstrander. De ble først oppdaget under en befaring i 1998.

4.7.2 Felt IV. Figur 1

Denne (ill. 58) er menneskeliknende og befinner seg høyest oppe av de to figurene. Avstanden til det laveste gulvnivået er ca. 2,40 m. Figuren er vanskelig å skille ut, og ses lettest på ca. 1 meters avstand. Hodet, torsoen og de skrå armene kan skimtes, mens beina er vanskelige å se. Det anes at disse skrår utover på normal måte. Figurens høyde er ca. 20 cm.

Linjene er rette og forholdsvis smale. De ble trolig malt med en finger.

Ill. 58. Felt IV. Figur 1 (høyt oppe, litt til venstre for midten) og figur 2 (nesten nederst, midt på). Foto: Arve Kjersheim 2004.

4.7.3 Felt IV. Figur 2

Denne figuren (ill. 58) er tydeligere enn nr. 1. Også denne er menneskeliknende. Den befinner seg 1,88 m over laveste gulvnivå, og ligger nedenfor og litt ut til høyre for 1. Ytterpunktet til figur 2's venstre arm er rett under nr. 1's torso. Avstanden mellom dem er ca. 40 cm.

Figur 2 er 12 cm høy. Hodet er forholdsvis lite. Torsoen er svært kort, bare 3-4 cm. Armene peker nesten rett ut til siden. Beina spriker skrått på vanlig måte. Figurens største bredde er 12 cm. I likhet med nr. 1, ble 2 sannsynligvis malt med fingeren.

4.7.4 Felt IV. Kommentar

Det er mulig at det har vært flere figurer på flaten som vender mot åpningen, men hittil er ikke flere enn to blitt observert. Bautaens øvrige sider er nesten uten mikrobiologisk vekst, så hvis det fantes rester etter figurer på disse flatene, burde de ha vært lette å se.

Rett øst for bautaen er det en del rødt pigment på en stein som stikker opp. Dette ser ut til å være påført av mennesker.

5 Konservering av Fingalshula

5.1 Betraktninger om bergkunstkonservering

Vanligvis vil bergkunst som er så nedbrutt at figurene er vanskelige å oppfatte, bli assosiert med et verditap. Metoder som anvendes for å forsinke en så negativ utvikling, kan imidlertid ikke forutses fordi bergkunsten er så uløselig knyttet til uberegnelige naturprosesser. Selv forebyggende konservering, rettet mot lokalitetens omgivelser, kan få uventede og kanskje negative følger. Det er med andre ord ikke lett å velge tiltak som bidrar til å forsinke et uakseptabelt forfall.

En begrensning av inngrep til et minimum er det mest allmenngyldige prinsippet ved konservering av bergkunst (Price 1987:20, Loubser 2001:85). Skjønt idealet er å avstå fra ethvert inngrep, kan en akutt fare for alvorlige tap føre til at det velges å konsolidere svekkede partier. Det er en allmenn tendens at kjente lokaliteter som belastes av mye besøk, ofte blir gjenstand for den mest omfattende, fysiske sikringen.

Mange tiltak foretas for å kunne åpne sårbare kulturminner – og ikke minst bergkunstlokaliteter – for et økende antall besøkende. Paradoksalt nok arbeides det for å skape en offentlig interesse som betinger en utvidet tilgjengelighet, mens det samtidig kan påvises at en vesentlig del av skadebildet skyldes en voksende turisme. Denne utviklingen forutsetter en oppfølging som tillater at bruken preges av forbruk.

Erfaringen viser at det er vanskelig å oppnå den rette balansen i bergkunstkonservering. Det er få tiltak, om i det hele tatt noen, som gir en tilfredsstillende, langvarig virkning. Vi må betrakte konservering som en kontinuerlig prosess, og innse at våre tiltak kun er forbigående hendelser i lokalitetens historie. Siden verdisystemene endres, kan neste generasjon komme til å kritisere vår oppfatning og metodikk, og lansere nye løsninger som anses som mer passende og effektive.

5.2 Fingalshula som konserveringsobjekt

Fingalshula er et svært verdifullt natur- og kulturminne. Som kulturminne har hula et betydelig potensial som formidler av kunnskap om våre forfedres oppfatning av tilværelsen. Selv om denne informasjonen kan være vanskelig å tolke, oppleves kommunikasjonskraften som nærværende i hula.

Denne rapportens beskrivelser og hypoteser tar utgangspunkt i at hula og maleriene først og fremst har verdi som kulturhistorisk kildemateriale. Men Fingalshula har viktige kvaliteter utover dette. Den er også en kilde til sosialt engasjement, ikke minst i lokalbefolkningen. Dessuten gir den alle besøkende en gripende og lærerik opplevelse.

Konserveringen har som oppgave å sikre mest mulig av disse kunnskaps- og opplevelsesverdiene.

5.3 Direkte konservering i Fingalshula

Under dokumentasjonen av Fingalshula 2004-2005 ble det påvist tilfeller av bompartier i tilknytning til maleriene i det indre kammeret. Disse løse partiene vil før eller siden falle av. Et forsøk på å feste dem ville være høyst problematisk og risikabelt. Det er bedre at utfallene skjer på sikt som en del av naturprosessene enn at vi risikerer tap som følge av et mislykket inngrep.

Det ble konstatert at deler av maleriene i det indre kammeret skjules av utfellinger. I franske og spanske huler er det i enkelte tilfeller blitt foretatt kjemisk og mekanisk fjerning av slike sjikt for å få maleriene tydeligere fram. Inngrepet er risikabelt og baseres på ideen om at malerienes form og klarhet betyr mer enn konkrete vitnesbyrd om deres historie. Fjerning av utfellinger på maleriene i Fingalshula er ikke tilrådelig.

Et viktig poeng som taler mot fjerning av utfellinger av kalsitt oppå malerier, er at karboninnholdet i kalsittens innerste lag, altså det som har direkte kontakt med pigmentet, kan dateres og gi en minimumsalder for maleriet. En slik datering er hittil ikke blitt utført i Norge.

Ved konserveringen av maleriene i Fingalshula er forebyggende tiltak viktigere enn alt annet. Siden det er urealistisk å tro at vi kan påvirke de naturlige, nedbrytende prosessene i miljøet med mindre hulas åpning avstenges helt, må den forebyggende konserveringen først og fremst omfatte tiltak som sikter på å hindre menneskeskapte skader.

5.4 Forebyggende konservering i Fingalshula

5.4.1 Naturlige nedbrytningsfaktorer

Årstidenes skiftende klima er så betydningsfullt at nedbrytningen som foregår i Fingalshula ville blitt sterkt redusert hvis påvirkningen utenfra ble

avskåret. En full avstengning av inngangen ville riktignok ha vært mulig, teknisk sett, men tiltaket ville ha representert et uakseptabelt inngrep.

Infiltrasjonsvannet kan heller ikke stanses. Men det er mulig at noe kan gjøres med kilden: Fordypninger i terrenget over hula fungerer som et reservoar og fører til at større mengder vann trenger inn i berget enn hva som ville ha vært tilfellet dersom det fantes en naturlig avrenning. Det bør undersøkes om reservoardannelsen kan reduseres med enkle midler. Sprengning for å lage et kunstig avrenningssystem er utelukket på grunn av faren for rystelser og ras.

5.4.2 Menneskelige nedbrytningsfaktorer: Indirekte påvirkning

Hulemalerier kan påvirkes negativt av besøkende på andre måter enn ved direkte kontakt. Indirekte påvirkning er blitt registrert i lukkede hulesystemer. Kjente skadefaktorer er en økt mengde karbondioksid, høyere temperatur, økende relativ luftfuktighet, samt avsetning av organiske stoffer (hudrester, hår, klesfibre, m.m.) som gir vekstvilkår for mikroorganismer og alger på bergflaten.

I Fingalshula kan det ha skjedd en tilsvarende påvirkning fra besøkende i det indre kammeret fordi dette er så avsondret. Synlige spor etter noe slikt er imidlertid ikke blitt påvist.

5.4.3 Menneskelige nedbrytningsfaktorer: Direkte kontakt

Som gjennomgåelsen av hver figur har vist, kan mange av maleriene komme til å smitte av ved berøring. Relativt få figurer er mer eller mindre beskyttet av et sinterlag, men selv slike lag kan skades ved gjentatt slitasje. Derfor er det en selvfølge at maleriene ikke må berøres.

Et besøk i det indre kammeret innebærer en stor risiko for kontakt med maleriene i den trange åpningen. Siden rommet er smalt og mange figurer er vanskelige å oppfatte, kan et opphold inne i kammeret også føre til direkte, uaktsom kontakt med figurene. Samtidig kan besøk i kammeret også kunne føre til en ytterligere omroting av steinene på gulvet. Noen få, mindre steiner innerst langs sørveggen bærer fremdeles flekker eller drypp av maling. Disse må få ligge i fred. Konklusjon: Besøkende må ikke få adgang til det indre kammeret.

Et annet, kritisk sted er området der felt I og II befinner seg. Feltene ligger bare 2 m fra hverandre, og gulvet mellom dem er ujevnt og kan gi en ustø ferdsl. Det kan også tenkes at enkelte besøkende tar et par skritt tilbake og dermed kommer i kontakt med feltet bak. (NB! Ryggsekk øker risikoen.)

For å unngå kontakt med maleriene i felt I og II, er det nødvendig at de besøkende ledes av en påpasselig guide som oppfordrer til varsomhet. Hvis dette ikke fungerer tilfredsstillende, kan det vurderes å montere en form for fysisk avsperring foran begge felt. En slik installasjon vil utvilsomt virke som

et forstyrrende fremmedelement og redusere opplevelsens kvalitet. Derfor må en avsperring betraktes som en nødløsning.

6 Kommentarer om tilrettelegging

6.1 Forutsetninger

Dokumentasjonen av Fingalshula gir et grunnlag for planlegging av skjøtsel. Hva denne skjøtselen skal bestå i, er avhengig av hvem den beregnes på: Forskerne eller et bredt publikum. Denne rapporten kan ikke gi noe svar på dette. Men den kan i alle fall peke på hvilke faktorer som må vurderes for å kunne tilrettelegge hula for besøk. En slik vurdering bør baseres på:

- Om hula og maleriene har en tilstrekkelig høy verdi som potensiell kilde for læring og opplevelse
- Om lokaliteten har en tilstrekkelig bærekraft overfor den fysiske belastningen som åpningen for publikum vil føre med seg
- Om en tilrettelegging kan gjennomføres på en måte som både er praktisk og estetisk tilfredsstillende
- Om alle besøkende kan holdes under full kontroll
- Om opplegget inneholder en tilfredsstillende kunnskapsformidling

I tillegg er det viktig å evaluere risikoen for at de besøkende kan bli involvert i et uhell. I enkelte partier er det besværlig å ta seg fram, så de besøkende må være i rimelig god form. Samtidig kan rasfaren være stor, både inni og utenfor hula, men faren er størst ved mye nedbør og i tineperioder (se pkt. 6.3).

Vi har observert uheldige følger av at Fingalshula tidligere var helt åpen for allmennheten: Ulike typer slitasje, tilsoting og stearinflekker etter bruken av bart lys, forskjellige former for tagging, omroting av grunnen inne i kammeret, og sist – men ikke minst – at palettsteinene er forsvunnet. De negative følgene er først og fremst konsentrert til kammeret.

En fremtidig gjenåpning betinger en helt annen kontroll. Følgende forutsetninger må være til stede:

- at det bare er adgang for guidede grupper av egnet størrelse
- at de fysiske installasjonene fungerer tilfredsstillende
- at kammeret ikke lenger er tilgjengelig
- at det foreligger en bindende avtale mellom Gravvik Grendelag/Nærøy kommune og Nord-Trøndelag fylkeskommune/Vitenskapsmuseet om forhold som er knyttet til driften.

Både Gravvik Grendelag og Nærøy kommune ønsker å åpne hula på ny. Det ligger utenfor denne rapportens ramme å ta stilling til om en slik gjenåpning kan være akseptabelt. Rapporten er hovedsakelig rettet mot å beskrive observasjoner, kommentere dem og gi råd.

6.2 Grendelagets forslag

En prosjektgruppe i Gravvik Grendelag har utarbeidet et forslag til lokal skjøtselsplan.⁶³ Her gis det uttrykk for at hula har en spesiell betydning for lokalbefolkningen og at den ønskes brukt som et virkemiddel til blant annet å profilere området natur- og kulturressurser. Det fremheves at lokalmiljøet ønsker å ta del i diskusjoner om hvordan hula kan gjenåpnes i kontrollerte former. Laget er også villig til å ta på seg ansvar for tilsyn og rapportering, og foreslår at guidingen realiseres ved bruk av lokale krefter.

Ill. 59. Den øvre delen av inngangspartiet. Den gamle, høye jernstigen som forbinder et platå med skråningen som leder ned mot hulas bunn, kan skimtes. Foto: Terje Norsted 2008.

Forslaget inneholder flere innspill angående tilrettelegging for besøk i hula. Ett av disse er at den gamle jernstigen rett innenfor åpningen skiftes ut med en ny trappestige i aluminium med låsbar port. Grendelaget presenterer flere alternative modeller. Uten å ta stilling til disse, må det sies at det er prinsipielt viktig å velge en løsning som krever få inngrep og som ruver lite i miljøet.

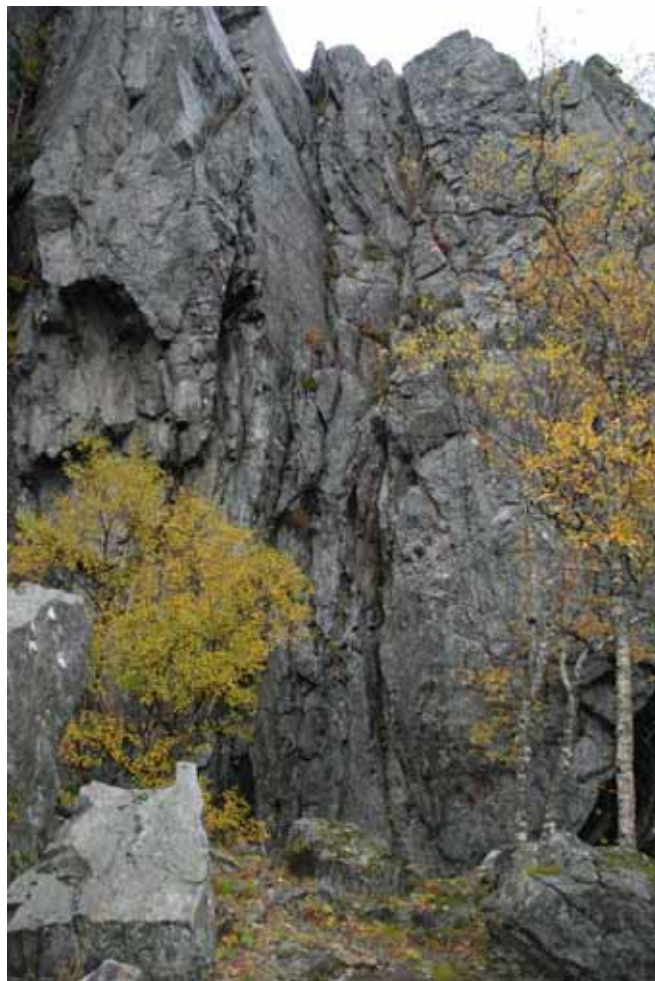
Det faller utenfor denne rapportens ramme å kommentere Grendelagets øvrige forslag til tilrettelegging siden disse er under vurdering. Men det må

⁶³ Forslaget blir betegnet som et høringsutkast. Det er utarbeidet i samarbeid med Nærøy kommune og arkeolog Lars Forseth, Nord-Trøndelag fylkeskommune. Omtalen i den foreliggende rapporten baseres på en utgave som er datert 14. september 2006.

fremheves at hula i dag preges av å fremstå som relativt uberørt. Denne kvaliteten er i prinsippet så verdifull at den bør være et korrektiv ved valget av tekniske løsninger.

Bruken av lys må også kommenteres. Dette bør ikke overdrives fordi mørket er en betydningsfull del av opplevelsen. For å lette fremkommeligheten, kan samtlige besøkende få utlevert en hjelm med fastmontert lykt. Det advares mot å montere et stasjonært lysanlegg fordi dette blant annet kan forårsake lokal vekst av alger. Dette kan skje selv om bruken av anlegget er begrenset.

Grendelaget omtaler også fotografering med blits i hula. Riktignok tar ikke pigmentet jernoksid skade av blitslys, men laget har andre og forståelige argumenter mot bruk av blits.

Ill. 60. Berget over inngangen (skjult på bildet) er tilsynelatende løst, men pr. oktober 2008 var det ikke rasmasse fra de siste årene på marken foran åpningen. Foto: Terje Norsted 2008

6.3 Rasfaren

Fingalshula utgjør en "levende" struktur, ikke minst på grunn av rasene som i større eller mindre omfang kan forekomme hvert år. Det kan dreie seg om små steinsprang ved innsiden av åpningen og videre innover, men også om

større ras både inne i og utenfor hula. De viktigste årsakene til rasene er blitt omtalt tidligere i denne rapporten.

Ill. 61. I 2006 gikk det et ras i et skar rett sør for huleinngangen. Slike typer ras utløses gjerne av særlig kraftig regnvær. Stien opp til huleinngangen passerer rasstedet. Foto: Terje Norsted 2008.

På grunn av det variable klimaet og bergets løse struktur, kan vi ikke være sikre på at ras unngås gjennom en hel sesong. Det er viktig å understreke at hula bare kan åpnes for besøk i perioder da rasfaren tilsynelatende er minst. Det er i alle tilfeller tilrådelig å unngå ferdsel i hula i perioder mens frosten gir seg, under og like etter snøsmelting, og under og like etter tunge regnværsperioder. Det må uansett være påbudt å bære hjelm i hula.

I dag kan rasaktiviteter til en viss grad forutses ved hjelp av et dataprogram som er laget med dette formålet. Et slikt program baseres både på innlastet informasjon om miljøfaktorene som bidrar til å utløse ras og en simulering av balansen mellom dem.

7. Fremtidig overvåking av Fingalshula

7.1 Generelt om overvåking

Sikringen av Fingalshula bør i fremtiden følges opp med et overvåkingsprogram. Dette er særlig viktig hvis hula åpnes for allmennheten.

En overvåking består av systematisk kontroll og registrering av endringer over tid. Prosessen bidrar til å vise at forvaltningen er inne på et riktig spor eller at det er behov for en kursendring. Siden overvåkingen kan bidra til å avdekke eventuelle problemer før disse blir omfattende, bidrar den til at tiltak holdes på et vedlikeholds nivå.

Overvåkingen utgjøres i alminnelighet av:

- Inspeksjon med bestemte intervaller
- Registrering av mulige endringer ved gjentatt bruk av en standardisert metodikk
- Kontinuerlig måling av parametere/indikatorer (se nedenfor)

Overvåkingen gir en dypere forståelse for endringsprosessenes årsak og virkning. Den bygger på valg og bruk av indikatorer. Disse består av faktorer som kan måles, beskrives eller avbildes, og som dermed kan anvendes for å karakterisere en tilstand eller en utvikling. Overvåkingen benytter ofte metoder som den grunnleggende dokumentasjonen ble basert på.

Indikatorerne utgjøres ofte av parametere.⁶⁴ Klimafaktorer er eksempler på slike parametere. Indikatorerne kan gi grunnlag for beregningen av kulturminnets bærekraft.

7.2 Fingalshulas overvåking

Det anbefales å foreta en grundig inspeksjon av Fingalshula én gang i året. Dette bør skje før sesongstart fordi markante endringer som oftest skjer om våren. En del av inspeksjonen baseres på metoder som må læres. En sjekkliste kan bidra til å forenkle prosessen.

Bruk av kamera har vært en standardisert teknikk. I praksis fotograferes faste motiver med bestemte intervaller og ved bruk av samme standpunkt. I Fingalshula er det viktig å inkludere partier som berøres av bompartier eller høy fuktbelastning. Fotomaterialet må være digitalt for å kunne gi rådata til et overvåkingssystem.⁶⁵

Kontinuerlig måling av parametere i norske huler har hittil vært begrenset til klimaet ved åpningen og inne i hula. Slike målinger kan være nyttige, især som ledd i en forutberegning av rasfare.

Denne rapporten kan ikke gå nærmere inn på sjekklisten for inspeksjon og valget av indikatorer og metodikk. Det er mulig å komme tilbake til dette i en annen forbindelse.

⁶⁴ Parametere er innbyrdes skiftende og uavhengige (naturlige) faktorer som påvirker hverandre, skjønt de kan isoleres, måles og manipuleres.

⁶⁵ I dag vil det være naturlig å bygge overvåkingen på GIS.

8 Sosiale aspekter

8.1 Forholdet til de besøkende

En overvåking kan inneholde sosiale aspekter. Det kan for eksempel være nyttig å registrere hvordan hula og maleriene oppleves av de besøkende. Det er også viktig å fange opp signaler om hvordan tilretteleggingen fungerer.

Videre må det satses på å registrere hvordan de besøkende reagerer på opplegget og informasjonen. Er det vanskelig for guiden å kommunisere med gruppene inne i hula? Er det problematisk å kontrollere deres adferd? Hvor store kan gruppene være før det oppstår problemer? Bør det settes en nedre aldersgrense for barn?⁶⁶

8.2 Guidingen

Gravvik Grendelag foreslår at guiden(e) rekrutteres fra lokalsamfunnet. Internasjonal erfaring viser at dette prinsippet ofte slår positivt ut. Men erfaringen viser også hvor viktig det er at guiden(e) gis en god opplæring.⁶⁷

⁶⁶ Aldersgrense 12 år anbefales.

⁶⁷ Det anbefales å kontakte Nordland fylkeskommune som har erfaring med et guideopplegg for hula Kollhellaren i Moskenes.

9 Litteratur

Bjerck, Hein B. 1995. Malte menneskebilder i "Helvete". Betragtninger om en nyopdaget hulemaling på Trenyken, Røst, Nordland. – I Universitetets Oldsaksamling Årbok 1993/94: 121-150.

Bonsall, Clive & Christopher Tolan-Smith (ed.). 1997. *The Human Use of Caves*. – BAR International Series 667. – Oxford: Archaeopress

Brunet, Jacques & Jean Vouvé. 1996. *La conservation des grottes ornées*. – Paris : CNRS Éditions.

Carmichael, David, Jane Hubert & Brian Reeves. 1994. Introduction. – I D. L. Carmichael, J. Hubert, B. Reeves, A. Schanche (eds.) *Sacred Sites; Sacred Places*. – London: Routledge: 1-8.

Clottes, Jean & David Lewis-Williams. 1998. *Shamans of Prehistory. Trance and Magic in the Painted Caves*. – N. Y.: Harry N. Abrams, Inc.

Gjessing, Gutorm. 1936. *Nordenfjeldske ristninger og malinger av den arktiske gruppe*. – Oslo: Instituttet for Sammenlignende Kulturforskning. Serie B. XXX.

Hallström, Gustaf. 1938. *Monumental Art of Northern Europe I. The Norwegian Localities*. – Stockholm

Helskog, Knut. 1999. *The Shore Connection. Cognitive Landscape and Communication with Rock Carvings in Northernmost Europe*. – I *Norwegian Archaeological Review*, 32/2: 73-94.

Lewis-Williams, David. 2002. *The Mind in the Cave. Consciousness and the Origin of Art*. – London: Thames and Hudson Ltd.

Loubser, Johannes. 2001. Management Planning for Conservation. – I D. S. Whitley (ed.) *Handbook of Rock Art Research*. – Walnut Creek, Ca.: AltaMira Press: 80-115.

Manker, Ernst. 1957. *Lappernas heliga ställen. Kultplatser och offerkult i belysning av Nordiska Museets och landsantikvarernas fältundersökningar*. – I *Nordiska Museet: Acta Lapponica*. XIII. – Uppsala: Almqvist & Wiksells Boktryckeri AB.

Marstrander, Sverre. 1965. *Fingalshulen i Gravvik, Nord-Trøndelag*. – I *Viking*, Bind XXIX: 147-166.

Møller, Jacob J. 1985. Coastal caves and their relation to early postglacial shore levels in Lofoten and Vesterålen, Norway. – I Norges Geologiske Undersøkelse Bulletin 400: 51-65.

Norsted, Terje. 2001. Monitoring and Recording Changes. – I J. Deacon (Ed.). The SARAP/COMRASA 2001 Rock Art Documentation Course Manual. – Kasama, Zambia

Norsted, Terje. 2006. Hulemaleriene i Norge. Egenart, kontekst, mening og konservering. – I I. M. Egenberg, B. Skar, G. Swensen (red.) Kultur – minner og miljøer. Strategiske instituttprogrammer 2001-2005. – Oslo: Norsk Institutt for Kulturminneforskning: 11-46.

Norsted, Terje. 2006. De aller fleste er røde. Forhistoriske helle-malerier i Norge. – I Fortidsminneforeningen. Årbok 2006: 29-36

Petersen, Th. 1914. Solsem paa Leka. En boplads fra arktisk stenalder. Foreløpig meddelelse. – I Oldtiden IV: 24-41.

Pollan, Brita. 1993. Samiske sjamaner. Religion og helbredelse. – Oslo: Gyldendal.

Price, Nicholas Stanley. 1987. What makes a Conservation Treatment Acceptable or Not? – H. K. Crotty (Ed.) Preserving Our Rock Art Heritage. – San Miguel, Ca.: ARARA: 17-22

Sognnes, Kalle. 1982. Prehistoric Cave Paintings in Norway. – I Acta Archaeologica 53: 101-118.

Stone, Andrea. 1995. Images from the Underworld. Naj Tunich and the Tradition of Maya Cave Painting. – Austin: University of Texas Press.

Taskinen, Helena. 2000. Hällkonsten i Finland – forskningshistoria och dokumentation. – I T. Edgren & H. Taskinen (red.) Ristad och målad. Aspekter på nordisk bergkonst. – Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy: 20-33.

Viñas, Salvador Muñoz. 2005. Contemporary Theory of Conservation. – Amsterdam/London: Elsevier/Butterworth Heinemann

Økland, Ingrid. 2000. Hulemalerier og rituell ”performance”. – Hovedfagsoppgave i arkeologi. – Tromsø: Universitetet i Tromsø.

NIKU publikasjonsliste / Publications

pr. 16. oktober 2008

Fra 2003 avslutter NIKU tidligere serier og etablerer to nye, NIKU Rapport og NIKU Tema. F.o.m. 2001 er samtlige utgivelser tilgjengelig på www.niku.no som pdf-filer.

Kontaktadresse / Publications can be bought from:
 NIKU, Postboks 736 Sentrum, N-0105 Oslo
 Tlf./Tel.: (+47) 23 35 50 00. Faks/Fax: (+47) 23 35 50 01
 E-mail: kirsti.e.sundet@niku.no

Nye serier f.o.m. 2003

NIKU Rapport

- 1 Bergstadens Ziir; Røros kirke. Tilstand og tiltak. *Brønne, J.* 2003. 97 s.
- 2 «Intet forandrer seg så ofte som fortiden». Om krusifiksene i Ringebu stavkirke. *Stein, M., Bronken, I. A., Nyhlén, T., Strandskogen, K. og E. S. Tveit.* 2003. 114 s.
- 3 Den bemalte og forgylte kalvariegruppen fra 1100-tallet i Urnes stavkirke. Konservering 2001-2003. *Frøysaker, T.* 2003. 89 s.
- 4 Samiske Kirkegårder. Registrering av automatisk freda samiske kirkegårder i Nord Troms og Finnmark. *Svestad, A. og Barlindhaug, S.* 2003. 15 s. *Utsolgt, kun som pdf-fil.*
- 5 Alterskapet i Grip stavkirke. Et 1700-talls alterskap fra middelalderen. Konservering 2001-2003. *Olstad, T.M.* 2003. 59 s.
- 6 Hamar Cathedral ruin. Archaeological investigations 1996-1998. *Reed, Stan.* 2005. 244 s. *Utsolgt, kun som pdf-fil.*
- 7 Samiske urgraver. Statusrapport med forslag til miljøovervåkingsprogram. *Myrvoll, E.R.* 2005. 37 s. (Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 8 Lysekroner frå Nøstetangen glasverk. Dokumentasjon, vurdering av originalitet, sikring og konservering. *Bjørke, A.* 2006. 55 s.
- 9 Evaluering av digitale dokumentasjonssystemer for arkeologiske utgravninger. *Molaug, P.B., Petersén, A., Risan, T.* 2006. 19 s. (Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 10 Kulturminneforvaltningens og planarbeidets historie på Røros. "Kulturav og verdiskaping. Økonomiske virkninger av kulturarven på Røros". Arbeidspakke 1. *Andersen, S. og Brønne, J.* 2006. 89. s. (Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 11 Ikonene i St. Georgs kapell, Neiden, Sør-Varanger kommune. Kontekst, motiver, teknikk og restaurering. *Norsted, T.* 2006. 71 s. (Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 12 Landskap og historie-GIS. Historisk landskapsanalyse i Vestre Slidre, Oppland. *Guttomsen, T. S.* 2007. 43 s. (Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 13 Konservering av Peter Reimers' altermalerier i Valle kirke, Lindesnes kommune i Vest-Agder. *Ford, T.-O. og Frøysaker T.* 2007. 30 s. (Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 14 Samiske kirkegårder. Registrering av automatisk freda samiske kirkegårder i Finnmark, Troms og Nordland. *Myrvoll, E.R.* 2007. 36 s. (Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 15 Kulturav som kapital. En analyse av kulturavskapitalens diversitet på Røros som et grunnlag for tenkning om verdiskaping. Delprosjekt 5 i forskerprosjektet "Verdiskaping Røros". *Guttomsen, T. S., & Fageraas, K.* 2007. 105 s + vedlegg. (Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 16 Konservering av kirkeskip. Bønsnes kirke, Hole kommune i Buskerud. *Smith, H.* 2007. 22 s. (Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 17 Kulturhistoriske registreringer. Porsangermoen – Halkavarri skytefelt. *Barlindhaug, S., Risan, T. & Thuestad, A.E.* 2007. 127 s. (Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 18 Flybåren laserskanning og registrering av kulturminner i skog. Fase 2. *Risbøl, O., Gjertsen, A.K., og Skare, K.* 2007. 33 s. (Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

19 Kulturminneverdier i by mellom bevaring og byutvikling. Et kunnskapsgrunnlag. *Omland, A., Berg, S.K., Mehren, A. og Eldal, J.C.* 2007. 59 s. (Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

20 Lokala röster och lokala värden. En studie av Ålgårds kyrkas betydelse för icke-kyrkogångare. *Grahn, W.* 2007. 43 s. (Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

21 Alterskapet fra senmiddelalderen i Hadsel kirke – et alterskap attribuert til Lekagruppen. - Undersøkelser og behandling av alterskapet. Oppmåling av fire skap i Lekagruppen. *Olstad, T.M.* 2008. 83 s.

22 Flybåren laserskanning og registrering av kulturminner i skog. Fase 3. *Risbøl, O., Gjertsen, A.K., og Skare, K.* 2008. 43 s. (Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

NIKU Tema

1 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Eidskog kommune, Hedmark 2002. *Sollund, M.-L.* 2003. 20 s.

2 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Saltdal kommune, Nordland 2002. *Barlindhaug, S. og Holm-Olsen, I.M.* 2003. 22 s.

3 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Sandnes kommune, Rogaland 2002. *Haavaldsen, P.* 2003. 16 s.

4 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Skjåk kommune, Oppland 2002. *Binns, K.S.* 2003. 22 s.

5 NIKU strategiske instituttprogram 2001-2006. Verneideologi. NIKU-seminar 4. februar og 25. april 2002. *Seip, E.* (red.) 2003. 77 s.

6 Bevaring av samlingane ved fem statlege museer. Undersøkingar utført for Riksrevisjonen. *Bjørke, A.* 2003. 95 s.

7 På vandring i fortiden. Mennesker og landskap i Gråfjell gjennom 10 000 år. *Amundsen, H. R., Risbøl, O. & Skare, K.* (red.) 2003. 112 s. **Utsolgt, kun pdf-fil.**

8 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Bømlo kommune, Hordaland, 2003. *Binns, K.S.* 2005. 20 s.

9 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Horten kommune, Vestfold, 2003. *Sollund, M.-L.* 2004. 17 s.

10 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Lillesand kommune, Aust-Agder, 2003. *Sollund, M.-L.* 2004. 20 s.

11 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Sortland kommune, Nordland, 2003. *Holm-Olsen, I.M.* 2004. 17 s.

12 Landskap under press – Urbanisering og kulturminnevern. En studie med eksempler fra Nannestad og Stavanger. 2004. *Swensen, G., Jerpåsen, G., Skogheim, R., Saglie, I-L, Guttormsen, T. S.* 95 s.

13 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Sarpsborg kommune, Østfold, 2004. *Sollund, M.-L.* 2005. 29 s.

14 Fra vernesone til risikosone. Studier i middelalderbyene Bergen og Tønsbergs randsoner. *Nordeide, S.W.* (red.) 76 s.

15 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Skien kommune, Telemark 2005. *Sollund, M.-L.* 24 s.

16 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Grong kommune, Nord-Trøndelag 2005. *Sollund, M.-L.* 26 s

17 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Tromsø kommune, Troms 2005. *Holm-Olsen, I. M.* 22 s.

18 Kultur – minner og miljøer. Strategiske instituttprogrammer 2001-2005. *Egenberg I.M., Skar B. og Swensen, G.*(red.) 2006. 354 s.

19 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Fræna kommune, Møre og Romsdal, 2006. *Sollund, M.-L.* 2007. 19 s.

20 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Nord-Aurdal kommune, Oppland, 2006. *Sollund, M.-L.* 2007. 21 s.

21 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Eidskog kommune, Hedmark 2007. *Sollund, M.-L.* 2008. 20 s.

22 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Sandnes kommune, Rogaland 2007. *Sollund, M.-L.* 2008. 20 s.

23 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Saltdal kommune, Nordland 2007. *Thuestad, A.E.* 2008. 20 s.

24 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Skjåk kommune, Oppland 2007. *Thuestad, A.E.* 2008. 20 s.

25 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Guovdageainnu suohkan / Kautokeino kommune, Finnmark 2006. *Holm-Olsen, I.M. og Thuestad, A.E.* 2008. 19 s.

Annet

Kulturminner – en ressurs i tiden (Jubileumsbok – NIKU 10 år). *Paludan-Müller, C. og Gundhus, G.* (Red). 2005. 184 s.